

EGYETEMI DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Kiss Erzsébet

Kiskunhalas gazdasága a világválságtól a
világháborúig
/ 1929-1939/

Témavezető:

Dr. Hegyi András
egyetemi adjunktus

Kiskunhalas, 1984.

V Á Z L A T

	oldal
Bevezető	1
1. Földrajzi tényezők	4
2. Mezőgazdaság	
- mezőgazdasági népesség	6
- birtokszerkezet	11
- növénytermesztés	18
- mezőgazdasági technika	36
- állattenyésztés	45
- mezőgazdasági kultúra, szakoktatás	56
3. Ipar	
- népesség, az ipar szerkezete	62
- élelmiszeripar	64
- építőipar	74
- kisipar	76
4. A gazdaság egyéb területei	
- bank- és hitelügy	81
- közlekedés, postaügyek	83
- villamosenergia	87
- kereskedelem, vendéglátás	92
5. Összegzés	104
6. Jegyzetek	107
7. Felhasznált irodalom	118
8. Mellékletek	127
9. Képek	

A Budapest-Belgrád közötti vasútvonal mellett, a Duna-Tisza közén, terül el a sok-sok tanyát maga köré gyűjtő Kiskunhalas. A több, mint 600 éves város lakosságának hosszú századokon keresztül szivós küzdelmet kellett vivni a jellegzetes kiskunsági talajjal, a homokkal.

"... a futóhomokos területeken alakult ki a ligetes, mocsaras, csalitas táj, mely vízi vadban, halban különösen gazdag volt, és már az emberiség őskorában alkalmas lehetett az ideiglenes megtelepülésre is." / 1 /

A főleg talajvizekből keletkezett moosárvilág lassan kiszáradt, csak foltokban maradt meg néhány tó: pl. Sóstó, Fehértó. A volt mocsarak helyén szikes területek keletkeztek. A kedvezőtlen talaj-és csapadékviszonyok ellenére már "ie. 4000 évvel lakott terület volt, a bronzkor idején pedig már 5 telep található a város területén." / 2 /

A népvándorlás korában elérte Halast a különböző népek hulláma, a szkíták, kelták, hunok és az avarok. Néhányuk nyomát az ásatások során sikerült feltárni, elsősorban avar kori sírokat.

A honfoglalás után hosszabb ideig gyéren lakott volt a város környéke, az újonnan betelepülő népnek, a kunoknak jelentett új hazát. Legendás királyuk emlékét őrzi a Felsőszálláson kívüli terület, melyet ma is Kötönynek neveznek. A kunok második betelepődése után a 7 kun-szék egyike "Halas szék, 32 szállással". Ezek a szállások később falvakká váltak.

A város és környéke élvezte a IV. /Kun/ László által biztosított kiváltságokat, azt, hogy a nemesekkel egyenlő jogokat kaptak. Önálló közigazgatási és bíraskodási egységet képezett. A középkorban a leghíresebb tulajdonos a Hunyadi család volt. Mátyás halála után fia lett az örökös. A híres "Fekete sereg" maradványai is egy ideig itt húzódtak meg.

A török hódoltság korában igen súlyos megpróbáltatások érték Halast. A többszöri feldúlás, köztük a legsúlyosabb az 1566-os, következtében a lakosság nagy része elpusztult,

vagy a város környéki mocsarakba menekült. Ezért már a török időben megindult a betelepedés, főleg a Dunántúlról. A Darányi, a Vilonya, a Mórági családnevek őrzik a származás helyét.

A török dúlást egyedül Halas vészelte át, mint hász birtok. A török alóli felszabadulás után a Német Lovagrend földesúri fennhatósága alá került a város.

A Rákóczi szabadságharc idején, 1703. október 5-én, csata zajlott le a város mellett, mely a kurucok győzelmével végződött. A 234 hős tiszteletére emlékművet készíttetett a város vezetősége.

A kunok régi kiváltságainak és birtokainak visszaváltására súlyos összeget fizetett Halas, 50900.- Ft.-ot, melyet Mária-Terézia kiváltságlevéllel is elismert.

A redempció egyenlő mentességet biztosított. A megváltási összegből ki-ki csak anyagi erejének megfelelően vállalhatott részt, ezzel megindult a lakosság rétegződése, mivel a befizetett forintnak megfelelő értékben adtak a megváltott földből. A politikai jogok gyakorlását is ettől tették függővé.

A város lakói kiváltságaikhoz ragaszkodtak, ezért minden idegennel szemben szerették volna azt megvédeni. Rendeletekkel korlátozták földvásárlásukat, városlakóvá válásukat.

Halas határa alkalmas volt állattenyésztésre, a pásztorodás, a nagyállattartás igen jelentős volt. A juhtenyésztés ekkor kezdett nagyobb méreteket ölteni. A puszták a helyi betyárvilágnak is igen kedvezett, akik állandó összeköttetésben voltak a hatóságokkal.

A szabadságharcban a lakosság aktív részt vállalt, egyik későbbi polgármestere pl. Kossuth futárja volt.

A helyi betyárvilággal összefogva mentették meg a császáriaktól 1849. március 5-én Szabadkát és Halast. A város is az ellenzék egyik fellegváraként szerepelt. A volt 48-as honvédek önálló egyesületet hoztak létre. Hosszú ideig

Halas követének választották Mocsáry Lajost, akit még a vele szemben jelöltként állított Jókai sem tudott kibuktatni. A kiegyezés után fejlődésnek indult a város.

Az I. világháborúba 5000 katona vonult be, és vett részt az olasz és a lengyel hadszíntereken. A háború alatti rekvirálások, hadikölcsön-jegyzések fokozták a lakosság elégedetlenségét, ezért az őszirózsás forradalomhoz nagy lelkesedéssel csatlakoztak. Azonnal megkezdték a földosztást.

A Tanácsköztársaság alatt megalakult a direktórium, a Munkás- és Katonatanács, termelőszövetkezetet hoztak létre, újságot adtak ki. A szervezőmunkában élen járt a Kommunista Párt helyi szervezete. A szocialista forradalom bukása után a vezetőket, Szüts József tanítót, Dr. Paprika Antalt, Brinkus Lajost és még négy társukat, kivégezték.

Az ellenforradalmi rendszer alatt fokozódott a város elszegényedése, többször vetettek ki inségadókat. Pedig a város vezetői "nevezetes" képviselőkre bízták a lakosság sorsát. Honatya volt Halason báró Prónay György, vitéz Jákfai Gömbös Gyula.

A két világháború közötti időszakban a város gazdasági élete a környező, jelentősebb területekhez viszonyítva elmaradt, aminek oka elsősorban a tanyarendszerben keresendő. Ennek fejlődési folyamata eltérő a nem kunsági részeken levő tanyákétól.

A tárgyalt korszakokban az agrárjelleg a meghatározó, a város ipari üzemei, műhelyei is ehhez kapcsolódtak, ennek a termékeit dolgozták fel.

2. Földrajzi tényezők

Halas területe 112 004 kataszteri hold. Ennek a kiterjedt határrésznek azonban nagy része mezőgazdasági szempontból értéktelen. Meghatározó a laza "poszahomok", váltakozva igen kevés kötött minőségű márga talajjal. Az agyag a legtöbb helyen keverve található a homokkal. Néhol a határ szikes / főleg a kiszáradt, vizes területeken /, igen kis része pedig fekete föld. Az egész határt uralja a futóhomok, a bucka, ahol még birkalegelő sem lehet, semmi sem terem benne. A helyi birtokosok területeiket ingó ingatlanoknak nevezik, hisz a szél állandóan hordja egyik helyről a másikkra a homokot.

"A homok előnyomulása nem egy csapásra kezdődött, hanem a Ny - ÉNy-i szél állandósulásával fokozatosan indult meg. Eleinte a hiányos lösz közé ékelődött be, és ma is vele együtt található horizontálisan és vertikálisan, majd lassan 2-10 m. vastag rétegben borította el a Duna-Tisza között". / 3/

Halas környékén a szél a homokot a lösszel összekeverte, s ennek következtében "barnahomok" keletkezett. Ezek a foltok értékesebbek a "sivár" homoknál, ezek teremtettk meg a gyümölcs és szőlőkultúra területeit.

Tavai sekély, talajvizes tavak: Halastó / 6 km hosszú /, Fehértó, Sóstó, Inokai és Pirtói tó.

A mostoha talajviszonyok mellett a csapadékmennyiség sem megfelelő. A laza kötésű homok gyorsan kiszárad, a meleg nyári hónapokban kevés csapadék esik, így a növények kiégnek, kiszáradnak. Szeles napokon, a helybeliek mondása szerint, a gyors beborulásból igen gyakran csak "halasi eső", vagyis homok esik.

A Duna - Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara 1936-37. évi beszámolója 30 év csapadékmennyiségéről készített kimutatót, ami hűen tükrözi az alacsony szintet.

A csapadék 30 évi /1901-30/ középértékei mm-ben/4/

Város	H ó n a p											
Kalocsa	29	33	34	54	61	63	53	51	53	46	47	43
Kiskunhalas	28	32	35	57	51	68	49	49	49	44	46	40
Kecskemét	24	26	31	52	54	54	50	46	50	46	43	39
Szeged	28	30	36	50	57	66	50	41	45	48	42	40

" A napsütéses órák számát tekintve a legmagasabb napfénytartalmú városok közé tartozik. Sárfalvi Béla szerint a legmagasabb az egész országban, kb. 2050 óra. Az évi átlaghőmérséklet 11°C , leghidegebb a január $-1,5^{\circ}\text{C}$, legmelegebb a július $22,2^{\circ}\text{C}$." / 5 /

A talajviszonyok jelentősen befolyásolják a napi hőmérsékletet. A napsütés hatására gyorsan felmelegszik a homok, visszaveri a meleget, ami kedvez a szőlő és gyümölcs termesztésnek. Este gyorsan lehül.

A város területén ásványkincset a tárgyalt időszakban még nem fedeztek fel, ezért döntő tényező a mezőgazdaság és az ehhez kapcsolódó ipar.

3. Mezőgazdaság

A mezőgazdasági népesség jellemzői

A város gazdaságának szerkezeti arányaiból következett, hogy a terület általános helyzetét meghatározták a mezőgazdaság viszonyai. Halas és környéke agrárterület volt, a lakosság döntő többsége őstermelésből élt, ezen belül a tanyai gazdálkodás a lakosság legfőbb létalapjává vált.

Bár a két világháború között Halas kisugárzó központja volt például a környék szőlő- és gyümölcskultúrájának, de nem érte utol pl. Kecskemétet ebben a szerepkörben. Ennek oka a sajátos halasi tanyarendszerben is keresendő.

A kárhoztatott tanyarendszer Halason a Jászkunság közigazgatási rendelkezései miatt száz évet késett el a magyar tanyafejlődésben. A tanyák jelentkezésük pillanatában, s még később is, fejlettebb gazdasági fokot jelentettek az addigi külterjes, rideg állattenyésztéssel szemben. Más kérdés azután, hogy a százéves késés után, a két emberöltő alatt robbanásszerűen kinőtt halasi tanyavilág, ahol a korszakunkban már a lakosság fele élt, anyagi és szellemi kultúrájában nem volt képes utolérni a szegedi, kecskeméti, nagykőrösi tanyavilág fejlettségi szintjét.

Kiskun - Halas város népessége / 6 /

Év	Létszám	Ház	Tanya
1678	1495 ¹	-	-
1699	954 ¹	-	-
1715	963 ¹	-	-
1720	1818 ¹	-	-
1746	2736 ¹	301	-
1760	3060 ⁴	-	-
1769-70	3570	-	-
1771	3520	536	-
1771-72	3959	-	-
1775	5021	-	-
1780	5544 ²	-	-
1790	6488	1039	92
1804	8591	1326	202
1810	9019	1489	229
1825	10941 ³	-	-
1828	-	1731	-
1832	-	-	369
1836-37	12013	-	-
1844	-	1580	274
1850	12783	1967	-
1869	13127	2040	692
1880	15039	2066	900
1888	-	2078	1129 ⁵
1890	17138	2069	1193
1900	19866	2153	1927
1910	24381	2443	2643
1920	26088	2537	2737
1930	28829	3221	3595

1. 1678-1746. évek között az adó alá összeirottak száma, + 50% zsellérekre, s az így kihozott családok száma hattal szorozva.
2. 13 cigánycsalád 42 taggal.

3. 70 nemes, 943 birtokos, 857 zsellér család.
4. Hivatalos megállapítás 1760. március 26-án.
5. Ebből 90 tanya a szőlőben.

A statisztika rávilágít a halasi tanyásodás problémájára. " Az 1800-as évek elején számontartott tanyák még rissz-rossz épületek voltak, amik csak az év egy részében lakottak, vagy csak zsellérek és bérlők lakják. Főleg a katolikus "jöttmentek", akiknek katolikus redemptusként a tanács a városi porta megszerzését tiltotta. A halasi tanyásodás elmaradottságának legfőbb oka: Szegeden, Kecskeméten, Cegléden stb., a török hódoltság megszűnte után szabadon folyik a városi földművelő parasztság kiáramlása a kaszálókertekre" / 7 /, amit feltörnek szántónak, és végleges lakásokat építenek. A városok előbb még segítik is ezt a folyamatot, csak akkor tilalmazzák, amikor a kitelepülők kezdik kivonni magukat a városi kötelezettségek alól. Ekkor azonban már a kiáramlást meggátolni nem lehet, ezért a tanyai élet "megrendszabályozására", ellenőrzésére intézményt hívnak létre akkor, amikor Halason, még csak a városba be nem engedettek és zsellérek élnek a tanyákon, akiknek száma alig számottevő. A szegedi tanyavilágban már az 1800-as évek második felében vannak tanyai közigazgatási kirendeltségek, " Halason a Jászkunság, mint legfőbb közigazgatási hatóság, gátolja a tanyásodást, a kint lévő épületek mellé tiltja egy fa, egy szőlőtőke telepítését. Azért, mert ezt a területet kizárólag ridég állattartó területnek kívánja megtartani." / 8 / Az 1850-es években azután ugyanez a hatóság, hatalmi szóval, az eddig tilalmazott területeket felosztja mezőgazdasági művelés alá. Ekkorra a nem kunsági, alföldi városok népe a tanyákon már berendezkedett a gazdálkodásra, mezőgazdasági tapasztalatokat szerzett. Az addig pásztorkodó halasi nép ellenszenvvel fogadta a hirtelen ráerőszakolt földet, az új életformát. " Az a

hatóság, ami korábban meggátolta, hogy Halas a szerencsésebb mezővárosokkal egyidőben léphessen a fejlettebb gazdálkodás útjára, most megfelelő előkészítés nélkül erőltette rá az új életmódot". / 9 /

A földosztás 1860-ban befejeződött, új helyzetet teremtve. A Jászkunság 1872-ben feloszlott.

Ezután robbanásszerűen lesz az 1880-as évek 900 tanyájából 1930-ra 3595 tanya. Ilyen előzmények után belátható, hogy 1930 és 1940 között milyen emberfeletti erőfeszítéseket tett a halasi nép, hogy gazdálkodásával utolérje, vagy legalább is megközelítse a már fejlettebb gazdálkodást folytató alföldi városokat.

Nézzük meg, hogy a tanyai gazdálkodók és a többi őstermelő milyen arányt képviselt a lakosság összességét tekintve. Az 1900-tól nyomon követhető statisztika hűen tükrözi az őstermelők uralkodó számát, 1930-ban ez 69,55 %-a a lakosságnak.

Az alábbi adatok az ellátottakat a család fő foglalkozási csoportjához számítják, tehát keresők és eltartottak együtt.

Kiskunhalas lakossága / 10 /

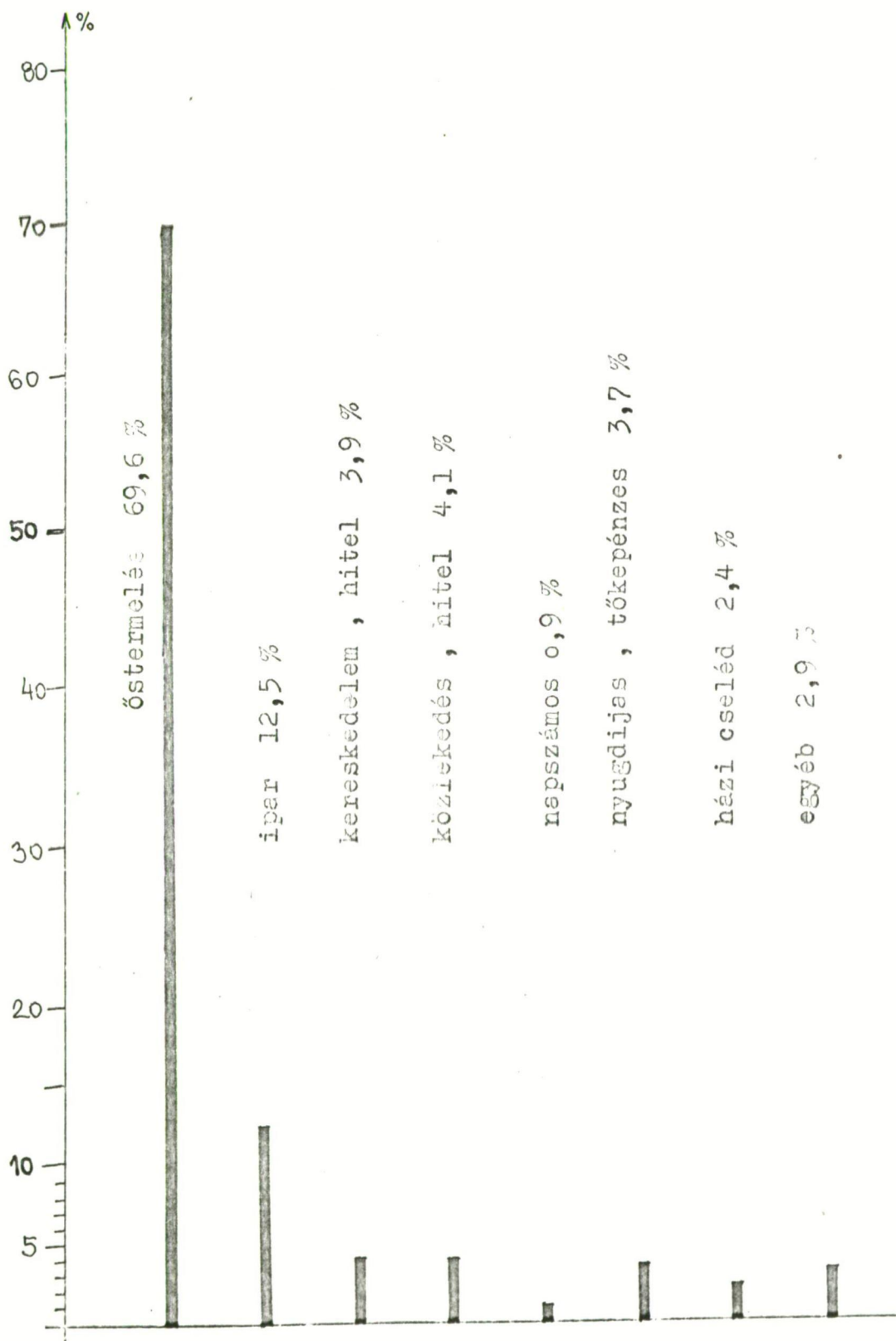
Év	Össz népesség	Őstermelés
1900.	19866	14786
1910.	24381	17495
1920.	26088	18166
1930.	28829	20053
Ebből:		
Belterület	13728	5995
Külterület	15101	14058

/ Az 1930-as év a Magyar Királyi Iparügyi Miniszter 9600/1930.-i rendelete alapján készített statisztika /11/.

Kiskunhalas lakossága foglalkozás szerint

1930.

Összes népesség: 28 829

1930. népszámlálás / 12 /

Kiskunhalas m. város. Mezőgazdaság és kertészet

		Belterület	Külterület	Összes		
Összes lakos:						
- kereső	- férfi	4636	5479	10115		
	- nő	2134	1444	3578		
- eltartott	- férfi	1765	2405	4170		
	- nő	5193	5773	10966		
Mg. kertészet:						
- kereső	- férfi	2057	5169	7226		
	- nő	928	1210	2138		
- eltartott	- férfi	695	2257	2952		
	- nő	2309	5403	7712		
Ö n á l l ó	Birtokos és bérlő	100 d. felett	birtokos	91	114	205
			bérlő	-	41	41
		50 - 100 hold	90	174	264	
		10 - 50 hold	231	777	1008	
		1 - 10 hold	499	987	1486	
		1 hold alatt	33	72	105	
		részes földműves	5	36	41	
		kertész	7	2	9	
		egyéb	6	9	15	
		összes	962	2212	3174	
	segítő család tag	nő	127	1229	1356	
		férfi	164	700	864	
		eltartott	1127	4871	5998	
Gazda-tisztviselő	kereső	1	3	4		
	eltartott	3	5	8		
sági cseléd	kereső	51	861	912		
	eltartott	38	870	908		
Munkás	kereső	1 h. alatt birt. bérl.	201	171	372	
		birt. bérl. nélkül	1479	1203	2682	
		eltartott	1836	1914	3750	
		ház vagy házrész	510	167	677	

Az önálló mezőgazdasági lakos / 1 hold alatti birtokos és részes művelő is / 11392 fő, eltartottakkal együtt. A munkások száma cselédekkel együtt 8624 fő, ami az összes őstermelésből élő 41,1 %-a. Azonban a mezőgazdaság munkaigényességénél fogva valamennyiüket foglalkoztatta, ha nem is folyamatosan.

Talán ez is oka neki, hogy a Polgármesteri Hivatal Elnöki Iratai között, az 1929. VII. 26-i jelentésében olvashatjuk, " Halason nincs olyan munkanélküli, aki Franciaországba és Belgiumba kívánná kivándorolni ". /13/

Főbb tulajdonformák, birtokszerkezet

A két világháború közötti időben a város birtokszerkezetében gyökeres változás nem történt a századforduló utáni állapotokhoz képest. Halason is, mint a többi mezővárosban a nagybirtok nem játszott jelentős szerepet. Az amerikai utas fejlődés potenciális lehetőségeit tartalmazó mezőgazdaság a kisbirtoknak kedvezett. A korábbi történeti fejlődés hagyományai alapján a földterület jelentős része a nagy számú gazdagparaszság kezén volt, 200 holdat meghaladta a 27 %, a 20-200 kat. holdat 56 %. A földbirtok szerkezetéről ritkán készült felmérés, így a fontos változást nyomon követni nehezebb.

A földbirtok megoszlása a földbirtokosok között /14/

Év	1873.	1882.	1934.
Birtokos	2681	3417	5638
10 hold alatt	1681	2345	4002-5 hold alatt 3638
10-50 hold között	552	2804	1336-10-15 h. között 327

Év	1873.	1882.	1934.
50-100 h. között	182	165	152
100-500 h. között	235	219	129
500-1000 h. között	24	27	9
1000 hold felett	1	3	7
2000 hold felett	4	4	3
3000 hold felett	2	2	-

1931. augusztus 10-én kezdte meg a helyszínelési felügye-
léség az osztálybasorolási munkálatokat. / 15 /

Ez szerint az összes birtokos száma 6084, 15 kat. hold a-
latt van 4784, 15-50 kat. hold között 1009 egyén, 50-100
holdig 152, 100-500 között 129, 500-1000 kat. holdig 7
birtokos, 1000-5000 kat. holdig 3 birtokos.

1939. március 21-én Kiskunhalas határában leírt birtokka-
tegóriákról készült kimutatás alapján

1 - 15 kat. hold	4324 egyén,
15 - 50 kat. hold	1009 egyén,
50 - 100 k. hold	152 egyén,
100 - 500 k. hold	129 egyén, / 16 / ami ösz-

szesen 5614 földbirtokost jelent. A korszak gazdasági
helyzete főleg a 15 kat. hold alatti birtokokat érintette.
1931-ben 4784 egyén, 1934-ben a válság mélypontján 3965,
majd a konszolidáció hatására lassú emelkedés tapasztalha-
tó. 1939-ben 4324 egyén rendelkezik 1-15 kat. hold közötti
területtel. Ami főleg a tudatos állami beavatkozási politi-
ka következménye. A gazdasági világválság városunkban is
1933-34. táján kulminált, és 1935-től mutatkoznak jelei a
mesterségesen támasztott konjunkturának. 1939-ben a 100 hol-
das vagy 100 holdon alúli birtokos 5485, vagyis 97,7 %.
Ezek az arányok azonban pontosan nem tükrözik a paraszti
gazdaságok súlyát, mert a környéken is speciális, magas jö-

vedelmet biztosító kultúrák terjedtek el, mint a szőlő, gyümölcs és zöldségtermesztés. Ez a körülmény kisebb földterületen intenzív, nagy jövedelmet biztosító gazdálkodást tett lehetővé. / 17 /

A kisgazdaság hátrányt szenvedett a nagybirtokkal szemben az adózásnál is. A Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamara beszámolójában a következő megállapítást teszi 1936-ban: " a földadónál a rossz és elavult, igazságtalan kataszteri tiszta jövedelmet, mint adóalapot, kifogásoltuk, a kisbirtok súlyosabb földadó terhét a házadó igazságtalan voltát, a haszonbér után járó kereseti adónál a létminimum behozatalát, a jövedelem és vagyonadó erősebb megadóztatását" / 18 / javasolták.

A Magyar Statisztikai Közlemények 1935-ös felmérése részletesen tükrözi a kisbirtok helyét és szerepét a város birtokrendszerében.

A gazdaságok területe /19/ és száma /20/ nagyságcsoportok szerint

	Területe /kat.hold/	Száma /db./
1 kat.holdnál kisebb	-	-
Szántóföld nélküli	-	931
Szántóföldes	344	618
1-5 kat. hold	4411	1737
5-10 kat. hold	4927	684
10-20 kat. hold	8774	615
20-50 kat. hold	20445	639
50-100 kat. hold	20678	293
100-200 kat. hold	21901	162
200-500 kat. hold	19214	71
500-1000 kat. hold	6665	9
1000 kat.hold felett	4355	2
Összesen:	112004	5671

Össz.	1 kat.h-nál kisebb szfn.	szf.	1-5	5-50	50-100	100-500	500-1000	1000 felett
						kataszteri hold		
Területe kat. holdban								
23452	8	1	97	4630	4615	11492	722	1887

A bérelt földterületek 3 174 bérlőt, 2 220 segítő családtagot és 5 998 eltartottat foglalkoztattak 1930-ban.

10 kat. hold alatti bérlő 1 601 fő, tehát 50,44 %.

" A rendszeres haszonbérletek közül, a városhoz közel eső földek haszonbérlőinek a földművelésen kívül többnyire más foglalkozásuk is volt. Másképp állt a dolog a tanyai haszonbérleteknél", a haszonbéres megélhetésének egyedüli alapja a bérelt föld volt. / 24 /

A bérletet legtöbbször terményben szabták meg.

A korszak állami és városi bérletei aránylag olcsó bérletek voltak, de itt nem kisbérletekről van szó.

A város maximált bérleti feltételek mellett adott át városi földet nagybérlőknek. Halasi városi kisbérlet nem volt. A magánbirtokosok bérlőikből a lehető legmagasabb bérleti díjat préselték ki, s ezen kívül még a magánbérlőt terhelte a föld adója is. Azonban a még kedvezőbb városi bérletek összegét sem sikerült mindig előteremteni.

Jól figyelemmel kísérhető ez a város fehértói gazdaságának történetén keresztül.

" A vármegye törvényhatósági bizottságának a város fehértói gazdaságának egy tagban való bérbeadására vonatkozó árverési feltételek mellett a fehértói gazdaságot f. évi / 1923 / október 26. napján tartott árverésen a város a gazdaságot hat évre bérbeadta Hoffmann Mátyás és neje, Hoffmann János és nejének évi 1130 métermázsa tiszta búza bérösszegért."/25/ A bérlet műveléséről is határozatot hozott a képviselőtestület.

1923. október 9. közgyűlés határozatából, a fehértói bérleményre vonatkozólag

"... a haszonbérlőnek kötelessége a négyes vetésforgót szigorúan betartani, éspedig ugar trágyázva, zöld takarmánnyal bevethető, esetleg legelő forgó, őszi kalászos, kapás, tavaszi kalászos. A homokos területen megteheti, hogy tavaszi kalászos helyett őszt vethessen.

Miután a szántóföld körülbelül 280 kat. hold, ebből tehát 70 hold szántó esik egy forgóra, tehát kapás veteménynek is 70 holdnak kell lenni, amely 70 hold kapásból 50 holdat évenként a helybeli szegény lakosságnak kell kiadni harmados művelésre, a szántási és boronálási munkák megtétele után. A harmados munkások kijelölését a bérbeadó eszközli, a bérbevevő előterjesztése után. Harmados munkásoknak tengeriszár nem adható, az arató munkásoknak szalma csak a szokásos részesedéssel". / 26 /

Azonban hat év után sem sikerült a bérleti összeget előteremteni, jelentős hátralékuk volt. 1930. február 17-én Dr. Borbás Imre terjesztette elő a bérlemény ügyét. "Hoffmann János és társa, valamint a város fehértői gazdaságának haszonbérelői, tetemes haszonbér összeggel vannak hátralékban, éspedig az 1928/29. gazdasági évről 9427 P-vel, az 1929/30. gazdasági évről 21 900 P-vel, összesen 31 327 P 07 fillérrel. Ezen hátralék megfizetésére a város képviselőtestülete 19 524 kig./1929. sz. határozatában halasztást engedélyezett" / 27 /, de a hátralékot nem tudták kifizetni, ezért új bérelő próbálkozott az egyre súlyosbodó gazdasági körülmények között. Deák József és Grünfelder József ajánlatát fogadta el a város.

A " város tulajdonát képező 438 kat. hold területű ingatlant 1931. év október hó 26-tól 1937. év október 26-ig terjedő hat évi időtartamra, évi 35 q szokványzab, 25 q szokványárpa, kataszteri holdanként 40 kg szokvány rozs és kataszteri holdanként 50 kg 78 kg-os fajsúlyú szokvány tisztabúza haszonbérösszegért haszonbérbe adta". / 28 /

Haszonbérbe adott összes terület 23 452 kat. hold volt. Különösen jelentősek voltak a református és a katolikus egyházak Páka-pusztai területei, melyeket bérlők műveltek,

akik a régi redemptusi hagyományokra támaszkodtak. A bérleti szerződéseket hosszabb időre kötötték, így a gazdálkodásban távlatokban is gondolkodhattak. A Páka-puszta katolikus területén élők, Halász D. Sándor birtokos elnök irányításával eredményes gazdálkodást folytattak, ezt a jövedelemfelosztási jegyzékek is bizonyítják.

A művelés alá fogott területekből legjelentősebb a szántóföld aránya, 112 004 holdból 47 737 hold, majdnem a fele. Ezt az elsőséget már korábban megalapozta.

A mezőgazdaság megoszlása kat. holdakban művelési ágak szerint / 29 /

Év	Össz.t	Szántóf.	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Föld- adó alá nem eső
1863.		27861	89	13160	1939	29255	2112	419	
1903.		31734	504	10127	1980	27246	34086	1197	
1912.		45398	669	9084	4876	43390	2534	1230	
1935. /30/	112004	47737	816	8835	4841	40603	2878	1337	4960

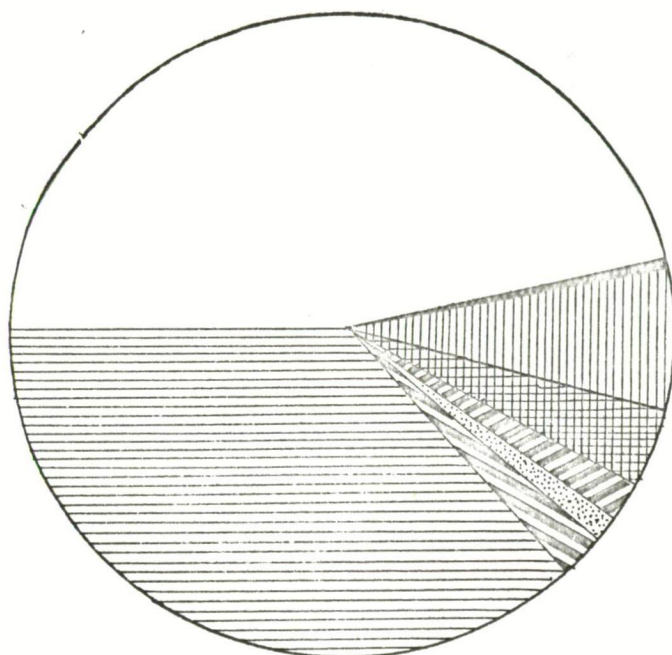
A gazdaságok területéből haszonbérbe került terület / 31 /

1935.	23452	11216	106	2176	472	8186	562	244	508
-------	-------	-------	-----	------	-----	------	-----	-----	-----

A művelési ágak szerinti statisztika alapján szembetűnik a rét csökkenése, a többi kultúra fejlődése. A szántóföld 1863-hoz viszonyítva 71 %, kert 91,6 %, szőlő 149 %, legelő 39 %-al gyarapodott.

Megfigyelhető, hogy a kert és a szőlő területéből keveseb-

Kiskunhalas földterületének megoszlása
művelési ágak szerint - 1935.

	szántó	42,6 %
	kert	0,2 %
	rét	7,9 %
	szőlő	4,3 %
	erdő	2,6 %
	nádas	1,2 %
	földadó alá nem eső terület	4,4 %
	legelő	36,3 %

bet adtak haszonbérbe, mint a szántóból és a rétből. Ennek oka, hogy többen is rendelkeznek némi gyümölcsössel, kisebb-nagyobb területen, akik nem elsősorban ebből élnek / pl. városi kisiparosok /.

A kettős vagy többes foglalkozású földbirtokosok száma 1032 fő, akik tulajdonában 10 154 hold terület van. / 32 / Ennek a területnek tiszta jövedelme: arany koronába 44686. Ebből:

szántóföld	4008	kat. hold
kert	146	kat. hold
rét	609	kat. hold
szőlő	911	kat. hold
legelő	3902	kat. hold
erdő	191	kat. hold
nádas	97	kat. hold
földadó alá nem eső terület	292	kat. hold
haszonbérbe adott	4440	kat. hold, 119 db birtok

Növénytermesztés

A hasznosítható földterületek legnagyobb arányát a szántóföldi növénytermesztés adta, melynek területe fokozatosan növekedett azáltal, hogy az addig használaton kívüli területeket művelés alá fogták.

A szántóföldi növények közül is a gabonafélék a legjelentősebbek. A város legértékesebb földterületeit ezek foglalták el, főleg a bodoglári és a fehértói részen. A könnyen művelhető, laza homokon búza, rozs, árpa, cukorrépa, tengeri és zab termelése folyt.

Kiskunhalas Mezőgazdasági Bizottsága 1933. július 27-i jelentésében olvasható:

" Fő terményünk kalászosokban a rozs. Várható átlagos terméseredmény a határ különleges talajviszonyait figyelembe

véve kat. holdanként őszi búzából 6q, rozsból, mert eltérő minőségű talajon termelik, 5q / az országos átlag 6q körül van /, őszi árpából 6q, zabból, mert a gyengébb minőségű talajon vetik, 4q. A kalászosok szalma termése kielégítő. Néhol a szalmán rozsda észlelhető". / 33 /

Az üszöghár ellen a Mezőgazdasági Kamara különböző eljárásokat javasolt. 1930. május 11. kamarai jelentés szerint: "Kamaránk 1928. év őszén a kiskgazdáknál 389 kat. holdon por és 146 holdon nedves propagatív csávázási kísérletet állított be, teljesen díjtalanul, abból a célból, hogy megismertesse az újabb csávázó szereket". "A gazdaságokban beállított kísérleteknél arra ügyeltek, hogy mindegyik szernek rézgálics kontroll-parcellája legyen". / 34 /

Tájékoztató a halasi eredményről: "Tisztelettel jelentem, hogy a Kuprám csávázószer igen jól bevált. Csirázás jó, üszöghár nem volt benne. A rézgálics csávázott gabonában a f. évben 4-5 % üszöghár volt". / 35 /

A gazdasági válság súlyosan érintette a gabonatermelést is. Kiskunhalas Helyi Értesítőjének 1933. 83. sz. 3. oldalán olvasható: "Ma az egész vonalon csak ráfizetés mutatható ki a gazdálkodásban. A kiskgazdák a búzát 10,96 P-s, a rozst pedig 10,21 P-s költséggel termelték az idén, úgy azonban, hogy a számok mellett a munkájuksemmiben sem értékesült. A nagygazda, aki bér munkásokkal dolgozik, már 12,18 P-ért termelte a búzát és 11,65 P-ért a rozst".

Az 1935-től kezdődő fellendülés Halason is lassan érezteti hatását. Az állami támogatás egyik leghatékonyabb formája a boletta. A boletta, mint a legfőbb ártámogató intézkedés megtette hatását, a mezőgazdasági árak szempontjából meghatározó, ugyanis a búza, rozs árát viszonylag magasan tartotta.

Más intézkedések is történtek. A Kunsági Hírlap 1935. július 14. száma alapján: az "új gazdasági év számára a kormány megállapította a legalacsonyabb búzaárakat. Ennél

kevesebbet kereskedő nem adhat a szokványbúzáért. Az ár átlagban 60 fillérrel alacsonyabb a tavalyinál".

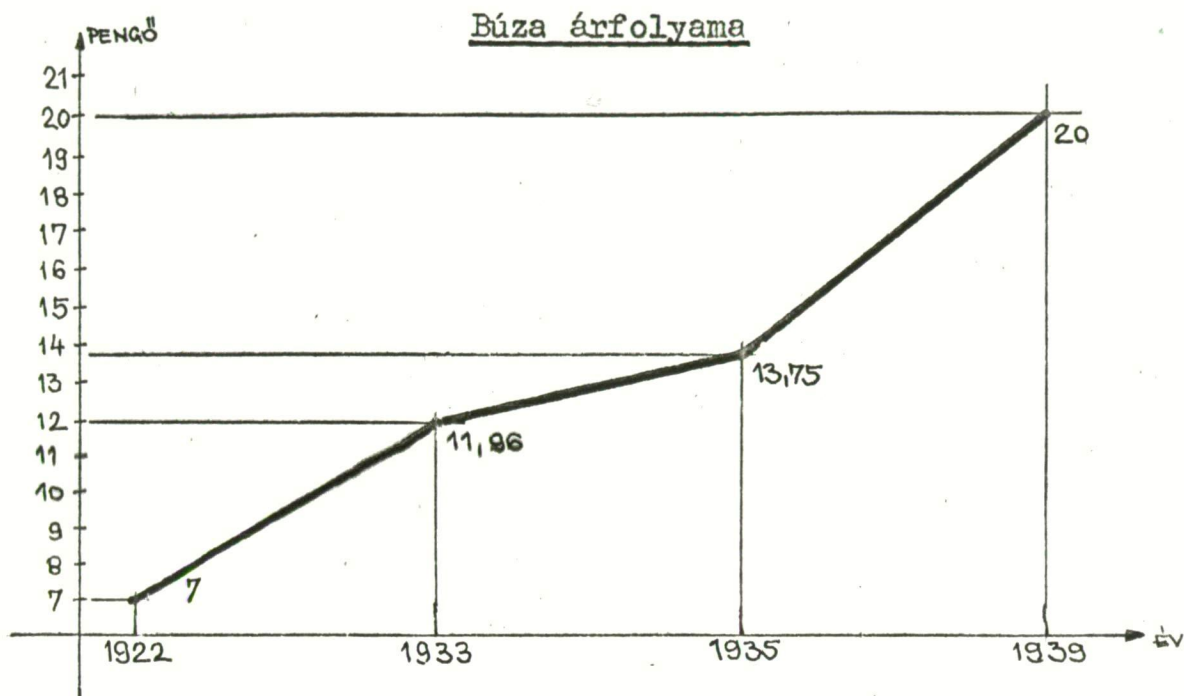
"A környéken minimált búzaárak a következők: Kiskunhalas 13 P 75 f, Kiskőrös 13 P 65 f, Kiskunfélegyháza 13 P 60 f, Kiskunlacháza 13 P 80 f, Kiskundorozsma 13 P 58 f".

Az állami beavatkozás a korszak gazdasági életében jelentős változást eredményezett, melynek célja a gazdaságok védelme, mesterséges konjunktúra teremtése.

" Itt áll a rosszul sikerült 1922-es földreform bajaival súlytott emberek tömege. Instruoiót a földekhez nem kaptak, nem bírtak fizetni. Ők, gazdaképviselők vívták ki, hogy egyharmadával leszállították az OFB-s földek árát. A védettséggel 85 ezer gazdát mentettek meg, és százmillió pengővel csökkentették a gazdák kamatterheit. A FAKSZ kölcsönök törlesztését 20 évről 30 esztendőre tolták ki. 9 %-ról 6 %-ra szállították le a köztartozások kamatát. Megalkották a hitbizományi reformot, mely lehetővé teszi kötött birtok megszerzését a telepítés során. 33 hónap alatt 75 ezer holdat osztottak ki, s ezzel 15 ezer családnak biztosítottak megélhetést. Gondoskodtak rendelettel, hogy a parlagon levő földeket adják oda a kisembereknek megmunkálásra. Elérték, hogy 7 pengőről 20 pengőre ment fel a búza ára". / Kunsági Napló 1939. május 9-i száma: Kiskunhalason gr. Teleki Mihály, Kiskőrösön Gesztelyi Nagy László viszi győzelemre a Magyar Élet Pártja Zászlóját c. cikkből. /

Tehát egyértelműen megállapítható, hogy állami intézkedésekkel emelkedett a búza ára.

A város területe a homokot kedvelő rozsnek, árpának és zabnak kedvezett. A talaj miatt a búzát sok helyen nem is lett volna érdemes elvetni. A kenyérsütéshez is rozslisztet használtak, vegyesen a búzával. A rozs több szalmát is adott, mint a búza. Ezt a szalmát sokféle formában hasznosították, pl. talaj megkötésére. A nemzetközi piacon egyre kisebb érdeklődés mutatkozott meg a rozs iránt a 30-as évek vége felé. Azonban a város területén mást nem igen lehetett termeszteni, ezért a helyi ellátásban az uralkodó szerepet játszotta. Jól látható ez a statisztikában is. Bár a legtragikusabb években készült, ezért a vetésterületek általában csökkentek, de a rozs az 1931-es mennyiségének 142,2 %-ára nőtt.

Hogyan néztek ki az átlagtermések a legválságosabb időszakban?

Fő terményként művelt mezőgazdasági növényekről

/ 36 /

	1930-31		1931-32		1932-33		1933-34	
	hold q		hold q		hold q		hold q	
őszi búza	3905	5	5475	4	3824	6	3974	5
őszi rozs	14635	4	15152	7	17548	7	20818	6
tavaszi árpa	2180	3	1970	7	1517	7	1395	6
lucerna	481	7	192	14	229	27	424	25
szemes tengeri gazdaság részére	14596	6	12546	7	13906	5	11663	8
szemes tengeri szegődményes ill.	868	5	182	6	383	5	404	8
burgonya gazdaság részére	3081	25	4864	26	3875	18	4260	32
burgonya szegődményes ill.	366	23	122	26	161	17	140	32
takarmányrépa	2620	110	1498	150	1432	125	1148	110

A szántóföldi gazdálkodásnál a vetésforgót alkalmazták. A gabonafélélt váltották kapás növényekkel. Bár az is előfordult, hogy, ha a betakarítási munkák késtek, akkor gabona került gabona után vetésre ugyanarra a területre.

A kapás növények közül főleg a kukorica jelentős. A családi birtokok kis területe miatt a kukorica és a rozs az egyeduralkodó a szántóföldön, hisz alapvetőek az emberi és az állati táplálkozásban.

A kukorica jelentőségét az adta, hogy szinte valamennyi állat számára takarmányt jelentett, és nem egyszer élelmiszerként is alkalmazták. Szára értékes takarmány volt, ezért általában erre a célra használták. Csak amit a jó-

szág meghagyott, a szárízéket, azt alkalmazták más célra, pl. tüzelőként, vagy talaj megkötésére.

Halason a kukoricatermelés csak a jobbminőségű földeken fizetődött ki, úgy-ahogy. Sokszor ott sem.

A halasiak kényszerűségből, állati takarmányozásra és emberi póttáplálékként ott is termeltek kukoricát, ahol csak szinylődött, ezért alacsony a termésátlaga is. Az Alföld középső része a kukorica számára kedvezőtlen klímájú vidék, így meghonosítása is nehezebb, fenntartása is nagyobb kockázatot jelentett. A Kamara ezen a területen is szeretett volna előre lépni, mint ahogy ezt a Gazdasági Egyesület Közlönyének 1935. április 5-1 számában olvashatjuk: "Vármegyénk legnagyobb részében, ahol a Fleischmann-féle lófogú kukorica beérik, ezt a fajtát utalja ki a hivatal".

A növény termesztése hatalmas, olcsó munkaerőt kötött le, mivel rendszeres kapálása sok embernek nyújtott munkalehetőséget. A gabonaféléknél és a kukoricánál is gyakorlat volt a napszámosok mellett, részesművelésre, felébe haramdába való bérbeadás.

Munkaerőtartalékok miatt adott volt a burgonya termesztésének lehetősége is. Környékünk a laza, homokos területet szerető növénynek kedvezett, de a nyári eső hiányát megsínylette. Évenként eltérő a termés mennyisége, nagy az ingadozás.

A burgonya terméseredménye a 30-as évek elejére csökkent. "Mig 1900-ban 57 vagonnal termesztettek a városban, addig 1932-33-ban csak 10-16 vagon lett". / 37 /

Főterményként jelentős területet vetettek be vele, és még a válság alatt sem csökkent ez a mennyiség. A kisgazdaságokban elsősorban önellátásra és takarmánynak vetették, általában a kapás növények között kihasítva egy kis parcellát, vagy pedig a ház körüli kertekben. Legkedveltebb fajták a "Rózsa" és az "Ella".

Babot és mákot főterményként nem vetettek, hanem köztes növényként. A bab mennyisége is csökkent a válság alatt, 1931-ben 5 holdon 5 q-ás termésátlag lett, míg 1934-ben 1 hold

vetésterület lett, amin a termés 4 q. Köztesként hatalmas területen vetették. 1931-ben 3950 holdon, termésátlag 2 q, 1934-ben pedig 1404 holdon 2,5 q-ás termésátlaggal. / 38 /

A takarmánynövények közül a legjelentősebb a takarmányrépa és a tök termesztése. Ezek közül a tök önállóan vetve nem fordul elő, csak köztesként, főleg a kukoricában. A termények mennyiségét a gazdaságok igénye szabta meg. E két növényfajtának az állatok takarmányozásában betöltött szerepe kiemelkedő jelentőségű, mert a legelő igen gyenge természetes takarmányt adott területünkön.

A tök terméseredményei / 39 /

Év	Fő terményként		Köztesként	
1931.	2 hold	60 q	358 hold	25 q
1934.	3 hold	30 q	2174 hold	15 q

A takarmánynövény szükségletet helyileg nem tudták kielégíteni, ezért a 30-as években " átlag 600 vagon kukoricát, 50 vagon árpát és korpát, továbbá 200 vagon burgonyát" / 40 / kellett beszerezni évente.

A város területén jelentősebb ipari-növénytermesztéssel nem foglalkoztak. A még korábban termesztett, jó minőségű kender termesztésével is felhagytak a gazdák.

A napraforgó szerepét nem ismerték fel, főleg köztesként vetették, vagy birtokszél jelzőjeként. Ám a szegényebb néprétegek élelmezésében a napraforgóolaj jelentős volt, s időszakunkban több olajsajtoló malomról is tudunk.

A szalastakarmányoknak, a lucernának és a lóherének, épp a már említett rossz legelő miatt igen fontos szerepük volt. Kiemelkedő talajjavító hatására a Mezőgazdasági Kamara előadásokon és bemutatókon hívta fel a figyelmet.

A főzelék és zöldségfélék területe aránylag kisebb, de hatását tekintve igen jelentős. Főleg házi szükségletre termeltek, a felesleges mennyiség a helyi piacokon kelt el. Épp ezért intenzív, nagy jövedelmet biztosító gazdálkodást tett lehetővé. Legjelentősebb termékek a káposzta, vöröshagyma, paprika, paradicsom, zöldség és sárgarépa. Termesztésük túlnyomó része a paraszti gazdaságokban történt, főleg a kisparaszti birtokokon, mivel ezek gabonatermesztéssel nem tudták magukat fenntartani. Kisebb területen kellett intenzívebb gazdálkodást folytatni. Ehhez elég munkaerő is állt rendelkezésére, elsősorban maga a népes paraszti család.

Az erdőgazdálkodás több szempontból is figyelmet érdemel. Egyik hagyományos haszna maga a fakitermelés. A kormányzat erdősítési törekvései főleg az Alföldre koncentrálódtak, ahol minden eszközzel szorgalmazták az újabb telepítéseket.

A város határában 2 878 hold erdő állt összesen a 30-as években, melyből szálerdő 1 695 hold, sarjerdő 1 183 hold.
/ 41 /

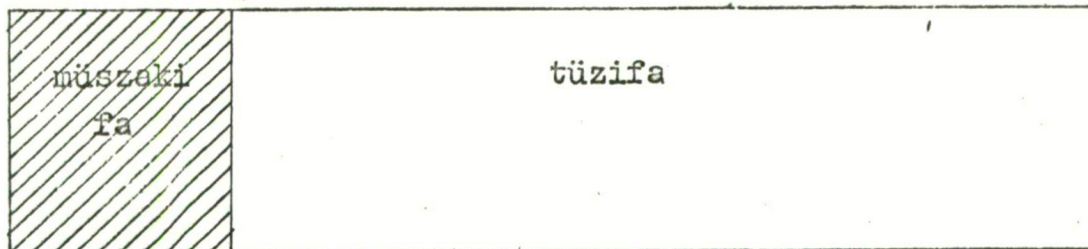
1934-ben kihasznált erdőterület 30 kat. hold, a kitermelt fa mennyisége összesen 2 803 köbméter. / 42 /

Az 1934-ben kitermelt fa

tüzifa   2300 m³

műszaki fa   503 m³

Korábban is jelentős erdőterülettel rendelkezett a város.

Kiskunhalas erdőterülete / 43 /

Összeírás éve	Kataszteri hold
1828.	7000
1865.	2572
1874.	2112
1879.	5478
1888.	34086 /sarjadékos, erdős legelő/
1912.	2534

Ez a mennyiség kisebb, nagyobb ingadozásokkal állandósult tárgyalt korszakunkban.

A futóhomokon álló erdőség közel 90 %-a akácerdő és nyár. / Érdekes, hogy ennek ellenére a méhészet nem fejlődött ki a városban. / A Halasi Hírlap 1933. május 30-i számában a Gazdasági Egyesület közgyűléséről tudósít, melynek témája a homok fásítása.

" A homok fásítását szükségesnek tartja, mert az országból kivitt búza és tengeri termés nem fedezi a fabehozatal költségét...

A fásításhoz az állam ingyen ad csemetét, ha az érdekeltek eziránt a szabadszállási erdőhivatalhoz, vagy a városi gazdasági hivatalhoz fordulnak".

A város mezőgazdasági bizottsága a Kamarához küldött jelentésében 1933-ban nehezményezi, a " városban székelő m. kir. erdőhivatal megszüntetését.

Pest megye D-i felében eredetileg 3 m. kir. erdőhivatal volt szervezve. Ezek közül a kiskunhalasi az állami kezelésben lévő Szabadka városi erdőkre való tekintettel szerveztetett. Amidőn Szabadka város ingatlanait a BM felügyelete alatt lévő intézőbizottság saját kezelésébe vette át, és az erdők állami kezelése megszűnt. Megszűnt a m. kir. erdőhivatal létjogosultsága is, a város ideiglenesen a bajai m.kir. erdőhivatalhoz csatlakozott. Amidőn pedig a létszámredukció következtében az ország 82 m. kir. erdőhivatalát 60-ra kellett csökkenteni, a vármegye D-i felé-

ben csak egy m. kir. erdőhivatal, a szabadszállási volt meghagyható, s a város most ennek a kerületébe esik".

" A kérdés alfája és omegája is a szél pusztító munkájának megállítása, az uralkodó szél irányára merőlegesen szélvédő pásztákat kellene ültetni, a legjobb lenne természetesen széles fasorokat telepíteni, mert ezek magasra nőve a legerősebb ellenállást tudják kifejteni, a legnagyobb területet megvédeni / kb. magasságuk 20-szorosát/ ... de próbálkozni kell szerényebb eszközökkel is, a homokot kedvelő, szárazságot tűrő bokrokkal és növényekkel. A buckákon található bokorfajtákból, tehát amelyekről tudni, hogy ott megélnek, sövényeket kell ültetni".

A Halasi Hírlap 1933. május 22-i számában a mezővédő erdő-sávok ültetését szorgalmazza, mellyel a már megteremtett kultúrát kívánja megvédeni.

Több helyen a bérlőket is kötelezték a telepítésre. A Páka-pusztai református egyházi birtok bérlőinek figyelmét felhívták, " hogy a tanyák környékén, s a kifutó utakon ingyen végezzék az ültetéseket, mivel erre szerződésileg kötelezve lettek. Az északi határszélnél a beültetést végig elrendelik, de mivel szélteben éri a birtokot, ezen költségekhez 50 %-beli hozzájárulást ajánlottak meg a bérlőknek, szintén a számszék felhatalmazására". / 44 /

A tanyaudvarokon népszerű fajta az eperfa, aminek termését sertések etetésére használták.

A homoktalaj és a magas napsütéses órák száma kedvezett a szőlő- és gyümölcsstermésnek. A szőlő területe a város határában a századforduló után megduplázódott. Igen kedvelt a szőlőművelés, és nagyon sokan rendelkeztek szőlővel, olyanok is, akiknek nem ez volt a fő megélhetési forrásuk, pl. iparosok, kereskedők. A szőlő összes területe 1935-ben 4841 kat. hold, ebből mindössze 472 kat. holdat adtak csak haszonbérbe. / 45 /

Kiskunhalason szőlőt csak immunis homoktalajon termesztettek. A direkttermő fajták még nem törtek be, másféle termő 4655 kat. hold, parlag vagy kiirtott 186 kat. hold. / 46 /

Az összes területnek legnagyobb százaléka a borszőlő, a csemegeszőlő csak lassan kezdett elterjedni. A döntő többségében kis területű szőlők megmunkálása nélkülözte a modern eszközöket, a tulajdonosok anyagi ereje és a terület haszna nem tette lehetővé a modernizálást.

Piaci értékesítésre szőlőként igen kevés került, főleg családi fogyasztásra szolgált, inkább borként értékesítettek. Azonban a bort is igen magas közterhek illették, ezért az alapos ráfordítás elmaradt, szinte csak az alapos kézimunkát élvezték a szőlők korlátlanul. Az időjárási viszonyok a szőlőtermést erősen befolyásolták, nagy volt a bizonytalansági tényező, a helyi gazdák mondása szerint "szüretig még sokszor kint alszik a szőlő". Gyakran pusztított peronoszpóra, lisztharmat, a rothadás, a termés sokszor "szélverte" lett egy-egy homokvihar után.

A hegyközségek a növényvédelemben, a modern eljárások terjesztésében igen jelentős szerepet játszottak. A gazdák által létrehozott társulás többször önálló pénztárral is rendelkezett. Pl. az Öregszőlőkben lévő gazdák a Halasi Takarékpénztárhoz fizették be a hegyközségi járulékot. / Györfi László gazda pl. 1940-ben 2,5 P-t. /

A hegyközségek tanácsai osztották szét a rézgálicot is a permetezésre, a homoki gazdák, így a halasiak is Kiskunhalas Helyi Értesítője szerint 30 kg-ot kapnak holdanként, és külön 10 kg-ot a gyümölcsfák permetezésére. / 47 /

Az állami beavatkozási politika nemcsak a vegyszerek juttatására, hanem a szőlő és bor értékesítésére is kiterjedt. A korábban " egy filléres borárakat a kormányzat gondoskodása következtében 3,5 fillérre emelkedtek", / 48 / 1939-re. A borforgalmat jelentősen fellendítette a borközpont felépítése. Előtte 1932-ben 135, 1933-ban pedig 88 vagon szállítottak el belföldi állomásokra. / 49 / A válság után Halas megkapta " az ország egyik legnagyobb állami borpincéjét", aminek következtében 1937-ben elérték, hogy a Kiskunhalasi Hangya Szövetkezet 20 ezer P-ért vásárolt mustot.

Így " ma már Budapesten kívül Debrecen, Miskolc, Győr, Szombathely megismerte a Hangya révén a halasi bort, és a termelő elérte, hogy borát legalább a szódavíz árával egyenlő áron értékesítheti". /50/

A borközpont felépítése mindenképpen szükséges volt, nemcsak kereskedelmi szempontból, hanem a borkezelési hibák kiküszöbölése szempontjából is.

"Ma is még igen sok halasi gazda, mikor eladásra kínálja mustját, vagy borát, " kevercesnek " jelöli meg a fajtát. Természetesen, az ilyen árút alacsony áron tudja értékesíteni olyankor is, amikor a bor, kivételesen keresett portéka. Hát még milyen rossz a helyzet akkor, amikor olyan jó a termés, mint tavaly volt. Ezek az ültetési hibák már erősen hozzájárultak az értékesítési nehézségekhez, melyet aztán a piac szervezetlensége és a hordóhiány még fokoz. Igen sok szőlősgazdának nincs meg a megfelelő mennyiségű hordója, és ahol lenne elegendő hordó, az nem kis arányban alkalmatlan a töltésre, részint kezeletlensége, részint hordóbetegsége miatt. Ha a piac meg lenne szervezve, akkor is fennállna az az átka a halasi szőlőültetésnek, hogy ahány tőke, annyi fajta, mert ez megfelelően temperált és szellőztethető jó pincék esetében is hátrányosan befolyásolja az értékesítést". / 51 /

A szőlő és gyümölcsstermelő gazdák egyesületbe tömörültek, melynek 1933-ban kb. 150 tagja volt, elnöknek Rázsonyi Papp Gedeont választották 1931-ben. / 52 /

A szőlő- és gyümölcsstermesztés zöme elsősorban házikertekben és kisüzemi gyümölcsösökben folyt. Házikertnek minősült minden olyan 1 hold alatti szőlő és gyümölcsös, amely nem rendelkezett szántófölddel. A város területei közül a kiskőrösi és a keceli út közötti homokos terület szinte csak szőlő- és gyümölcsstermesztésre specializálódott.

Ezek a kis szőlőparcellák nagy része vegyesművelésű, csak szőlőt vagy csak gyümölcsöst ritkán találunk, a gyümölcs-

fák a szőlősorok között találhatók.

Az elkülönített gyümölcsös területek 365 kat. hold, melyen 12304 gyümölcsfa állott 1935-ben, / 53 / az összes gyümölcsfaállomány 4,4 %-a. Az elkülönített gyümölcsösben főleg alma, körte és kajszibarackfa található.

Az elkülönített gyümölcsösök termő gyümölcsfa állománya / 54 /

Az elkülönített gyümölcsös területe: 365 kat. hold

<u>Faállomány</u>	<u>db.</u>
Almafa	1746
Körtefa	3514
Birs /bokor is/	202
Naspolya /bokor is/	22
Cseresznyefa	303
Megyfa	575
Őszibarack fa	977
Kajszibarack fa	2724
Szilvafa - magraváló	918
- más féle	324
Ringlófa	156
Diófa	366
Mogyoró /bokor is/	88
Mandulafa	111
Gesztenyefa	6
Eperfa /szederfa/	272
Egyéb	-
Összesen:	12 304

A város területén igen jelentős szerepet játszott a gyümölcsstermesztés, főleg azután, hogy a Schneider Cég intenzív gyümölcsexportba kezdett. A gazdáknak az értékesítéssel komoly gondjaik voltak, mivel a rossz útviszonyok és a szervezetlen termelés következtében a környező terüle-

teknél, így Kecskemétnél is, alacsonyabb áron vásárolták meg a kereskedők az árút.

A város vezetősége az új művelési módok megismertetésére a " fehértói birtokán egyenlőre 20 kat. hold nagyságú gyümölcsöst létesít, melynek fő célja az egységes tömegtermelés, valamint az okszerű gyümölcskezelés és okszerű ápolás szemléltetve oktató bemutatása, valamint a nagyobb tömegben termelt gyümölcs értékesítése révén a város termelő közönsége által termelt gyümölcs értékesítési lehetőségeinek fokozása lesz". / 55 /

A város belterületén mintakertet is létesítettek. A 15 faiskola területe 12 kat. hold / 56 /, ebből főleg eladásra termelő 7 kat. hold.

Gyümölcsfaállomány 1935-ben / 57 /

Összesen:	277 324
almafa	55 241
körtefa	45 187
birs	4 371
naspolya	485
cseresznyefa	13 157
meggyfa	17 312
őszibarack	26 819
kajszibarack	50 257
szilva - magvaválló	19 724
- másféle	8 686
ringlófa	2 253
diófa	7 194
mogyoró /bokor/	1 149
mandulafa	444
gesztenyefa	204
eperfa /szederfa/	24 824
egyéb gyümölcsfa	17

A gyümölcsstermés legnagyobb felvásárlója és szállítója a Schneider Cég. Tekintsük át szállítási kimutatásán a gyümölcsstermesztést! / 58 /

	1932.	1933.	1934.
meggy	1 033	1 016	1 949
barack	251	3 761	7 698
alma	7 679	3 540	6 226
körte	1 360	773	684
szilva	13 781	15 408	562
szőlő	20 040	4 082	9 983
dinnye	-	-	
dió	-	-	2 601
paradicsom vegyes	-	-	
Összesen:	44 144 q	28 580 q	29 703 q

1936-ban Kiskunhalasról 58 vagon barackot, 57 vagon almát, 15 vagon meggyet, 8 vagon szilvát, 7 vagon körtét, 1 vagon cseresznyét szállítottak el. / 59 /

Ez a magas mennyiség is bizonyítja, hogy a város a szükségleteinél többet termelt, s a felesleget exportálták. Halas is, mint a környező Kecskemét, Cegléd, Nagykőrös az "európai exportnak nemcsak termelői, de egyúttal gyűjtő állomásai" is voltak. / 60 /

A Hegyközség 1929. évi rendeletében intézkedett a fák növényvédelméről, amire elsősorban rézgálicot javasoltak, felhívták a figyelmet a hasznos állatok védelmére is, / első sorban a méhekre/. Érvényt akartak szerezni a hegybírók és hegyrendőrség intézményének. / 61 /

A város határában igen elterjedt speciális gyümölcs a Kieffer körte, melyet Szatmári Sándor telepített a városba. 30

holdas gyümölcsösük termésének legnagyobb része exportra került. A város gyümölcsterméséből épp a körte tett szert országos hírnévre, amely már " az 1906. évi szeptember 26-án tartott halasi gyümölcskiállításon feltűnést keltett azért, mert abból már 60 métermázsa volt eladó". "Özvegye 1913. őszén forgalomba hozta az országban ismeretlen "Kéfer körte" oltványokat, amelyek az egész környéken rohamosan elterjedtek, országos hírre tettek szert, s "Kiffer" körte névre magyarosodott. Jelenleg / 1930-as évek eleje / 100-150 vagonra való mennyiséget termel Szatmáriné, s a helybeli lakosság körülbelül ugyanennyit". /62/ 1936-ban " kiffer körtét a Hangya szövetkezet 2000 P. értékben vett át". / 63 /

A gyümölcs értékesítését megnehezítette, hogy megfelelő gyümölcsfelvásárló telep nem volt a városban. Szükségességét azonban mindenképpen érezték, ezért a Földművelődéssügyi Minisztériumtól kértek hozzá segítséget., 1931. június 12-én. A mozival szemben már meglévő csarnokot kívánták átalakítani, az igényelt 5000 P állami segéllyel. Indoklásként szerepelt, hogy "Kiskunhalas nagy gyümölcstermelő vidék, azonban sajnos termékeinek értékesítése nem olyan sikeres, mint amilyen mértékben az kívánatos lenne. Legfőbb akadálya ennek eddig az volt, hogy a kereskedők közül csak néhányan vásároltak a piacon, a többiek pedig a város különböző részein felállított telepeken szedték össze a gyümölcsöt, ami feltétlenül hátrányos, mert az árak kialakulásáról az eladók egyáltalán nem tudnak megbízható és pontos adatokat szerezni, s a már egyszer egy helyre elszállított gyümölccsel nem szívesen vándoroltak a város egyik végéről a város másik végén levő esetleg konkurens céghez.

A piacnak meg van az az előnye, hogy ott minden kereskedő megtekinti a gyümölcsöt, a vásárlók között nagyobb a verseny, s így valószínű, hogy jobb árat érhet el az eladó. A gyümölcsvásárlók részére szükséges helyiséget a város úgy kívánja biztosítani, hogy az eddigi húscsarnokként használt helyiségek kétharmad részét eredeti rendeltetéséről még a-

nyagi áldozatok árán is elvonja, s azok belső berendezését teljesen átalakítva, csomagoló helyiséget létesít, és a helyiségek előtti teret feltöltve piacteret rendeznek be, A helyiségek előtt azonban szükséges volna egy nyílt folyosó-rendszerű vásárló helyiség". / 64 /

A minisztérium 47 636/1931. sz. rendelete 3000 P államsegély kiutalásáról értesít.

A válság alatt mélyre zuhant a felvásárlás. Csemegeszőlő 20040 1932-ben, 1933-ban 4082, 1934-ben 9983 mázsás felvásárlást ért csak el. Az 1932. év összefelvásárlása 41144 mázsa, s az utána következő évben mindössze 28580 mázsa. Ez a felvásárlás a legtragikusabb magyar mezőgazdasági évben történt. Ilyen piaci körülmények között, ilyen értékesítési válságok között mire számíthattak a gazdák? Még a legjobban képzettek, a legjobban felszereltek, a legnagyobb tőkeerejüeknél is mélyszéges megrázkódtatást eredményezett.

A válság után a mind nagyobb felesleget a nyári gyümölcsökből egyre távolabbi piacokra kellett szállítani, "amelyeken csak előhűtött áruval lehettek versenyképesek.

1934-ben a hűtőház kérdése merült fel". / 65 /

A rét és legelő-terület együttesen meghaladta a szántóföld területét, rét 8 835 kat. hold, legelő 40 603 kat. hold. Ez a nagy terület, az egész határ 44 %-a, azonban megfelelő minőséget nem jelentett, mivel a jobb minőségű területeket feltörték szántónak. Amit legelőként használtak, az nem azért legelő, mert annak alkalmas, hanem mert szántóföldi művelésre valamilyen okból kevésbé alkalmas területeket hagytak meg, pl. gyenge minőség, a lakóhelytől való nagy távolság, vagy kötött, nehezen munkálható talaj. Ezeknek fűtermése is minőségileg gyenge, mennyiségileg kevés, így, csak egyedül, az állatok ellátására nem jöhettek számításba. A járás nemcsak Halason, hanem másutt is a rideg állattartás színhelyét jelölte, és azért kapta ezt a nevet, mert a jószág járt rajta, ill. rá, és eközben legelt is. Az állat-

állomány jelentős részének lehetővé tette, "ha takarmányát nem is a legelőről, de vitamin és napfényszükségletét valamint mozgásigényét a legelő révén fedezhesse"./66/

A rét megoszlása szénaminőség és talaj szerint
/ 1935. év / / 67 /

Nedves, savanyú	Szénát ter- mő rét te- rűlete	szikes	talajon kat.holdban	-
		másféle		4 941
Száraz, jóminőségű		szikes		-
		másféle		3 894

A legelő megoszlása fekvés, talaj és fásított-
ság szerint / 1935.év / /68/

<u>Sikon</u>	Talajon fekvő	homok	Legelők terüle- te kat. holdban	-
homok		fásított		6 682
		fásítatlan		28 579
szikes		fásított		554
		fásítatlan		346
másféle		fásított		61
		fásítatlan		4 381

Legelőre járó állatok 1935-ben

szarvasmarha	6 145
ló	582
sertés	12 120
juh	11 412

A legelők rossz minőségéhez jelentősen hozzájárul a juhok legeltetése. Ez az állatfajta a gyér fűvet is lelegeli, patájával kitapossa a homokból a növényeket. Ha rendszeresen hajtják ugyanoda a juhokat, azok a gyenge legelőket kopárrá teszik.

A mezőgazdasági technika fejlesztése

Mivel a környezet, a talajviszonyok miatt a város területe a gyenge adottságúak közé tartozott, ezért magasabb technikát, intenzívebb gazdálkodást kellett folytatni a homokon. Ehhez munkáskézre és pénzre volt szükség, az előbbiből nem volt hiány, nagy a munkaerőkinálat.

A halasi nép emberfeletti erőfeszítéseket tett, hogy utolérje a fejlettebb kertgazdálkodást folytató alföldi városokat. A tárgyalt korszak fő meghatározója a gazdasági világválság és az ebből való kilábalás, a háborús konjunktúra.

A mostoha körülmények ellenére gazdálkodásával néhány területen, főleg a szőlő és gyümölcsstermesztésben, országosan is elismerést kiváltó eredményeket ért el.

Ezek is bizonyítják, hogy a halasi parasztság, a tárgyalt időszakban is mire képes egyénileg és együttesében. Vállalkozó kedvének, rátermettségének, állóképességének ez alatt az időszak alatt is jónéhány emlékezetre méltó tanújelét adta. Ennek köszönhető, hogy a környék gazdálkodására is hatással volt, azonban Halas agrárjellege összességében viszonylagos elmaradottságot mutat.

A tőkehiány, az eladósodás sok korszerű és modern mezőgazdasági gép alkalmazását gátolta. Befolyásolta a gépesítést még, hogy a "mezőgazdaság az 1920-38 közötti időszakban a háború előttihez viszonyítva rendkívül kedvezőtlen helyzetbe került. Ez a kedvezőtlen helyzet jelentősen súlyosbodott 1929 után, amikor az agrárrolló olyan mértékben nyílt ki, hogy az szinte elviselhetetlenné vált a mezőgazdaság számára". / 69 /

Nézzük meg például, hogy 1 db egyvasú eke vásárlásához mennyi mezőgazdasági termék kellett. / 70 /

	<u>1933.</u>	<u>1938.</u>
búza kg	738,6	424,3
burgonya kg	1467,8	1099,0
bor liter	500,0	474,6
tej liter	275,8	333,3
hizott sertés kg	94,1	84,9
tojás db	1333,0	1289,0

A korszerűsítést, a fejlesztést döntően befolyásolták az árviszonyok is." A növényi és állati eredetű termékek árszintjének alakulása nem egységes. A válság alatt gyökeres változás történt az árviszonyokban. A növényi eredetű termékek ára csökkent, az állati eredetű nőtt. Az 1938-as évre már a növényi ár magasabb, az állami támogatás következtében, az állati ismét alacsonyabb". /71/ Mégis, a vállalkozókedv, a remélt lehetőség hatására egyre nagyobb területet sikerült termővé tenni. A város pirtói részén található Kiskunhalas legkietlenebb területe, itt " néhány hold mezőtúri vagy csanádi földért 100 holdat is meg lehet kapni, ami nagyban csábítja ide az idegeneket, míg meg nem ismerik, le nem törnek, és el nem szöknek". / 72 / "A zsombékos, futóhomokos terület ára 60-80 P holdanként, 3-4 évi telepítés, megmunkálás után már 8000 P-t ér holdanként". / 73 / A Friss Újság fentebb említett száma egy pirtói gazdáról tudósít:

"Nagy Ferenc hadirokkant kisgazda 1931-ben kezdte, nem is volt itt más csak homok, kutyatej meg zsombék, 3 süldő és 2 borjú árán vettem az első földet. Igaz nagy szerencse is kellett hozzá. Négy esztendő alatt felépítettem a házacskát, most három holdam van: krumpli, szőlő, körte, vetemény".

A birtoktagok nem szakosodtak egy vagy két növény termesztésére. Főleg önellátásra törekedtek, és a mindenkori piaci árak határozták meg egy-egy termés nagyobb

területen való vetését. Specializálódás főleg a nagyobb birtokokon, a kert és gyümölcskultúrájánál tapasztalható. Mivel a belső piacon elsősorban a parasztság a legfőbb fogyasztói réteg, ezért az ő igényeihez is kellett igazodni az import lehetőségek mellett.

A piac és az árak alakulása jelentősen befolyásolta a mezőgazdaságot, a termesztett növények arányát. A belföldön nem értékesített árú nagy része külföldre került, tehát a nemzetközi árúviszonyok ösztönöztek vagy gátoltak. A import árakhoz igazodott a belföldi ár is. Egyes termékek árát a kormány mesterségesen is szeretne volna versenyképesé tenni - így volt a búzáénál is, a boletta rendszer bevezetésével.

A kiélezett konkurenciában a kisbirtok versenyképessége a technika, a trágyázás vonatkozásában, alacsonyabb a nagybirtokkal szemben, ezért a parasztbirtokosok főleg a munkaigényesebb művelési ágakat helyezték előnybe: szőlő, kert, kiegészítve állattenyésztéssel.

A talaj termőképességének fokozására különböző technikákat, eljárásokat alkalmaztak. A gazdaegyesületek, a Mezőgazdasági Kamara szervezésében előadásokon, tanfolyamokon ismertették meg ezeket a gazdákkal. A Mezőgazdasági Kamara beszámolójában 1937-ben így jellemzi ezt: / 74 /

"Kidolgozott programunk alapján megkezdtük a gyenge minőségű és futóhomoktalajok feljavítását a nyersszalma-trágyázással, a zöld-trágyázással és az ezzel kapcsolatos műtrágyázással, továbbá megindítottuk a szántóföldi homokos pillangós takarmánynövények termesztésének bevezetését a homoki gazdaságokban".

A Duna-Tisza ^{Közi} Mezőgazdasági Kamara 1930. május 11-i jelentésében beszámol ifj. Palásthy Péter balotapusztai eredményeiről. "Sivár futóhomok gazdaságában, ahol 19 q rozsszalma, 100 kg szuperfoszfát, 100 kg mészhidrogén és 100 kg 40 %-os kálisó adagolásával a kataszteri holdankénti 12 q-ás burgo-

nyatermést 70 q-ra emelte." / 75 /

Pestvármegye Adattárának III. kötetében / 76 / Gáll Imre Gödöllő járás mezőgazdasági birtokos elnöke írta:

"Hogy a kiskgazdákat a bennük rejlő leleményesség mennyi és milyen fokú önművelődésre képesítette, csak azt emlittem meg, hogy 1938. év április 4-én Kiskunhalas, Szabad-szállás tanyakörzetében egy olyan kiskgazdára bukkantam, aki egy magyar holdra terjedő melegági kertgazdaságból / április 4-én / a budapesti piacra előttem szedett le uborkát, főzötököt és karalábét, és szállította be a halasi vasutállomásra".

A fenti tudósítások korántsem jellemzőek. Hisz ilyen szintű gazdálkodáshoz rengeteg táperőre, szerves- és műtrágyára van szükség és nagyon sok munkagépre, valamint tőkére és mezőgazdasági ismeretre.

Mit mutat az 1935. évi felmérés? / 77 /

<u>Trágyázott terület összesen:</u>	9 555 kat. hold
Istállótrágyával	9 391 kat. hold
Mütrágyával	57 kat. hold
Istálló- és mütrágyával	107 kat. hold

Művelési ágak szerint:

Trágyázott szántóföld	8 849 kat. hold
kert	95 kat. hold
rét	59 kat. hold
szőlő	535 kat. hold
egyéb	17 kat. hold

Tehát a város 112 004 kat. hold területéből trágyázott összesen 9 555 kat. hold, vagyis 8,5 %.

Nézzük meg, művelési ágak szerint milyen arány alakul ki!

Trágyázott szántóföld 18%, kert 11 %, rét 0,6 %, szőlő 11 %. A táperő közül is igen magas az istállótrágya aránya a mütrágyával szemben, a mütrágya mindössze a talajerőpót-

lás 0,59 %-át képezi. A trágyázást jelentősen befolyásolta az állatállomány létszámának emelkedése vagy csökkenése. Tehát a műtrágyázás és trágyázás messze elmaradt a szükségéstől. Kiskunhalason is jellemző a következő megállapítás:

"aligha lehetne vitatni, hogy az 1920-1938. közötti két évtizedben - mint egyébként az azt megelőző évtizedek során is - a talajt jelentősen kizsárolták, a talajerő pótlása nem állt arányban a kivont tápanyaggal". / 78 /

Még rosszabb az arány az öntözéses gazdálkodás területén, az összes földterületből csak 20 kat. holdat öntöztek, ami már az említett talajviszonyok ismeretében szinte elenyésző. A gyorsan kiszáradó homokterület intenzívebb öntözést kívánt volna, nagy a vízigénye.

Azonban az egyik területen hiányzó víz, a másik parcellánkon a legnagyobb gondot okozta.

A Halasi Hírek 1933. november 20-i számában a következő megállapítást tette:

" Városunk óriási határából mintegy 30 ezer hold / Bácsalmás egész határa 26 ezer hold / víznyomott terület, szenved a vadvizek uralma alatt. Nedves évjáratok panaszaira a királyi kormányzat két ízben foglalkozott ennek a kérdésnek a megoldásával: kapcsolatban a kiskunmajsai és Szeged városi vizes területeknek, összesen 186 ezer holdnak a felszabadításával, és felesleges belvizeinek levezetésével a Tiszába". A határ kisebb része / így Bogárzó-Rekettyei határai is / a Duna-völgy és levezető csatornái felé kapcsolódnak.

Magyarország egész területe ezen a fehérfolton kívül már csatornázva van".

Sajnos semmilyen intézkedés nem történt ezzel kapcsolatban. 1938-ban ismét súlyos károkat okozott a talajvíz.

" Az őszi esőzések folytán felgyülemlett talajvizek 13 épület összedülését okozták. Sok bajt okoztak a tavaszi áradások, amelyek igen sok vetést tettek tönkre és tették

lehetetlenné a tavasziak vetését. Sajnálatos, hogy az 1878-as szegedi árvíz óta - amikor városunk vadvizeit elvezető csatornák egy részét kormányhatóságilag betömni rendelték - tehát 60 év eltelté óta, minden olyan kísérlet, ami a vadvizek rendezése ügyében történik, végeredményben elalszik". / 79 /

A zsombékos, talajvizes, lapos területeket alig lehetett hasznosítani. Többen próbálták fűzzel betelepíteni vagy kaszálónak használni. Tütermése is értéktelen. Ehhez csatornázás, talajvíz elvezetés vált volna szükségessé. A művelésre nem hasznosítható, tehát földadó alá nem eső terület 5151 kat. hold, több, mint a szőlő területe, ami csak 4841 kat. hold.

Amint láttuk, a kisbirtok túlsúlya a meghatározó. Ennek viszont következménye az, hogy jórészt a paraszti nagycsalád erejével művelték a földet. A kisebb birtokon nem tellett, de nem is vált szükségessé a nagy teljesítményű gépek alkalmazása. Az eszközök nagy része emberi vagy állati erővel működött. A legtöbb az eke, a borona és a kapálógép volt, ami azt mutatja, hogy a szántóföldi termelésben alkalmazták főleg ezeket.

A motoros erővel működő gépek száma 102, ebből cséplógép 49, traktor és billenőeke 7, másféle gép 46.

Az 1935-ös statisztika jól tükrözi a korszerűtlen gépparkot / 80 /

<u>Erőgép:</u>	motoros	62
	kerekes traktor	8
	motorosból lánc-	
	talpas	-
	járgány	7

Mezőgazdasági munkagép és eszköz

motoreke	-
traktor és billenőeke	7
cséplőgép	49
egyéb gép	46
eke	2507
borona	1883
henger	542
trágyázógép	37
vető- és ültetőgép	626
kapálógép	1166
arató- és termény- betakarító gép	69
cséplő, tisztító, osztályozó	259
takarmányelőkészí- tő gép	45

A szántóföld területét tekintve egy lóvontatta ekére 19 kat. hold jutott.

Az ötletesség és találékonyság az energiaforrások területén is jelentkezett.

"Egyik nagy szorgalmú kísérletező kisgazda, ifj. Palásthy Péter / Balotapuszta / találmányát;-a szél erejét felhasználó, tehát ingyen hajtóerőt képviselő szélmotoros öntöző és daráló szeoskavágó" / 81 / készüléket szerkesztett, melyet az Országos Mezőgazdasági Kiállításon is javasoltak bemutatásra.

A polgármesteri elnöki hivatal iratai között 1928. május 21-én elküldött jelentés az alábbiakból számol be. / 82 /

"Használható állapotban lévő aratógép nincs. A háborús viszonyok megszűntével a meglévő gépek elrongálódva, gondozatlanul vannak".

Mennyit változott a helyzet 8 év alatt? 1935-ben ugyancsak az alispánnak szóló jelentés számol be erről az aratás megkezdésekor.

" Aratógépeket a kényszerű szükség megszűnte óta már régen nem alkalmaztak a gazdáink". / 83 /

A birtokosok alacsony jövedelme nem tette lehetővé a nagyobb gépesítést, hiszen ha minden költséget felszámolnak, akkor a család fenntartására sokszor alig jutott valami jövedelem.

A talajmegművelő gép rendkívül kevés, a szállítás kizárólag állati vontatású szekerekkel történt.

Irás fogatok száma 1935-ben / 84 /

Lófogat: egyes	597 db
kettős	1585 db
négyes	12 db
Ökörfogat: kettős	122 db
négyes	42 db
Tehénfogat:	1 db

Tehát az összes fogatok száma 2359.

A mezőgazdasági gépek és eszközök mellett főleg a termékeket feldolgozó élelmiszergazdálkodásban alkalmaztak gépeket. / 84 /

Tejgazdasági gép:	45
Borgazdasági gép:	4118
Gyümölcs gazdasági gép:	295
Keltetőgép:	7

A kisbirtokosok alacsony jövedelme nem tette lehetővé a nagyobb arányú gépesítést, hiszen, ha minden költséget felszámolnak, akkor a család fenntartására is alig jut sokszor jövedelem.

A mezőgazdasági technika a hagyományos eszközökkel dolgozott. A legtöbb gazdaságra jutott eke, de a kisparaszti gazdaságok jó része még ekével sem rendelkezett.

A betakarítás teljesen kézi erővel folyik, ugyanígy a kapálás és többi munkafolyamat is.

A nagy létszámú és olcsó mezőgazdasági munkást és cselédet / 8624 fő / a mezőgazdaság munkaigényességénél fogva foglalkoztatta, ha nem is folyamatosan, a városban. A munkáskézre nagy szükség volt, a kisebb és nagyobb birtokosok is keresték a napszámosokat, főleg az elvégzendő munkák dandárjakor. Ekkor még többet is tudtak volna foglalkoztatni a Friss Ujság 1937. május 30-i számának közlése alapján.

" Kevés a napszámos a határban. 1 P 20 fillér, 1 P 30 fillér a napszám. Tavaly 80 fillér volt meg 1 P".

A nagy munkaerőkinálat napszámbéreket alacsonyan tartó szerepe azonban viszonylagos. Mert bár az országos átlaghoz viszonyítva elmaradtak a bérek, Halason nem is volt olyan sötét a helyzet ezen a téren.

A mezőgazdasági munkára szóbeli szerződésekkel fogadták fel a munkaerőt, amely a városból és a környező falvakból jött.

A városháza előtt található az emberpiac, ahol megalázó alku folyik a bérért. A módosabb gazdák a piac végefelé jönnek ki inkább, hogy még kevesebbet kelljen fizetniök. A környező falvakhoz képest azonban még így is "magas" a halasi napszám.

Dobó Vincéné, Kovács Veronika így emlékezik erre vissza:

"... beérünk Halasra. Ugy állapotott meg apuka, hogy az emberpiacon jön értünk a gazda, akinek aratni kell, de nem jön, mi lesz velünk... Apuka egyre kisebb, egyre kisebb, vелеzsugorodok én is. Mellettem alkudnak. Egy pengő hetvenről, hatvanról folyik a vita, nálunk Vargakápolnán már a fele, nyolcvan fillér is bér". / 85 /

Állattenyésztés

A város kiterjedt határrésze hagyományosan állattenyésztő terület. A hatalmas területű legelők, 40 603 kat. hold, nagy tömegű állat tartását teszik lehetővé. Az állatállomány fejlődése mennyiségileg és minőségileg is megfigyelhető.

A minőségi fejlődés eredménye, hogy nemesített állatokat tenyésztettek, gondot fordítottak az állategészségügyre. A halasi állatállomány túlnyomó része a parasztság kezén volt. Különösen a baromfiállomány fejlődése szembetűnő. Az intenzív állattenyésztés, a szőlő, a gyümölcs és a kert-gazdálkodás mellett az, ami a városi parasztgazdaságok jelentőségét hangsúlyozta. A kisgazdaságoknak magasabb jövedelmet, eredményesebb gazdálkodást biztosított. Az állam is támogatta fejlődésüket különböző, direkt intézkedésekkel. Ezek főleg a tenyésztést, az árakat, az értékesítést célozták.

A válság alatt lezuhant tenyésztés és forgalom az 1934-es években fejlődésnek indult.

A Németországgal kötött gazdasági, politikai együttműködés értelmében jelentős hús és zsírmennyiséget exportáltunk. A korábban importáló országok Svájc, Csehszlovákia, Ausztria háttérbe szorultak mögötte. Németország növelte eladási lehetőségeinket, a magyar kormánynak vámtérítést fizetett. A korszak végére Magyarország legjelentősebb partnere lett, ami elősegítette a hadikonjunktúra kialakulását, ami tehát a válságból való kilábalást eredményezte, a nagy arányú előre lépést nem.

Az állatállomány létszámán belül jelentős hullámlás tapasztalható. A közel száz évig végigkísérhető kimutatásból kitűnik, hogy a szarvasmarha és juh létszámának kivételével, valamennyi nőtt. Az állatállomány minőségét, mennyiségét erősen befolyásolta a mindenkori ár, ami a kereslettől és a kínálattól függött.

Állatállomány - táblázat /86/

Év	Ló	Marha	Ökör	Sertés	Juh	Kecske	Méhkas	Szamár	Őszvér
1699.	242	1196	-	479	2857	-	19	-	-
1815.	1169	1892	1530	210	20135	-	-	-	-
1816.	1470	2188	1720	307	19132	-	-	-	-
1828.	1409	1850	1670	304	21242	-	-	-	-
1852.	1467	2709	-	406	16504	-	-	-	-
1853.	2089	1915	1664	-	20635	-	-	167	-
1857.	2746	6537	-	4465	66252	-	-	-	-
1869.	2296	3107	1494	3618	84436	-	1510	-	-
1873.	3257	6276	2200	2999	76502	-	-	-	-
1874.	2533	4240	1977	3222	83605	-	-	-	-
1875.	2532	5365	1805	3359	75406	-	-	-	-
1876.	2521	5738	1298	3218	62506	-	-	-	-
1877.	2331	5274	1388	2387	45404	-	-	-	-
1878.	2871	6341	2302	2839	28336	-	-	-	-
1879.	2722	6466	2414	2415	35765	-	-	-	-
1880.	2963	6665	2100	3468	39734	-	321	-	-
1881.	3006	5960	2440	2943	34694	-	-	-	-
1882.	2978	8179	2700	3610	34100	-	-	-	-
1886.	2819	13573	-	7221	30234	1	-	118	-
1888.	2623	7832	2400	5513	26265	-	-	-	-
1889.	2971	8308	2564	8332	28913	-	-	-	-
1891.	3115	10019	-	8044	25539	-	-	-	-
1892.	2777	5604	1653	7798	18430	-	-	-	-
1895.	2953	9484	-	12135	12463	1	-	53	-
1903.	2942	11126	-	9425	9657	-	-	-	-
1904.	2832	8088	-	7323	10033	-	-	-	-
1905.	2878	7836	-	8140	10670	-	-	-	-
1906.	2832	7836	-	7323	10033	-	-	-	-
1907.	2867	7330	-	7143	12357	-	-	-	-
1911.	3611	9130	-	14217	17323	17	-	32	2
1912.	3367	9199	-	12316	15744	1	-	14	8

Év	Ló	Marha	Ökör	Sertés	Juh	Kecske	Méhkas	Szamar	Öszvér
1913.	3536	10633	-	12617	16723	11	-	44	2
1917.	3695	11100	-	15737	15367	-	-	-	-
1925.	3665	6753	-	7081	12629	52	-	34	15
1928.	3760	6347	-	9192	9867	43	-	18	12
1929.	3948	6364	-	12400	7312	32	-	26	8
1930.	3766	5667	-	13765	7346	34	-	18	4
1931.	3980	5948	-	13868	6839	38	-	16	4
1932.	3669	4963	-	6490	6484	56	-	15	3
1933.	3815	5207	-	6043	4524	75	-	18	8
1934.	3587	6358	-	7448	5024	66	-	8	4

Az állattenyésztés a tanyarendszer sajátossága, azonban "sok helyen nem állattenyésztés, hanem állattartás van". / 87 /

Az állatállományon belül a szarvasmarha tenyésztésének fejlődése a legnagyobb. Itt a pirostarka fajta térhódítása továbbra is tart. A pirostarka marha, mivel gyorsabb fejlődésű, több tejet és húst ad, emellett igavonásra is alkalmas, kedvezően hatott az állomány összetételére. Ez a belterjesebb fajta a tejgazdálkodást is fellendítette.

A Halasi Hírlapban 1933. május 22-én gr. Teleki Mihály írta egyik cikkében a városról:

"... ahol pedig jó fekete föld terül el a határban, Svájcban képzelet magát az ember, oly intenzív tehenészet, sajt és vajgyártás folyik".

Azonban a fekete föld kevés, így az értéktelen legelőkön a termelési átlag alacsony, naponta kb. 6 liter. 1937-ben Halason 1 liter tej 14 fillérbe került. / 88 /

Összességében a tejtermelés mennyisége nőtt, több lett a sajt, vaj. A városban megszervezték a tejszövetkezetet is.

Azonban a pirostarka fajta épp igényesebb tartása miatt a mostoha legelőkön kevésbé jövedelmező.

A Gazdasági Egyesület Közlönye / 1935. április 5. / " okszerűtlennek tartja ennek folytán, hogy ezeken a vidékeken, a mi-

nősegi tenyésztéshez szükséges természeti adottság nélkül, az igényes nyugati fajta tenyésztését karolták fel, ahelyett, hogy megmaradtak volna az igénytelen magyar fajta tenyésztésénél, és iparkodtak volna annak teljesítőképességét megfelelő okszerűséggel fokozni."

1928-ban az összes állomány 6348 db. Legmélyebbre 1932-ben süllyedt. Mindösszesen 4963, majd lassú fejlődésnek indul, azonban az első világháború alatti mennyiséget nem sikerül elérni, 1939-re 6432 db. / 89 /

A tenyésztést a Földművelésügyi Minisztérium is támogatta. 1933-ban a város képviselőtestülete határozatában ki-mondta, hogy a " beszerzendő 4 db tenyészbika vételárának megfelelő, állami kedvezményes kölcsönt vesz igénybe". /90/
Főleg a kisebb gazdák szorultak hathatósabb segítségre. A minisztérium a "loo holdnál kevesebb földterülettel rendelkező kiskgazdák részére, kedvezményes áron, törzskönyvezett származású 2 évnél idősebb hasas üszőket és 5 évnél fiatalabb hasas és borjús teheneket oszt ki, azzal a feltétellel, hogy a vevőknek, a megvett állatokat a Vármegyei Szarvasmarhatenyésztő Egyesületnél törzskönyveztetni kell. A vételár 30 %-át, a szállítási költséget, évi biztosítását az állam fizeti. Egy kiskgazda legfeljebb 1 db tehenet vagy üszőt vásárolhat. A kiosztás készpénzfizetés ellenében történik" / Gazdasági Egyesület Közlönye. 1940. augusztus, 3. oldal /.

A lótenyésztésnél elsőrendű szempont volt az igavonó erő. Főleg a melegvérű, kevert fajtákat tenyésztették a gazdák. A talajművelésben, a közlekedésben alkalmazták a lovakat, mivel a motoros járművek száma kevés volt.

A rossz, homokos utakon a nehéz gépek nem igen boldogultak. A gazdák nagy részének ilyen gépre nem is tellett volna, másrészt erős volt az ősöktől öröklött vonzódás a lóhoz. Talán ez is az egyik oka, hogy a halasi vágóhídon lovat csak kényszerből vágtak le. A lovak elsőrendű hasznosítása igás állatként történt.

Városunkban uralkodóak a melegvérű fajták. Az 1928-as 3700 db-os szám addig változik, még a válság alatt sem csökken. Lassú növekedése van 1944-ig 4000 db lesz.

Érzékenyen érintette a várost, hogy itt "nincs méntelep. Halas a nagykőrösi félvér jellegű körzetbe van beosztva, bár a város különleges viszonya a nónius körzetbe való beosztást igényelné". / 91 /

Ennek ellenére jó minőségű lovakat tenyésztettek a gazdák, hisz Halason lóexportvásárt is tartottak 1937. július 13-én. "Itt felhajtattott 54 db ló. A m. kir. honvédség Kiskunhalason 8 lovat vásárolt, 630, 640, 670, 750 P-ös árban.

Németország számára Kiskunhalason egyetlen egy kanca vásároltatott meg 720 P-ös áron. / 92 /

A lótenyésztési szakosztály 1938-ban nagyszabású lódíjazást és kocsiversenyt rendezett.

"A folyó évi lódíjazások helyéül Ceglédet, Kiskunhalast és ha az idő és anyagi lehetőségek megengedik, még Kunszentmiklóst hozta javaslatba. A lódíjazásokon az anyakancákon és kancacsikókon kívül ez évben a 2-3 éves méncsikók is díjaztatnának, és a lovak tenyésztőképességének kipróbálása céljából a kisgazdák részére kocsiverseny is tartoznék" / Gazdasági Egyesület Közlönye, 1938. június-július hó /.

A következő évben megrendezett lódíjazáson több gazdát kitüntettek csoportonként.

"I. Fias kancák csoportjában:

Gyenizse Antal Kiskunhalas, 7 éves sárga kancája, 60 P-vel díjazva,

II. Dömötör Lajos Kiskunhalas, 5 éves sárga, sötét gesztenye pej kancája, 40 P-vel díjazva,

III. Nagy Kálózi József Kiskunhalas, 10 éves pej kancája oklevéllel kitüntetve,

IV. Gyöngyösi Dániel Szank, 5 éves pej kancája 20 P-vel és a Gazdasági Egyesület ezüst oklevelével kitüntetve.

A lódíjazásra felhajtottak 60 db lovat". / Gazdasági Egyesület Közlönye, 1939. június /

A lovak ápolása és patkolása is döntő tényező a tenyésztés során. Ezért a lótenyésztési szakosztály " foglalkozott a patkoló-tanfolyamok kérdésével. Szükségesnek tartja, hogy patkoló falusi kovácsok mestersége, akárcsak más iparosoké, képzettséghez, patkoló-tanfolyam kötelező elvégzéséhez köttessék. Mert a pataápolás lótenyésztésünk egyik olyan alapvető pillére, akárcsak a zab és a legelő, amik nélkül nem beszélhetünk lótenyésztésről". / 93 /

A juhtenyésztés korábbi jelentőségéből vonszott, de még mindig fontos szerepet játszik a gyenge minőségű legelők hasznosításában. Elsősorban húzáért tenyésztették, az egyik legkedvesebb étele a halasiaknak, a birkapaprikás. A gyapjú minőségére kevesebb gondot fordítottak. A kevert fajta, az össze-visszaság, gátolta az egységes irányár kidolgozását, a kevertség miatt a Halason termelt gyapjú értéktelenebb volt a más helyeken termelteknél. "A városi gazdák a világpiaci áresés ellenére is 1,8 P-t kaptak a gyapjúért, a tavalyi 1,7 P-vel szemben". / 94 /

1928-ban 6680, 1933-ban 4524, 1939-ben 8748 juhot számláltak. Tehát maximálisan reagált létszámával a gazdasági körülmények változására.

A másik legjelentősebb állatfajta a sertés. Itt minőségi fejlődést a hússertés térhódítása jelentene, ez a külföldi piacon is versenyképes, de a városban uralkodó fajta a mangalica. Az állatállomány legnagyobb része a kistermelők kezén van. Tenyésztési feltételük, apaállattal való ellátásuk is kedvező. Azonban igen sok annak a gazdaságnak a száma, amelyek nem rendelkeznek vele. Ha számszerint kedvezőbb az apaállat ellátás, minőségileg nem jó, mert mangalica vagy annak keveréke.

Tavasszal és nyáron a gyenge, tanyakörüli legelőn kipányvázott állatok tenyésztésre kevésbé alkalmasak, a betegséget is gyorsabban kapják meg.

A kisgazdák közül legtöbben először a kocát veszik meg, az apaállatot később, vagy egyáltalán nem.

A gazdakörök az állategészségügyre is gondot fordítottak.

A Bodoglár-Pusztai Gazdakör bevétel- és kiadás naplójában az 1931. évi elszámoláskor a következőket olvashatjuk: / 95 /

" 1,20 P kiadás: sertés ojtó tűhöz tü."

A Hangya szövetkezet foglalkozott a felvásárlással. 1935. július 7-én a Kunsági Hírlapból értesülhetünk az értékesítésről, amikor 5 fillérres árat fizettek a sertésért:

" A kiskunhalasi Hangya, melynek a majsai Hangya, amint ismeretes, fiókja, bekapcsolódott a bizományi állatértékesítő mozgalomba. Az első 36 db sertést, 41 q súlyban, június 5-én indították el Budapestre. A teljes vételár már pünkösdi szombatján meg is érkezett, 2440 P. A sertések minősége között különbség volt, a jobb sertésekért 62 f. ár esett, de a könnyebbekért is kaptak 38 f-t kg-onként". A sertés tenyésztés területén is születtek szép eredmények. 1938-ban Figura Benő halasi nagygazdát levélben kereste fel egy pesti kereskedő, melyben hosszasan dicsérte sertéseinek fajtáját és minőségét, ami az elmúlt 6-7 év alatt bebizonyosodott. Amennyiben ugyanolyan árút tud szállítani, azért a legmagasabb árat kínálja". / 96 /

A fenti állatfajták közül a legtöbbet hízlalták is. Mennyi volt a hízlalt állatok száma 1934-ben? / 97 /

szarvasmarha	124
sertés	9014
juh	161
házilag levágott	5750

Nemcsak a sertés, hanem a többi állat tenyésztését is megszabták az árak. Ezek viszonylag rövid idő alatt is jelentősen változhattak.

1937. december 12-én a Kunsági Napló szerint " jól sike-

rült a halasi állatvásár. Az árak a következők voltak:

Sertés: 6 hetes malac párja 20-30 P,
3 hónapos 50-60 P,
1 éves 100-110 P,
öreg disznó darabonként 80-85 P,
kövér sertés, prima, kilógrammja 85-95 f,
közép 80-82 f.

Lovak: 1 éves csikó 150-170 P,
2 éves 200 P,
prima ló 600-700 P,
igés 300-350 P.

Szarvasmarha: 1 éves borjú 80-90 P,
2 éves 110-120 P,
fias tehén 350-400 P,
vágó borjú kg-ja 80-85 f,
vágómarha 68-70 f.

Bárány: darabja 35-40 P,
anyja 65-70 f kg-onként,
birka : kg-onként 55-60 f."

Ugyanezeknek az állatoknak az árai egy évvel korábban alatta maradtak az 1937-esnek.

A Kis Újság 1936. március 8-i számában a vidéki piacok áraitól tájékoztat.

A kiskunhalasi állatpiac árai:

	<u>élő súly kg/fillér</u>
ökör	38 - 44
tehén	38 - 42
növendék	38 - 40
borjú	75 - 80
mangalica, hizott, öreg szedett	8 - 84
fiatal szedett	75 - 80
hizott bárány	50 - 60

Az 1938. július 1-én megrendezett jószágvásáron óriási áresések voltak.

" Kereslet csupán a hízott marhákra, és a borjúkra, mégpedig a vágni való borjúkra volt, amelyet a pesti kereskedők elég türehető áron vásároltak. Egyéb marhát alig vásároltak. A 400 pengős tehén alig érte el a 300 P-t, a 220-250 P-ös jószágot alig kérték 170-180 P-ért. Lóban még csak volt valamelyest kereslet, tekintettel a tavaszi és nyári munkálatokra. Itt az árak aránylag elfogadhatóak voltak.

A választási malac párja 20 P. Lehet mondani, hogy az állatvásárban az áresés elérte a 20, sőt 25 százalékot".

/ Kunsági Napló, 1938. június 5./

Ez az ingadozás bizonytalanná tette a gazdákat, befolyásolta a tenyésztési kedvet.

A meleg, homokos pusztai területek különösen kedveztek a baromfitenyésztésnek, mely jó legelőt, bogarászó és szöcskézési lehetőséget jelentett a tyúkoknak, a pulykáknak. A legkisebb gazdaságban is megtaláljuk a számos állatot, aminek kilójáért a felvásárló jó árat fizetett. 1 kg rántani való csirke ára 1937-ben 1,20 P. / 98 /

Azonban ha a kisgazdaságokban nem megfelelően tenyésztették a baromfit, kevésbé volt jövedelmező.

" A nem kizárólag gabonával és tengerivel takarmányozott tyúk tojáshozama 120, ami 2,35 P nyereség. A nagyobb tömeg a célnak nem megfelelő, télen elhízalják a baromfit, így az átlagos jövedelem a kisgazdáknál 1,08 P". /99/

Az exportra kerülő fajtáknál törekvés tapasztalható az egyöntetűsége, a minőségre, de a kisgazdaságokban többnyire vegyes az állomány. Legkedveltebb a sárga fajta, valamint a fehér Leghorn. Néhány fajtánál a tenyésztési versenyeken szép eredményt értek el.

A halasiak több helyen is nyertek. / 100 /

Sárga magyar : Borbás Imréné, Kiskunhalas

Emdeni lúd : Halasi kistenyésztők többen

Pulyka : első helyen a kiskunhalasi
tenyésztők: Borbás Imréné,
Gyenizse Józsefné,
Szeecsődi Györgyné,
Szalai Imréné
és többen.

A baromfitenyésztésnek több célja is lehet. A számszerű
gyarapodás mellett a nagyobb testűre nevelés és a tojás-
termelésre való törekvés észlelhető.

A 30-as évek közepén a "tyúkféléknél a nagyobb testre
való nevelés érdekében első ízben a Plymouth Rochs és
Langshan-nal tettek kísérletet.

Az Orpington és ennek különösen sárga változata is kezd
elterjedni, és miután az állami kiosztás jóformán erre
a fajtára szorítkozik, ez a fajta mind a magán, mind a
népies tenyésztésben, tiszta vérben tenyésztve és keresz-
tezés útján, igen elterjedt, úgy, hogy ennek nyoma már
majdnem minden községben megtalálható. Az Orpington mel-
lett több vidéken eredetiségében a magyar sárga, a magyar
fehér vagy ezeknek a parlagi és egyéb tyúkfélékkel való
keresztelését tartják fenn. Az előbbi különösen a Halas
vidéken fekvő pusztákon van elterjedve". / 101 /

A kisgazdaságokban általában egységes fajjelleg nem ala-
kul ki, vegyes az állomány.

A kis- és a nagygazdaságokra is ösztönzően hatott, hogy
Halason működött az egyik legnagyobb baromfiexportáló
vállalat, a Schneider-cég.

A hús hasznosítása mellett igen jelentős a tojás és a
tolltermelés is. A tojást többféle formában is expor-
tálta a cég.

A tollat elsősorban ágynemű készítésére használták, ké-
sőbb / 1937-38 / Németországba küldték enyvként feldol-
gozva, ahol tűzoltásra alkalmas haboltót készítettek be-
lőle.

A Hangya Szövetkezet 1937-ben például 244 ezer P-ért vá-
sárolt fel tollat. / 102 /

A pulyka tenyésztése is országos eredménnyel járt.

" A test nagyságának fejlesztésére újabban különösen Kiskunhalason helyeznek nagy súlyt, ahol a Schneider-cég által Franciaországból hozott mexikói fehér pulykák után szép, nagy testű és finom tollazatú állatokat nevelnek. Ez a pulyka ma jóformán az első helyen áll". / 103 /

A tenyésztőkedvet és az exportálható minőséget az árakkal is igyekeztek elősegíteni, megállapították az egységes árakat például.

" A baromfiszezion megindulásával egyébként a magyar kir. külkereskedelmi hivatal által létrehozott baromfiértékesítő bizottság megkezdte működését.

Az első irányárak a következők:

Élő kis csirke 1 kg-on alul 90-95 f, nagy csirke 1 kg-on felül 100-105 f, tyúk 90-95 f, kövér kacs / darabonként 2 és fél kg-on felül / 95-100 f, kövér liba / darabonként 5-7 kg között / 70-85 f kilogrammonként". / Kunsági Napló 1935. október 13. /

A tenyésztőknek helyben szerették volna a csibéket biztosítani, ezért a város vezetősége baromfikeltetőt kívánt létesíteni. Ehhez a földművelésügyi minisztériumból is szerettek volna támogatást kérni.

Az 1938-ban írt kérvényükben így jellemzik a város baromfitenyésztését.

" A Kiskunhalason létesítendő baromfikeltető központ egyik fontos forrását képezhetné az alföldi viszonylatban első helyen álló és szinte nélkülözhetetlen magyar parlaji fajták tenyésztésében, annál is inkább, mert tudvalevő, hogy a Halas környéki gazdatársadalom körében a baromfitenyésztés minőségi fejlesztése ezidáig is nagy készségnek örvendett, és annak eredményeképpen már több neves tenyésztő is foglalkozik elismerésre méltó munkássággal a máris nagy hírnévnek örvendő " Halasi Sárga magyar " fajta baromfi fejlesztésével". / 104 /

A Gazdasági Egyesület kérelmét a Földművelődésügyi Minisz-

térium elutasította.

Az "elgondolás figyelemre méltó, hitelfedezet hiányában érdemben tárgyalni ez idő szerint nem áll módomban.

Egyidejűleg felhívom az Egyesület figyelmét arra is, hogy nemesített magyar parlagi állománnyal rendelkező, s állami ellenőrzés alatt tartott baromfitelep Kiskunhalas megyei város területén a következő tulajdonosok kezében van:

Gáspár Mihályné, Monda Benő, Rédei Balázs, Darányi Sándorné és Rázsonyi Pap Gedeon". / 105 /

A város határában levő akácosok jó lehetőséget teremtettek volna a méhészetnek, azonban kevésbé kedvelt foglalkozás volt környékünkön. A polgármester 1939. március 19-én küldött jelentésében 216 kasban és 1896 kaptárban elhelyezett család szerepel. / 106 /

Ugyanebben a jelentésben szerepel 3059 út mellett levő eperfa, amiben a tanyaudvaron lévő nem is szerepel. Ennek ellenére a selyemhernyótenyésztés elenyésző. Fejlesztésére a "Földművelésügyi Minisztérium Kiskunhalasra selyemtenyésztési felügyelőséget állított fel. A selyemhernyó-tenyésztési intézmények ingyen adják a petét, a tenyésztéshez szükséges eszközöket, s előre megállapított áron váltják be a gubót". / 107 /

Mezőgazdasági kultúra, szakoktatás

A mostoha természeti körülmények miatt a halasi parasztság hatalmas erőfeszítésekkel érthette el eredményeit. A homokkal, a szikkel, mocsárral való küzdelem, a korszak " viszonylag elmaradott " technikával rendelkező népének komoly erőpróbája.

A tanyás gazdálkodás alapvetően meghatározza a város gazdasági életét, amely fokozatos fejlődést mutat. A tanyai lakosság minden tekintetben sokkal nagyobb kultúrával rendelkezett, mint ahogy azt a városi lakosság általában képzelte.

Ezt a mezőgazdasági szakoktatás is elősegítette. Ismétlő iskola működött a városban 1932-ben, amit Halas Mezőgazdasági Bizottsága kevésnek tartott.

" Nagyhatárú városunk gazdaifjúsága ezidő szerint csak gazdasági ismétlő iskolába járhat, amit a Kultusz Kormány tart fenn. Szükséges lenne egy magasabb szakismeretet nyújtó középfokú gazdasági iskola felállítása határunkban, amire kiválóan alkalmas lenne a város tulajdonát képező fehértói ingatlan, ahol a szántó mellett erdő és tőgazdaság is van". / 108 /

A mezőgazdasági képzés alsó fokát a gazdasági ismétlő iskolák jelentették, valamint a továbbképzők. Állami gazdasági iskola működött a városban.

Ez mellett 2-3 hónapos, téli gazdasági iskolákat szerveztek, valamint előadássorozatokot és szakelőadásokat.

" A Vármegyei Népművelési Bizottság, amelynek birtokában van, raktáron, a mezőgazdaság összes diapozitívja, télen a falusi tanítóknak küldik, akik szemléltető vetítésekkel tárják a falu népe elé a legújabb vívmányokat. A kamarai intézők a téli tanfolyamokon kívül, nyári időben, határjárással egybekötött szemléleti tanításokat tartanak vasárnaponként, és megjelenve a kisgazda udvarán és istállóiban, a helyszínen adnak oktatást az állategészségügy alapját képező jó istállók kellékeiről és a takarmányozás módjairól, vezetve sok községben tejelő versenyeket, termelési kísérleteket". / 109 /

A Mezőgazdasági Kamara sok helyen folytatott kísérleteket, a határbejárások alkalmával előadásokat tartottak. Ezeknek elsőrendű feladata a beláttatás volt, hisz a gazdákat csak a szemléltető és az eredményeket bemutató előadások keretében lehetett meggyőzni.

A gazdákat ösztönözték és elismerték. A Mezőgazdasági Kamara 1932-ben " a mezőgazdasági közélet terén évek hosszú során át kifejtett ügybuzgó, önzetlen tevékenységükkel és jó példaadásukkal, különösen pedig az egyesületek és szövetkezetek szervezésével és irányításával szereztek maguknak ér-

demeket.

1927-ben Nagypál Ferenc a Gazdasági Egyesület elnöke,
Kiskunhalas,

1930-ban Gyenizse Lajos gazdálkodó, Kiskunhalas,
ifj. Palásthy Péter kisgazda, Kiskunhalas,
Balotapuszta". / 110 /

A város képviselőtestülete határozatában alapítványt létesített. " A Vitézek örkényi gazdaképző tanfolyamán, kizárólag egy halasi ifjú javára, 1928 évtől kezdődően egy 550 pengős alapítványi helyet létesít". / 111 /
1932-ben a Kamara állandó téli gazdasági iskolát állított fel Kiskunhalason " Vásárhelyi Sándor gazdasági iskolai igazgató vezetése alatt, amelyen Kamenszky Béla gazdasági szaktanár, Takáts János erdőmérnök, Villányi Leo állatorvos és Dr. Nagypál Ferenc tartottak előadásokat, ezeken kívül Borbás Imre és Gyevi Imre Gazdasági Egyesületi titkárok is. A halasi iskola hallgatói együttes kirándulást rendeztek a kisszállási uradalomban". / 112 /

A tapasztalatszerzést segítették elő a cserelátogatások is. " Első alkalommal 1938. február 3-4. Kiskunhalasra és tanyáira. Erre a cserelátogatásra a vármegye 16 különböző községéből és városából 28 tanító, tanár, orvos, lelkész érkezett meg, bár az érdeklődők száma sokkal nagyobb volt. Kiskunhalas tanyáin a tanítószág és néhány gazda vállalta magára 1-1 vendég ellátását". / 113 /

Ezeknek a tanyabejárásoknak a tapasztalata bizonyította be azt a hatalmas munkát, amit a város parasztsága végzett az adott lehetőségek között.

" Füzesen pl. Nagy F. Lajos gazdaságában pompás istállókat találunk, hasonlókat Frigyes főherceg uradalmi istállóihoz, nagyszerűen kitenyészített szarvasmarhakkal és ugyanott ritka csinnal rendben tartott sertés ólakat".

" Különösen szép látványt nyújt Tallér Vendel bolgárkertésze. Ez a konyhakertészet annyira fejlett, hogy még a hivatásos bolgárkertészek is innen szerezték be több szükségletüket, mert előbb termett meg, mint náluk". /113/

Nagy hangsúlyt fektettek a szőlő és gyümölcskultúra fejlesztésére is. Gyümölcsfaápolási tanfolyamokat szerveztek. 1935 telén Halason pl. gyümölcsfaápolási és védekezési tanfolyamot rendeztek. Ezután a tavasz és nyár folyamán faápolási és védekezési bemutatókra került sor, két-két napra.

/ 114 /

A helyi Gazdasági Egyesület két éven át, 1932-33-ban, szőlőoltási tanfolyamot és szakelőadást szervezett.

" A gyümölcsstermelők részére a gyümölcs válogatása, osztályozása és kézzeli szedése, a helyes csomagolás érdekében gyümölcs-csomagoló tanfolyamot tartottak. 1934-ben, melynek célja " a termelők köztudatába vinni a helyes eljárásokat, a régi megrögzött rossz szokások helyett".

/ 115 /

Nagy látogatottságnak örvendett az 1933. október 1-8-ig megrendezett megyei jellegű mezőgazdasági kiállítás. Halason ekkor 183 kiállító vett részt.

" A Magyar Tudományos Akadémia a kiállítás tartama alatt gyűléseket tartott:

a Délpestvármegyei Gyümölcsstermelők Egyesülete,

a Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara, Alföldi Szakosztálya Purgly Emil volt földművelődésügyi miniszter elnökletével,

az Országos Földbérlo Egyesület és Szövetség,

a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete". / 116 /

A gazdák egyesületi mozgalma kezdetben nehezen indult.

1933-ban " a gazdatársulási mozgalmak lanyhák, kevés vezető tagja van a Gazdasági Egyesületnek, és alig néhány tagja az önálló pirtói gazdakörnek". / 117 /

Később, az állami támogatás hatására bekövetkezett konjunktúra hatására, a gazdakörök egyre nagyobb szerepet játszottak a tenyészállattartásban, az állategészségügyben, a tanfolyamok szervezésében.

Számuk és gazdasági erejük is nőtt.

Jól megfigyelhető ez például a Bodoglár-Pusztai Gazdakör bevételi és kiadási naplójában. Az 1932. évi elszámolás-

nál már bevétel is jelentkezik:

áthozat készpénzben	8 P	26 f
adóslevélben	370 P	40 f
betétkönyvben	32 P	80 f.
kamat adóslevél után	29 P	60 f.

A fellendülés hatására 1936-ban már adóslevél nincs.

Tisztán készpénz	351 P	91 f
ingatlan	233 P	75 f
összesen	585 P	66 f. / 118 /

A város és a Földművelésügyi Minisztérium is támogatta a gazdakörök építését.

" 1935-ben indult meg a Göbolyjárasi apaállatközpont építése, amely áll egy 2 db ménló, 2 birka, 2 sertés kan és a szükséges mellékhelyiségek elhelyezésére alkalmas istálló épületből, és egy szoba-konyha és éléskamrából álló pásztorlakásból. Az épület 1936. évben el is készült".
/ 119 /

" Zsana pusztán gazdakört építenek. Vitéz gr. Teleki Mihály földművelésügyi miniszter, Kiskunhalas város képviselője, 3 500 P-t utalt ki a Kiskunhalas városhoz tartozó pusztára népházának és gazdakörének felépítése céljából". /120/

Halas mezőgazdasági életének irányítása a Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamarához tartozott. 1931-ben megalakult az Alföldi Szakosztály, melynek elnöke vitéz Purgly Emil lett. Az Alföldi Szakosztály 1933. október 8-án tartotta vándorgyűlését városunkban, a Halasi Hét keretében.

" E szakosztályi ülésen a következő kérdések tárgyalattak: értékesítés, homokjavítás, gazda és munkás viszonya egymáshoz, a tanyai lakosság megoldásra váró kérdései, a gyümölcsstermesztés és baromfitenyésztés. Dr. Kovácsné Tüdős Ilona a tanyai asszonyoknak tartott előadást. Tárgyalattak továbbá a homoki gazdálkodás, kiskunhalasi gazdasági kérdések, gazdák szervezkedésének fontossága, a gyümölcsvédelemhez szükséges nikotin drágasága, a kereskedelmi tárgyalások fontossága, a borértékesítés".
/ 121 /

A Kamara rendszeresen beszámoltatta a helyi bizottságokat is.

1932-ben a Halasi Mezőgazdasági Bizottság jegyzőkönyvében az alábbi témákról számolt be.

" Az adókamatok kedvezményének 2 évre való kiterjesztését javasolja. Az állattenyésztés érdekében szükségesnek tartja a bizottság, hogy a tenyészállatok vizsgálatánál a követelmények valamivel leszállíttassanak, hogy ezáltal is a helybeli gazdaközösség apaállatok nevelésére serkentessék, illetve, mert az anyagi helyzet alig engedi a mai követelmények mellett a megfelelő számú apaállatok beszerzését" / 122 /

3. Ipar

Az ipar szerkezete, az iparral foglalkozó népesség

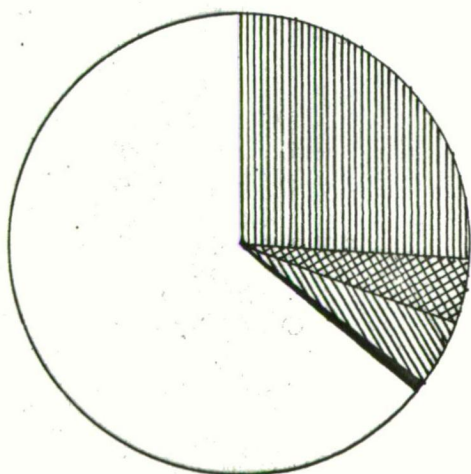
Az 1930-as években a " kisipar megingathatatlan pozíciói nyilvánvalóan szoros összefüggésben álltak a nagyipari fejlődés elmaradottságával, azzal a ténnyel, hogy Magyarország közepesen fejlett, agrár-ipari ország maradt. Az e-leve szűkebb volumenű nagyiparral, a rendkívül olcsó munka-erőre épített kisipar mindvégig állta a versenyt...

A kisipar viszonylag magas aránya, változatlan szerepe, a magyarországi ipari struktúra egyik legfontosabb forrása volt". / 123 /

Az 1930-as népszámlálás adatai szerint a város lakosai kö-zül 3196 fő tartozott az ipari lakossághoz. Ez a szám az összes lakos 11 %-át jelentette. 10 év múlva lassú növeke-dés tapasztalható. Míg a mezőgazdasági lakosság létszáma változatlanul 70 %, addig az ipari 17 % lett. / 124 /

A nagyipar nem tudta kiszorítani a kisipart, amely nemcsak a javítóiparra korlátozódott, hanem a nagyipar kiegészítő-je is volt. Az üzemek száma a városban 606, belőlük segéd nélkül dolgozott 371, azaz 61 %. Az 1-2 segéddel és a se-géd nélkül működő iparvállalat az összes üzem 88 %-át ké-pezte.

Iparvállalatok 1932. / 125 / vállalat nagysága szerint

segédszemélyzet száma	
segéd nélkül	371
1 - 2	167
3 - 5	51
6 - 10	14
11 - 20	2
20-nál több	1
Összes	606

Ipari keresők

Tulajdonképpeni ipar				Népesség foglalkozási viszonya segédszemélyzet					
fér- fi	nő	házi népi	és vándor	önál- ló	tiszt. ségv.	műv. előm.	ta- nonc	sofőr szolg.	össze- sen
1271	256	33	32	578	13	703	192	41	949

A város ipara elsősorban a helyi lehetőségekre, a mezőgazdasági adottságokra épült. Elsősorban ezt szolgálta ki, vagy ennek a termékeit dolgozta fel. A nehézipar nem települhetett meg Halason, mivel semmiféle fajta nyersanyagot nem tartottak nyilván.

Az iparosítás céljára elsősorban a vasút melletti területeket jelölték ki. "A Halasi Gazdasági Bank RT. felajánlotta, a vasúton innen és a vasúton túl lévő, ipartelep céljaira kiválóan alkalmas ingatlanait megvételre 1931. október 8-án". / 126 /

Azért esett erre a részre a választás, mert a "szélirány figyelembevétele mellett a zajos, bűzös, tűz vagy robbanásveszélyes üzemek részére a Félegyházi út, Majsai út, MÁV pályatest közötti területek alkalmasak". / 127 /

Azonban erőteljes fejlődés nem indult meg az ipartelepítés területén. Egyedüli nagyüzem, a 20-nál több munkást foglalkoztató Schneider Cég.

Az 1937. szeptember 18-án készült polgármesteri jelentésből megtudhatjuk, hogy Halason:

"vízmű nincs, a villanyellátást a Halasi Villamossági RT. szolgáltatja, található itt vágóhíd, jéggyár, malom /4 gőz, 3 nagyobb 1 közepes, 3 szivógázmotoros, 11 szélmalom, 1 benzines/, központi szeszfőzdék - finomítók 6, 2 nyomda, 1 könyvkötészet, Halasi Mészhomokkő Téglagyár RT, Schneider Cég".

Ezek legtöbbje kisüzem, mely korszerűtlen technikát alkalmazott, elsősorban a tőkeszegénység miatt, ezért igen magas a kézi munka aránya. Másrészt a korszerű, nagyobb termelékenységű technikára a helyi ellátásban nem is volt szükség. Szerkezetét vizsgálva szinte teljes egészében könnyűipar, a nehézipart csak a Halasi Villamossági RT képviselte.

A város és környéke alapvetően mezőgazdasági terület. A belőle fakadó ipart is ez táplálta, fő nyersanyagát biztosította.

Ezek közül is az élelmiszeripar, a baromfifeldolgozás és a malomipar a döntő.

Élelmiszeripar

A baromfifeldolgozást Schneider Ignác alapította meg Halason 1852-ben. A benősülések után / Goldberger Sándor és Königsber Károly / Schneider Ignác Utódai Cég néven modernizálódott, aminek következtében a felvásárló kereskedésből, ipari feldolgozó üzem vált. Termékeinek nagy részét exportálta, elsősorban Angliába, Ausztriába, Olaszországba, Németországba, Dániába, Csehszlovákiába, Franciaországba, Spanyolországba és Svájcba. Szállítottak élő- és vágottbaromfit, tojást, gyümölcsöt, lőtt vadat, tollat.

Hogy mekkora arányt képviselt a város gazdasági életében a 30-as években, azt jól " mutatja az a körülmény, hogy a halasi vasútállomáson feladásra kerülő 1500-1700 kocsirakomány árúból a Schneider Ignác Utódai Cég ad fel 1100 - 1200 vagon évenként, legnagyobb részét külföldre", / 128 / tehát az elszállított árú 74 %-át kb.

A fejlődés megkövetelte a gyár bővítését, korszerűsítését. 1935-ben a gépházat nagyobb teljesítményű hűtőgépekkel és hajtógépekkel szerelték fel.

Fő profilja a baromfi és a tojás exportálása volt.

A hatalmas mennyiségű nyersanyagot a város egyedül nem tudta biztosítani, széles körű felvásárlási területet alakí-

tott ki. A nagy baromfi üzemek által történt megegyezés alapján a Schneider Cég területe: Bács megye, Tolna, Mohács-járás, Fejér megyéből a Duna-menti községek, Csongrád megyéből a Duna-Tisza közti terület. Békéscsabán fiókintézményt, Szegeden baromfi-hízlaldát hozott létre.

A környező tanyai lakosoknak különösen jó megélhetést biztosított a baromfitenyésztés, biztonságot jelentett, hogy " 1958. szeptember 15-től meghatározták a minimális termelői árakat:

csirke	kg	96 fillér
tyúk	kg	93 fillér
kacsa	kg	104 fillér
liba	kg	110 fillér".

Ha a napszámბérekkel összehasonlítjuk, ami mezei munkásnál 0,8 P, télen pedig 1,2 P, akkor megértjük, hogy miért valós az a mondás, hogy a " paraszt csak országos ünnepeken fogyasztott baromfihúst, és akkor, ha a baromfit betegség miatt le kellett vágni". / 129 /

1935-38 között felvásárlási körzetéből az alábbi árúmenyiség származott. / 130 /

Év	baromfi /vagon/	tojás /millió db/
1935.	351	22,6
1936.	299	28,4
1937.	350	29,2
1938.	346	28,8

A vágott baromfi fajtamegoszlása

1938-ban

csirke és tyúk	54 %
pulyka	11 %
liba	16 %
kacsa	19 %

Legnagyobb hányadot a baromfi-feldolgozás tette ki. A megkoppasztott és kibelezett baromfit hűtötték, majd csomagolták. A szállítás külföldre kosarakban, jég között történt.

Egyes vevőknek speciális kívánságát is kielégítették. Pl. a megtisztított tyúk és kakas fején és tarkóján a tollat meghagyták; vagy Angliába a gyöngyöst tollában szállították, nem vágták, hanem fojtották.

A tojás feldolgozása többféle variációban történt.

Súly szerint osztályozták, majd csomagolták.

" A tojás csomagolása 720-as 1440-es tojásos ládába, szalma vagy fagyapot közé történt. A csomagolók a láda aljára megfelelő vastagságú, gondosan eligazított "ágyat" készítettek a tojásnak. Erre a gyapotsorra rakták szorosan egymás mellé a tojásokat. Amint egy sor betelt, arra új gyapotágyat készítettek. A felső sort gyapottal borították, majd a ládát leszögezték".

/ 131 /

Mennyi jövedelmet jelentett ez?

Nézzük meg a Csehszlovákiába irányuló tojáskalkuláción! Kimutatásunk a gazdasági válság idejéből származik, 1933. június 13-ról. Ekkor a Magyar Kir. Külkereskedelmi Hivatal, a FM.35 348/1933. N.l.sz. rendelete alapján, a szállítóknak adótérítést is fizetett vissza, amivel a válság terheit kívánta enyhíteni.

" Cseh tojáskalkuláció / 132 /

Felvásárlási ár	4,2 fill.
Szedő pénz	0,3 fill.
Láda, fagyapot	0,4 fill.
Kidolgozás	0,5 fill.
Vasúti fuvar Szobig	0,3 fill.

Fuvar Szobig darabonként		5,7 fill.	
Fuvar Szobig ládánként	P	82,08	/1440 db/
5 % kamat	P	4,10	
<hr/>			
önköltségi ár	P	86,18	
eladási ár	P	71,14	
veszteség	P	15,04	
1/2 fillér darabonkénti adóterítés / ládánként /	P	7,20	
veszteség	P	7,84	cca 10 % "

Amint látható, az állami támogatás mellett is jelentős visszaesés van a külföldi szállításban. " Németországba 1931-ben még 383, a következő évben már csak 104 vasúti kocsirakományt tudtak elhelyezni. Ugyanakkor Ausztriába 384 vasúti rakományt adtak el, amely 1932-ben leszállott 216-ra. Még nehezebbé vált a helyzet Csehországgal, ahová 1930-ban még 309 vasúti kocsi árút adott el a cég, két év múlva már nem bírt ott elhelyezni semmit". / 133 /

A meszes tojás különösen nagy jövedelmet biztosított. Akkor vásárolták meg a tojásokat, amikor a legolcsóbbak, és akkor szállították, amikor a legdrágábbak. A tartósítást úgy végezték, hogy az átválogatott tojásokat meszes lével töltött betonkádaiba rakták. A víz tetején szilárd, áttetsző mészréteg keletkezett, ez a tojást a levegőtől elzárta. Felvert, fagyasztott tojáslevet is exportáltak, kannákban, száraz jéggel hűtött vagonokban, átrakás nélkül, Angliába.

A gyümölcs hűtésével és exportálásával is foglalkoztak. Lőtt vad szállítmányuk is volt, a nyulat, a fácánt, a foglyot bőrében, tollában belesen szállították.

A válságból való kilábalást, a konjunktúrát segítették elő az export biztosításával.

A Magyar Élelmiszeripari Cégek Országos Szövetsége meghatározta " tagjai részére azokat a külföldi vevőket, melyek importra jogosultak voltak, a kiszállításra kerülő

árúmenntyiség megjelölésével. Ugyancsak ők határozták meg az exportáló cégek részére a kiszállítandó mennyiséget, a kiszállított árúért járó térítés mértékét, valamint az árkiegészítést".

1938-ban megállapított angol csirke mennyisége.

"Megállapítva, mint összeállítás 3 485 307 kg. tehát 1% 34 203 kg.

Cég neve:	Schneider
% :	24,8
kiszállított menny.:	906999
kontingens szerint :	848234
túlszállítás :	58765
kevesebb szállítás :	- " / 134 /

Ezt amagas arányt más terméknel is megtartotta, angol gyöngyös: 20,5 %, német liba: 36,6 %, német kacsá: 33,1 % az országos mennyiségből.

Nemcsak gazdasági súlyát, hanem a foglalkoztatottak számát tekintve is, a legnagyobb üzem a városban.

Húsznál több személyt foglalkoztató vállalat
/ 1935-ben/ / 135 /

Előbaromfikereskedés

1 vállalat	82 fő segéd
	ebből: 50 fő férfi
	32 fő nő

Segédszemélyzetből: kereskedő, tisztviselő stb.	7
művezető, ellenőrzés	4
szakmunkás, tanonc	59
sofőr, szolgál	12

Halas gazdasági életén kívül országosan is számottevő a vállalat tevékenysége. Ezt legjobban a kiszállított árúmenntyiség jelöli. 1933-ban legjelentősebb szállítása Csehszlovákiába, Németországba, Svájcba irányultak.

Kimutatás az 1933. évi június, július, augusztus hónapban Csehszlovákiába, Svájcba és Németországba kiszállított friss tojásküldeményekről.

Összegzés cégek szerint / 136 /

Élelmiszerkiviteli RT	Szentes	151 200 db	756 P
Schneider I. Utódai Cég	Kiskunhalas	144 000 db	730 P
Schwarz Jakab	Budapest	450 720 db	2253,6 P
Walter Sámuel	Budapest	122 400 db	612 P
Brantusa Vince	Pécs	79 200 db	396 P
Halpern Kálmán	Hódmezővhely	72 000 db	300 P
		Összesen:	1 019 520 db 5097,6 P

Nagyságrendben 2. és 3. helyét más területekre való szállításban is tartotta a Cég, az ugyanezen év augusztus - október közötti szállításból az Ausztriába 21,81 %-kal részesedett.

A magyar külkereskedelemben a 30-as évek közepétől egyre nagyobb szerepet játszott Németország és Olaszország. Ismerve a vállalat részesedését a magyar exporttevékenységből, ez Halason is érvényesült. A szállítások egyre nagyobb hányadát képezték ezek a területek. A válság ideje alatt az agrárkivitelek súlyos nehézségekbe ütköztek.

" Kölcsönök nélkül és a devizahiány miatt viszont a gazdasági élet számára elengedhetetlen ipari nyersanyagok behozatala egyedül a kivitelben található fedezetet. Az export fokozására tett intézkedések tehát az állami beavatkozás legfontosabb területévé váltak, s a külkereskedelem a kötött devizagazdálkodás révén állami ellenőrzés alá került". / 137 /

Az exporttevékenység fokozása jelentős fejlesztést is szükségessé tett a cégen belül. A válság előtt felépített hűtőházat és jéggyárat " 1935-ben továbbfejlesztették, nagyobb teljesítményű hűtőgépekkel és hajtógépekkel szerelték fel. A feldolgozó helyiségek számát szaporították.

1937-38-ban a Felsőszállási telephízlaldát hoztak létre". / 138 /

A fejlesztésnek köszönhető, hogy a vállalat ismét jelentős nyereséggel működött. Ebből még városfejlesztésre is adott pénzüsszeget, például 1938-ban a " Schneider Ignác Utódai Cég a város közössége részére napközi otthon építésére 25 000 P-t". / 139 /

A balesetvédelemre és közegészségügyi állapotokra is gondot kell fordítani az üzemnek, melyet évente rendszeresen ellenőriztek, és kötelezték a hiányosságok megszüntetésére.

" A baromfi belső telepen lévő daráló gép 3 hajtósíjja nincs borítva. A baromfi és a tojás pakolására szolgáló udvarok mésztejjel való naponkénti fertőtlenítése ill. felloccsolása volna elrendelendő, miután ezen munka sok piszkossággal jár. Tekintettel a telep nagyságára, ezen felhalmozódó piszok és szemet veszélyessé válhatik. Az iparfelügyelőség által a múlt évben tapasztalt azon hiányosság, miszerint a hűtőháznál a munkások szennyes és tiszta ruháik elhelyezésére szekrények, valamint tisztálkodás céljára mosdók nem voltak berendezve, ezen hiányosságok időközben teljes mértékben pótolhattak és a bizottság kifogástalan állapotban találta. A pince bejáratánál a villanyvezeték elszigetelve nincs. A gépház feltűnő rendben és tisztán találtatott.

Tűzrendészeti szempontból: A telep itt nincs kellő tűzoltó felszereléssel ellátva. Tekintettel arra, hogy ez a laktanyához már közelebb fekszik, külön tűzoltó felszerelés előírása nem szükséges. A teleptulajdonos azonban felhívandó arra, hogy a kis kézi fecskendőt állandóan használható állapotban tartsa". / 140 /

A baromfifeldolgozás és a malomipar exportjából a város vezetősége is egyre nagyobb hasznot szeretett volna húzni. / 141 /

" A vármegyei alispán úr 48201-1934 kieg. számú rendelete értelmében elrendelte, hogy ezentúl az Egyesült Magyar

Malomipar RT. és a Schneider Ignác Utódai Cégek által fel- és leadott mindazon árúk után, amelyek nem átmene- tileg érkeznek és adnak újból fel, az engedélyokirat értelmében szedhető kövezetvámdíjtételeket be kell szedni".

Régebben főleg szélmalmok dolgoztak, de lassan kiszorít- ja őket a modernebb gőzmalom. 1874-ben 1 gőz, 33 száraz, 15 szélmalom működött. Ez a szám 1933-ra 4 gőzmalom, 2 nagyobb motorütemű, 14 szélmalom, szárazmalom már nincs, a külterületen levőkkel együtt 33. Legnagyobb teljesít- ményű, legmodernebb a Halasi Gazdasági Gőzmalom. Ez na- gyobb mennyiségű kivitellel is foglalkozott. A malmok ex- portált termékeinek összetétele változott. Korábban főleg gabona, újabban már liszt és korpá.

A Halasi Gazdasági Gőzmalom 1932-ben 78, 1933-ban 98 va- gon / 142 / vasúti kocsirakomány lisztet és korpát szál- lított el a vasútállomásról.

Azonban a malmok döntő többségükben a helyi szükségletek kielégítésére örültek.

Malmok nemcsak a városban, hanem külterületen is működ- tek.

Kiskunhalas külterületi malmainak címjegyzéke /143/
/ 1935 /

1./ Zilah	Füzes 78
2./ Váradi József	Zsana 247
3./ Pankovics I.	Szegedi út

1937-re jelentősen modernizálódtak a malmok. Egyre több a villany és benzin meghajtással működő.

" A Gazdasági Bank RT malma Kmeth Benőé / benzin / 10 LE, 1 munkás; Halasi Gazdasági Gőzmalom - Kőrösi Antalé 39 LE, 6 munkás; Kőrösi Antalé / szél és gőz / 6 LE, 3 munkás; Kovács B Imrée / villamos daráló / 3 LE, 1 munkás; Magyar Kálmáné / benzin /, Süle Lajos két mal- ma 40 LE, 6 munkás". / 144 /

A malomipar és a baromfifeldolgozás mellett a vágóhid és a borpince is aktiv szállítója a halasi vasútnak.

A Kunsági Napló 1939-ben a város eredményeiről tudósít:

" Megcsinálta a tejszövetkezetet, Halas kapta az ország egyik legnagyobb állami borpincéjét". / 145 /

1932-ben 135, 1933-ban 88 vagon bort szállítottak el, főleg belföldi állomásokra. A kiterjedt szőlőterületről nagy mennyiségű bor származott, de ez gyenge minőségű, ami elsősorban helyben és belföldön került értékesítésre. A vidéki bornagykereskedők is gyakran felkeresték a várost, és nagy tételben vásárolták az olcsó bort.

Az étkezésre és exportálásra nem kerülő gyümölcsből a szeszfőzdék pálinkát készítettek. Nemcsak a nagy szeszfőzdékben, hanem a kisebb gazdaságokban is állítottak elő, házilag is. A szeszfőzdék főleg a külterületeken, a gyümölcsösökhöz és tanyaközpontokhoz közel épültek.

Az 1929-ben működő 9 szeszfőzdéből a válság alatt 2 tönkrement.

1935-ből származó kimutatásban az alábbi szeszfőzdekről olvashatunk: / 146 /

Kiskunhalasi szeszfőzdék címjegyzéke

Tulajdonos	Cím	Főző-üst tartalom /literben/
1. Ditrich	Zsana 247.	100 - 200
2. Figura	Balota 194.	100 - 200
3. Városi	Mélykúti út 4.	100
4. Kocsisné	Öregszőlők 324.	100 - 200
5. Szikora	Bodoglár 119	100 - 200
6. Tombác	Göbolyjárás 72.	-
7. Központi Szeszfőzde	Szász Károly u.	-

A válság után a Központi Szeszfőző Szövetkezet fejleszteni akarta telepét.

A város belterületén, II. ker. Magyar utca oldalán lévő és Krisztháber Lajos tulajdonát képező üres telken szesz-főző telep felállításához és üzembe helyezéséhez kért engedélyt, ezt a város elutasította. / 147 /

A vágóhid elsősorban a helyi és a környékbeli ellátásban játszott szerepet. A gazdák egyre inkább a tenyésztésre törekedtek, ezért évről-évre több állatot tudtak értékesíteni. Ennek következtében a vágóhid forgalma is növekedett, mind több árút szállított el vasúton és közúton. A vágóhid korszerűsítése a válság előtt fejeződött be. A korábbi épület a "Batthyányi utca végén, 1883. évben épült, mely sem köz-, sem állategészségügyi szempontból a vele szemben támasztott legkisebb méretű kívánalmaknak sem felel meg". / 148 / Ezért 1927-ben " a város képviselőtestülete, azon botrányos állapoton, amelyben városunk közvágóhidja van, felsőbb sürgetés folytán is, változtatni óhajtván, elhatározta, egy modern közvágóhid építését. Ezen építkezés céljára a m. kir. pénzügyminiszter úr engedélye, s a Pest - Pilis - Solt - Kiskun vármegye törvényhatóságainak jóváhagyása mellett külföldi kölcsönt vett fel, s így a szükséges összeg rendelkezésre állt. A felsőbb helyeken is jóváhagyott tervek és költségvetések alapján szabályszerű, országszerte meghirdetett pályázat eredményeképp, a képviselőtestület ... úgy döntött, hogy az építéssel Maján György kiskunhalasi építési vállalkozót és társait, a berendezéssel Schlick Nicholson Budapest, mindenképpen elismert és megbízható céget, a villanszereléssel a Halasi Villamossági RT, céget bízta meg, azzal, hogy a vízvezetéki berendezést Maján és tsa. az "Aqua" Budapest és Sáros Imre kiskunhalasi alkalmilag társult céggel lesz köteles készíttetni". / 148 /

A vágóhid villamos vezetékekkel való ellátása 1928-ban készült el. / 149 /

Ezután a vágóhid forgalma jelentősen növekedett, egyre több árút exportáltak.

Vágóhíd forgalma / 150 /

/ elszállítva vasúton vagy gépkocsin /

Év	Ló	Marha	Sertés	Juh
1882.	-	251	-	-
1906.	-	866	1321	6350
1919.	-	1712	252	1758
1926.	-	1517	1722	4467
1934.	-	1308	1846	2768

Az 1930-as években erőteljes fejlődés az építési tevékenységben nem tapasztalható. A gazdasági lehetőségek függvényeként, főleg csak kisebb magánépítkezéseken / házépítés, toldások, bővítések / adtak munkát az iparosoknak.

A kiadott építési engedélyek nagy hányadát a kisebb javítási munkák jelentették.

1931-ben új épület 31, kisebb javítás 395, összes 448. A válság után sincs számottevő növekedés. 1935-ben új lakóház 13, kisebb javítás 350, összes 451. 1938-ban új ház 18, javítás 457, összes 596.

" Amint látható, a nyomasztó pénzügyi és gazdasági viszonyok a magánépítkezések terén is nagy mértékben érezhetőek". / 151 /

1931-38. között kiadott építési engedélyvek adatai

Év	Új ház	Toldalék	Átalakítás	Melléképület	Nádtető javítás, Középület cseréppel átfe- dés és kisebb javítási munka	Összes
1931.	31	11	2	9	395	448
1932.	14	11	23	5	521	575
1933.	11	22	21	52	528	634
1934.	9	21	18	40	584	673
1935.	13	21	27	39	350	451
1936.	18	19	26	69	487	619
1937.	21	31	29	60	448	590
1938.	14	30	39	52	457	596

Megjegyzés: Az 1931-34. év kimutatása: Dr. Fekete Imre Polgármesteri jelentéséből készült, 56. oldal

Az 1935-38. év; Kiskunhalas m. város fontosabb műszaki munkálatai 1935-38. évben-alapján készült

Nagyobb beruházást a tárgyalt időszakban a honvédhelyőrségi laktanya és a kétemeletes postapalota építése jelentett, a kórház bővítése 1931-ben történt meg, amelyhez a Népjóléti Minisztérium 30 ezer P-t adományozott. / 152 /

Kiskunhalas város képviselő testülete 1932. december 12-én határozatot hozott, amely szerint elhatározta, hogy 2900 P költséggel a város közterei, sétányai és parkjainak díszítésére szükséges virágok és növények házilag történő előállítására céljából, üvegházat építtet". / 153 /

Az építkezésekhez az anyagot a Halasi Mészhomokkő Téglagyár RT biztosította, amit 1882-ben alapítottak. A Keceli út mellett, a város határában létesült. Homokból és mészből készítették a téglát, melyet Schwarcz Mihály árusított fakereskedésében. Az igazgatói tisztséget 1916 óta töltötte be, " az azóta termelt kb. 30 millió téglát ő hozta forgalomba, mely idő óta a városnak csaknem minden köz- és magánépülete a Halasi Téglagyár tégláiból épült. A gyár az üzemelés tartalma alatt állandóan 20-25 munkást foglalkoztatott. A Jánoshalmi Téglagyár, 1929 óta, ugyancsak az ő érdekeltségébe tartozik".

A homoknak a gyártelepre való továbbítására keskenyvágányú kézi, esetleg hőüzemű igavasutat terveztek.

" A vasút kiindul a téglagyár tulajdonát képező prэшáztól és keresztül szelve a gyári udvaron áthaladó községi mezei közös dűlőutat, egyenes irányban halad mintegy 200 m hosszban a homokbányáig". / 154 /

A homok kitermelését közelebbről is meg tudták oldani, ezért nem kellett megépíteni a vasutat.

1929-ben a vármegyei alispántól 100 ezer db téglára égetésére kölcsönt kértek. 2 500 P-t javasolt.

" A vármegye közönségének e határozatát a pénzügyminiszter úr véleményének meghallgatása után felülvizsgálván, minthogy a tervezett téglaegetés hasznos beruházásnak ígérkezik, javasolom". / 155 /

Az iparral foglalkozók többsége a kisiparhoz tartozott.

Főleg a szolgáltatásokhoz kapcsolódik, vagy a helyi közellátást biztosította. " Az őstermeléssel összefüggő iparágak: kovács, bognár, malom, a tanyákról befelé induló utakon helyezkednek el. A kocsmákat is itt találjuk leginkább. Valamivel beljebb, a kisebb szabó- és cipészipar helyezkedik el, és ugyanitt a kis szatócs üzletek. Az igényeket kielégítő iparos és kereskedő osztály azonban csakis a legbelső magvában a városnak, a piaci forgalomnak megfelelően helyezkedik el". / 156 /
A gazdasági válság alatt jelentős mozgás volt az iparos társadalomban, magas a kiadott és megszüntetett iparigazolványok száma.

Kimutatás az 1931-34. években keletkezett
és megszünt iparosokról / 157 /

Iparlajtstrom megnevezése	1931.		1932.		1933.		1934.	
	kiad.	megsz.	kiad.	megsz.	kiad.	megsz.	kiad.	megsz.
"A" Lajtstrom /képesítéshez kötött ipar- igazolvány/	43	42	39	26	46	3	51	33
"B" Lajtstrom /engedményhez kötött ipar- engedély/	26	8	14	7	23	4	28	5
"D" Lajtstrom /kereskedőnek iparigazol- vány/	53	19	40	24	31	23	22	21
"E" Lajtstrom /egyéb iparok- ról ipariga- zolvány/	4	14	4	13	13	12	19	3
Összesen	126	83	97	70	113	42	120	62

Az iparosok között legtöbben kovács mesterséggel foglalkoztak, 1930-ban 40, 1934-ben 45, 1937-ben 40, 1940-ben 49. Mellettük még az építőiparhoz kapcsolódtak legtöbben. / 158 /

1939-ben építőiparral foglalkozó helyi
iparosok

építőmester	2 fő
kőművesmester	28 fő
kőfaragó	2 fő
ács	10 fő
tetőfedő	4 fő
bádogos és szerelő	8 fő
épületasztalos	41 fő
lakatos	16 fő
szobafestő és mázoló	6 fő
üveges	2 fő
villaynszerelő	5 fő

Széles területet ölelt fel szakmájuk. A város korszerűsödése, fejlődése hatására újabb és újabb foglalkozási ágak tűnnek fel. A hagyományos szakmák mellett növekszik a villanyszerelők, mechanikusok, betonosok, gépszerelők stb. száma.

Jól figyelemmel kísérhető ez a halasi újságok hirdetési rovatainál.

Kunsági Napló 1936. május 10.

" Új szalma és törekrázó tengelyeket bármilyen gyártmányú cséplőgéphez, magánjáró átalakításokat, új dugattyúgyűrűk készítését, valamint bármilyen egyéb gépek javítását teljes gyári garancia mellett vállalja Gyenizse József gépműhelye, Kiskunhalas"

Ez utal a mezőgazdaságban helyileg használatos gépekre is.

Az ipartestület rendszeres felügyeletet, ellenőrzést gyakorolt a város iparos társadalma felett, szakmai képzésüket is szervezte.

A mesterlevéllel rendelkező iparosok mellett jelentős a tanoncok és segédek száma.

" 1934-ben a tanoncok száma 187, segédmunkás 234, de az utóbbiak fele csak félhetente dolgozhat". / 159 /

Az Ipartestület alapszabályzata értelmében " a tanoncok és segédek állandó ellenőrzésére, kebeléből egyes megbízottakat, esetleg bizottságokat küld ki, ezeknek jelentéseit rendszeres ülésein tárgyalja, és a szükségekhez képest intézkedik". / 160 /

A végzett iparosok továbbképzésére is nagy gondot fordítottak. A képviselőtestület 1936-ban hozott határozatával, " a régebben csendőrőrs elhelyezésére szolgáló, felsőóvoda melletti, épületet ipari továbbképző tanfolyamok céljaira, megfelelő átalakítás után - átengedte. Azóta a különféle ipari szakmákban évenként több tanfolyam van, melyen szakiparosainknak módjukban van magukat szakmájukban tovább képezni". / 161 /

Az Ipartestület gondot fordított a kultúra fejlesztésére is. Könyvtárat hozott létre, melynek könyvjegyzékében szakmai kiadványok is szerepeltek. Pl. 147. számmal Vigh Bertalan: Erősáramú villamos szerelés, 150. számmal Orolni András: Központi fűtés szerelés, 158. számmal Szilasi Alfonz: Cukrászipar, és még nagyon sok szakmához kapcsolódó más mű is.

Több szakmában versenyt és kiállítást is szerveztek. 1934. " május 6-án nagyszabású fodrászversenyt rendeztek a halasi és környékbeli fodrászok városunkban".

Az 1938. őszen rendezett mezőgazdasági, ipar-kereskedelmi és kulturális kiállítás alkalmával " gazdáink, iparosaink és kereskedőink 2 alkalommal is megmutatták szakmaikban való rátermettségüket, áldozatkészségüket" a helybeli és " vidékről ideözönlött sokaságnak, szép számmal megjelent

előkelőségeinknek nagy megelégedettségére". / 162 /

A város sajátos iparművészeti alkotása a halasi csipke, melyet Markovics Mária teremtett meg. Kiskunhalas nevét a világgal is megismertető csipke, több nemzetközi és világkiállításon nagydíjat nyert.

Kiskunhalas Helyi Értesítője 1936. február 8-i számában távoli megrendelésről tudósít:

" Az indiai Quetta városból Arthur F Peppert kapitány elragadtatott hangon dícséri a gyönyörű kézimunkát, s mindjárt rendel is egy egész női öltönyt, azonkívül csipkemintákat kért".

A Kereskedelemügyi Miniszter a " Halasi Csipkét Előállító és Értékesítő Szövetkezet csipkeállományát 4000 P-ért megvásárolta, és azt a városnak ajándékozta azzal, hogy ezen készlet az építendő Csipkeház mintagyűjteményéül szolgáljon". / 163 /

Ennek hatására a városi képviselőtestület elhatározta, hogy egy, a csipke készítésére alkalmas helyiségből, egy előtérből és egy egészen kis szoba-konyhás lakásból álló épületet építtet e célra, a minisztérium által kijelölt helyen, kb. 15 ezer P-ért.

Ennek értelmében " 1935. március 21-én megkezdődött az építkezés és június 25-én az épület és a csipkekészítés ünnepélyes megnyitása is megtörtént".

" 1937-ben Wünschler Frigyes öméltósága, a Hangya Szövetkezet elnök igazgatója, 10 ezer P-t ajánlott fel arra, hogy a Csipkeházat bővítsük. 1938-ban föl is épült a korábbi épület hasonmása". / 164 /

Több ügyes kezű lánynak nyújtott munkalehetőséget. "60-120 lány, napi 80 fillértől 1,20 P-ig talál keresetre". / 165 /

4. A gazdaság egyéb területei

Bank és hitelügy

A helyi ipari és kereskedelmi vezetők aktívan részt vettek a hiteléletben is, elnökségi tagokként vagy elnökként. Halász D.Sándor földbirtokos pl. a Halasi Gazdasági Bank elnöke, Schwarcz Mihály fakereskedő pedig a Halasi Hitelbank RT elnöke.

A bankok közül legrégibb a Halasi Takarékpénztár, amely 1000 részvényre befizetett 100 ezer Ft alaptőkével 1873-ban kezdte meg működését.

A gazdasági körülmények hatására 1935-re, csak a Halasi Hitelbank őrizte meg önállóságát, a többi, pesti bankok érdekeltségébe került.

<u>Bank</u>	<u>Érdekeltség</u>
Halasi Takarékpénztár	Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület
Halasi Gazdasági Bank	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
Hazai Kereskedelmi Bank RT	Magyar Leszámitó és Pénzváltó Bank

A bankok közül az Országos Központi Hitelszövetkezet 1925-ben alapított helyi fiókjának nem sikerült talpon maradnia a válság idején. Az alapításkor 508 főt tömörítő, 1726 db 40 P-ös alaptőkés intézmény 1934-ben felszámolásra került. Milyen forgalmat bonyolított le a válság ideje alatt? /166/

Bankok forgalma 1930 - 33. között P-ben

	1930.		1931.		1932.		1933.	
	Bevétel	Kiadás	Bevétel	Kiadás	Bevétel	Kiadás	Bevétel	Kiadás
Halasi Takarékpénzt.	1 146400	3 366200	659800	3 184700	567722	3 128889	455500	3 109638
Halasi Gazdasági Bank RT	1 241339	276888	779917	2 587141	806158	2 469575	673208	2 362270
Halasi Kereskedelmi Bank RT	1 568130	3 662345	910713	2 761806	724664	2 584872	585561	2 375103
Halasi Hitelbank RT	393081	1 184457	364203	1 091349	317958	1 067296	325206	1 068128
Kiskunhalasi Hitelszöv.	89546	801136	82663	807977	40538	786362	31147	781206
Összes	4 438496	9 291026	2 792296	10 432973	2 457040	10 036994	2 070622	9 696345

Tőkéjük változó, 1934-ben az alábbi alapokkal rendelkeztek.

<u>Név</u>	<u>Alaptőke P</u>	<u>Tartalékalap P</u>
Halasi Takarékpénztár	200 000	166 000
Halasi Gazd-i Bank	250 000	165 000
Halasi Keresked. Bank		együtt 483 000
Halasi Hitelbank RT		együtt 182 000

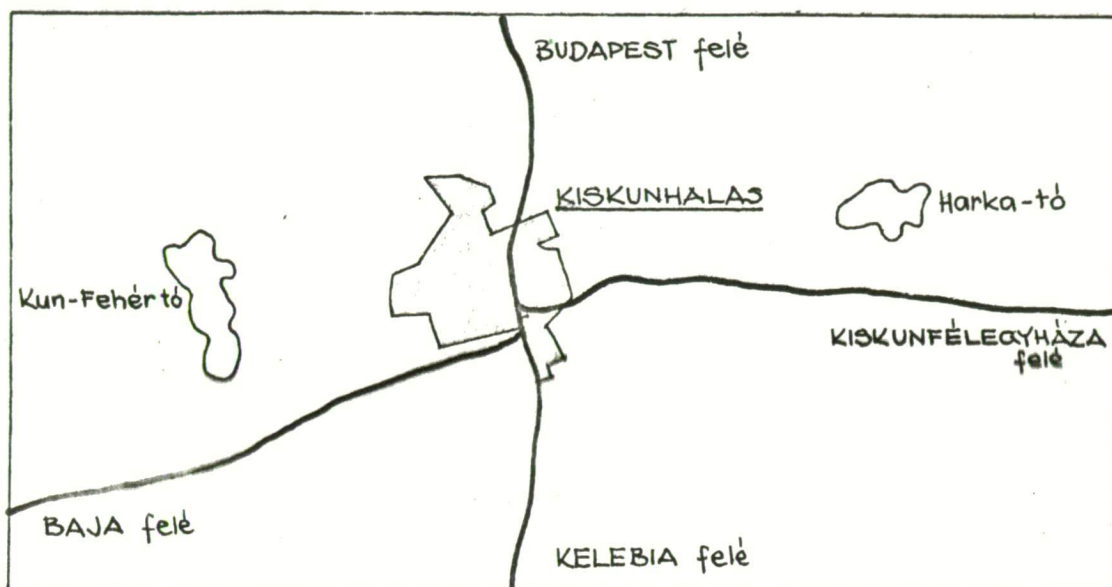
Széles körű pénzügyi tevékenységet folytattak. Erre utal a Kunsági Hírlap 1935. április 21. számában lévő hirdetés. " A Halasi Gazdasági Bank RT, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete. Betéteket a legjobban gyümölcsöztetni és felmondás nélkül, bármikor azonnal visszafizeti. Foglalkozik a bankügylet minden ágával. Folyósít kölcsönöket gazdáknak, kereskedőknek, iparosoknak. Akinek tehát bármi munkáltatásra, vetőmagra, jószág- vagy földvásárlás céljából, továbbá árubeszerzésre vagy építkezésre előnyös feltételű kölcsönre van szüksége, forduljon teljes bizalommal a Halasi Gazdasági Bankhoz".

A biztosítás kevésbé népszerű a városban, a gazdák felesleges befektetésnek tartják a biztosítási összeget. Így a biztosított gazdaságok száma lassan növekedett. 1935-ben tűzkár ellen 950, jégkár ellen 45, állatelhullás ellen 2 gazdaságot biztosítottak. / 167 /

Közlekedés, postaügyek

A Duna-Tisza közének déli részén központi helyet foglal el Kiskunhalas. Az 1930-as években új vasútvonalat nem építettek. Az első vasút még 1882-ben megépült, mely Budapesttel kötötte össze. 1912-ben épült az utolsó, ez a kiskunmajsai vonal. A városból 4 irányba haladnak a vasútvonalak :

Budapest, Kiskunfélegyháza, Baja, Kelebia-Subotica felé.

A főállomáson kívül négy rakodóállomás található, a város külterületén pedig 4 megállóhely létesült.

Hogy néz ki az állomás forgalma, mennyi személyt szállít?

<u>Év</u>	<u>személy</u>
1933	118 413
1934	117 000
1935	125 455

Teherforgalma is igen jelentős, a Schneider Cég áruinak legnagyobb részét vasúton szállították.

1935-ben 546 vagon vágott baromfit, 20 vagon élő baromfit, 32 vagon lőtt vadat, 130 vagon tojást szállítottak el.

Jelentős változás az elmúlt évhez viszonyítva nincs. 1935-ben feleannyi gyümölcs került export célra, mint 1934-ben. 1934-ben: 375 vagon, 1935-ben: 178 vagon.

Élő sertés nem külföldre: 100 vagon.

A növekvő forgalom jelentős vasútfejlesztést is kívánt. Égető volt a kocsivontató berendezések megépítése. Ezt a város tulajdonát képező "Kötönyi" elnevezés alatt ismert

községi közdülő utat keresztező területen jelölték ki, melyre területhasználati szerződést kötöttek.

A közúti forgalmat akadályozta " a vasútállomás déli oldalán lévő vasúti átjáró kapurendszer", melynek megszüntetését, és a pályatesten való áthaladásra megfelelő, a pálya felett vagy alatt készítenő átjárót javasolt a város vezetősége, mely javaslattal 1934-ben felkeresték a MÁV igazgatóságát". / 168 /

Közúti forgalma elmaradott, mivel a sáros, poros utakon a közlekedés nehezebb. Az utak nagy része burkolatlan, keskeny. Ezeket javítani, szélesíteni kellene. 1933-ban " összesen alig 30 km állami és 37 km kiépített törvényhatósági út megy csak keresztül a határon, a többi, közel 1600 km út községi és mezei közös dülőút, amelyek sorába tartozik a Budapest - Szabadkai országút is. Ezt az utat hiába kérelmeztük, nem veszik fel az állami vagy megyei utak sorába, mert délfelé vezető irányba vármegyénkben nincs folytatása. Pedig a stratégiai célokat is szolgáló út Kelebiát, Öttömöst, Tompát és Kisszállást kötné Halas-hoz. Kiépítetlen még a Kiskunhalas - Soltvadkerti utcarészen is 7 km-es útszakasz, amely pedig Halast közvetlen Budapesttel kötné össze". / 169 /

A városon belüli közlekedést először autóbusszal oldották meg, majd amikor motorja tönkrement, "lővontatású omnibusszá" alakították át. " Ez a vasútállomás, a központ, a kórház között, jó időben / nyáron / a Sóstóig közlekedett". / 1937-ben / " A helyi közlekedés nem kielégítő és nem kifizetődő". / 170 /

A közúti forgalomról igen eltérő információk maradtak fent. 1929-ben a személyautók száma 29, teherautó 10. / 171 /, autóbusz 4, ezenkívül egy tűzoltó és mentőautó. A személyautóval rendelkezők közül többen nem csak egy autót vásároltak.

Az 1935-ben készült országos statisztika géperejű járművet / sem személy, sem teherkocsit / nem tart nyilván. Ez in-

kább az adatok hiányos felmérésének köszönhető, hiszenke-
vésbé hihető, / ha még a válságos időket figyelembe is
vesszük / hogy valamennyi géperejű jármű eltűnt a város-
ból. Ugyanitt az állati erővel vontatott személykocsi
259, ígés szekér 2493. / 172 /

A postaügyön jelentős javulást eredményezett az " 1932.
nyarán felépült, kétemeletes m.kir. postapalota ". A pos-
tát 1928. május elején államosították. " A városi távbe-
szélőhálózatot 1909. elején adták át a forgalomnak". /173/
A távbeszélő hálózatot 1930-ban 300 kapcsolásra bővítették,
azonban a távbeszélő-előfizetők száma a drágulás miatt
1200-ról 85-re szállt le. A rádió-előfizetők száma 1930-ban
1053 volt, de ez a létszám is csökkent. / 174 /

Nagy a város levélforgalma is. 1931-ben 126 ezer levelet
adtak fel, 286 410 db érkezett.

Hírlapot is árusítottak. 1933-ban átlag 2500 lappéldány
járt Halasra naponta. A két helyi lap hetente kétszer je-
lent meg, 1900 példányban.

A tanyai lakosságot is bevonták, 1929-34.között postaügy-
nökség létesült, és faluzó levélhordó járt ki naponta.

A posta forgalma 1931-ben / 175 /

	feladva	érkezett
ajánlott levél	25 225	22 547
értéklevél	445	633
betétcsomag	20	-
kézi csomag ér- tékjelöléssel	13	96
csomag	15 194	26 155
uatlvány	20 758 db =	26 155 db =
	= 1 330 857 P	= 1 306 590 P

Postatakarékpénztári forgalom:

betét: 21 960 P

kivét: 29 308 P

Csekkforgalom:

45 518 befizetés = 4 805 866 P

8 925 kifizetés = 1 818 650 P

Távbeszélő forgalom vidékre: 15 560 beszélgetés

vidékről: 13 666 esetben volt hívás.

Kiskunhalas energiaszolgáltatását a Halasi Villamossági RT látta el. A város villamosítására vonatkozó tárgyalások 1900-ban kezdődtek meg. Még ebben az évben "Csipán Zoltán budapesti lakossal áramszolgáltatási szerződést kötött", azonban ez kellő tőke hiányában nem tudott megvalósulni. Ezért a tőkefedezetre 1903-ban Halasi Villamossági RT néven részvénytársaság alakult. A villamossági RT ekkor megépítette az áramfejlesztő telepet, "amely akkor 1 db 35 HP, 1 db 120 HP, 1 db 150 HP gázmotorból és ugyanilyen HP dinamókból állt. Kiépítette továbbá a város területén szükséges egyenáram-elosztó vezetéket".

"Az áramszolgáltatást 1905-ben kezdték meg." / 176 /
Kezdetben a várossal alapszerződést kötött, aminek következtében a közvilágításért 12 ezer K általányösszeget kap a várostól. Ugyanebben a pótszerződésben a társaság kötelezi magát arra, hogy évenként, "a részvényekre jutó 6 %-on felüli osztaléknak 1/3-át a város közösségének a részvényszelvények beváltásával egyidőben kifizeti".

Ennek értelmében a város a Villamossági RT-től évenként részesedést kapott volna. "A részesedést azonban a Villamossági RT a városnak sohasem fizette meg. 1932. évben azonban a város polgármestere szorgalmazni kezdte a RT-től a várost megillető részesedést, kijelentette, hogy mindaddig, még a város részesedése visszamenőleg elszámolást nem nyer, a város a közvilágításért ^{nem} fizetet. Általánydíj összege, melyet nem fizetett ki, 1927-től kezdve 15 ezer P-ben állapított meg".

A Villamossági RT 1933. január hó 18-án kelt levelében tudatta a polgármesterrel, "hogy 1927. január hó 1-ig visz-

szamenőleg a város részesedése 1932. év december 31-ig számítva 3142 P-t tesz ki, amelynek levonásával a városnak közvilágítás tartozása 20 988 P. A város képviselő-testülete ezen megállapítást nem fogadta el, a közvilágítási díjakat nem fizette ki, mivel sokkal nagyobbnek vélte a várost megillető részesedést". / 177 /

Ekkor per alakult ki. Egyre sürgetőbb feladat a város részéről a villamossági üzem megváltása, " mert a város kezelésében lévő üzem ingyenes közvilágítást, a magánfogyasztóknak alacsonyabb egységárat, a városnak pedig jövedelmet hozna". / 178 /

A telep korszerűsítésére, fejlesztésére folyamatosan törekedtek. " 1930. évben a Villamossági RT egy újabb 180 HP szívógázmotort és dinamót szerzett be, ezáltal a telep értéke növekedett. Ez az új berendezés, mintegy 80 000 P-be kerülhetett". / 179 / 1934-re azonban a 28. évvel korábban beszerzett gépek " csaknem amortizálódtak".

A fogyasztók számának szaporodásával egyre hosszabb vezetékhálózatra kellett kiépíteni. 1934. július 10-én jelentős üzembejárás volt, melynek célja az engedély nélkül épült vezetékekhez az engedély megadása.

A " fennhatóság a Magyar Kir. Kereskedelemügyi Miniszter Ur 6403 folyóméter hosszúságú 2 x 220 Volt üzemfeszültségű egyenáram hálózat üzembevételére, továbbá mintegy 3190 folyóméter hosszúságú 2 x 220 Volt üzemfeszültségű hálózat kiépítésére az engedélyt a helyszínen előszóval megadta". / 180 /

Ezeket a munkálatokat 1935. augusztus 31-ig el is végezték. A vezetékek által elfoglalt vármegyei utak használati jogára vonatkozólag " évi 10 aranypengő használati díj mellett területhasználati szerződést" / 181 / kötöttek. 1936-ra már drága lett a motorok nyersolajjal való üzemeltetése, ezért a gépházat 1936-ban bővíteni kívánták, és a nappali üzem olcsóbbá tétele céljából egy barnaszén tüzelésű szívógázmotort szerettek volna vásárolni. Ezek a beruházások kb. 60 ezer P-t tettek ki.

1939-ben a Diesel motorokat megkezdték átalakítani " egy 100 Hp és egy 180 Hp szívógázmotorra. A motorokat a MÁV gépgyár készítette".

Az átalakítás azért vált szükségessé, " mert a nyersolaj ára annyira megemelkedett, hogy az üzemet nem tudták fenn-tartani".

A szívógázmotorok a gyenge minőségű szén, lignit, sőt fa-tuskók energiájával is működtek.

A RT. telephelyén lévő üres kovácsműhelyt 1936. június 15-én a Halasi Jéggyár és Hűtőház RT. céljaira bérbeadta "1936. július 1-től 1963. június 30-ig terjedő időre". A jéggyár részére biztosította az áramot. Ezzel a Schneider Cég hű-tőháza mellett létrejött a második is a városban.

A részvénytársaságot a város szerette volna megvásárolni, mert a magántársaság " gépei elavultak, az általuk termelt egyenáramot 90 filléres árban adja a fogyasztóknak, így a város lakossága ma / 1935 / talán az országban a legdrá - gább, s talán a legrosszabb világítást kapja. Az áram e - rőssége ingadozik". / 182 /

Az RT. megváltása többször szerepelt a képviselőtestület ü-lésein. Állásfoglalásuk többször is módosult, végül a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósága Budapesten, 1932. március 1-én tartott rendes közgyűlésén döntött.

" Kimondja, hogy a 9586/1900. szám alatt megkötött áramszol-gáltatási szerződésben biztosított azon jogairól, mely szerint a város villamos berendezését megváltja, lemond, mivel az 1962-ben díjmentesen megy át a város tulajdonába, hivatalból, vagyonfelügyeleti jogunknál fogva felülvizs-gáltuk, azt feloldjuk, és a város képviselőtestületét u-jabb, megfontolt határozathozatalra utasítjuk.

Indoklás: Így határoztunk, mert nem engedhető meg, hogy a város villanyvilágítási berendezés megváltására vonatkozó, szerződésben biztosított jogáról minden ellenszolgáltatás nélkül lemondjon". / 183 /

A Halason levő házak száma 1934-ben 3126, ezek közül 994-ben vezették be a villanyt, azaz 31,7 %-ukba. Az összes fogyasztók száma 1468. A válság előtt, 1928-ban, a fogyasztók száma 784. A villanyvilágítás terjedését még a gazdasági válság sem tudta gátolni.

A fogyasztóknak többször adtak különböző engedményeket, pl. 1934 elején 10 %-kal leszállították az áramárakat, az előző évnél nagyobb mennyiséget fogyasztóknak a következő évben csak a többletfogyasztás 50 %-át számlázták. A többletfogyasztók 36 filléres árat, a motorikus fogyasztók 21 fillért fizettek.

1934-ben havi 20 fillér kölcsöndíj mellett bocsátottak "a fogyasztók rendelkezésére háztartási cikkeket, amennyiben annyi kölcsöndíjat befizetnek, amely a háztartási cikk ellenértékének felel meg, akkor további fizetés nélkül a fogyasztók tulajdonába mennek át". / 184 /

1935-ben újabb módosítás történt. A vállalat vezetősége egy úgynevezett " fokozatos áramtarifa tervezetet készített, amely szerint ki-ki fogyasztása után elért skála szerint részesülne engedményben".

E skála a következő: / 185 /

Világítási fogyasztóknál

Motorikus fogyasztóknál

havi 3 Kwattig	90 fill/KW	havi 10 Kwattig	54 fill/KW
3-6 "-	5% engedmény	10-20 "-	10% engedm.
6-10 "-	10% "-	50-100 "-	15% "-
10-20 "-	15% "-	100-200 "-	20% "-
20 KW-on felül	20% "-	200 KW-on felül	25% "-

Egyre növekedett a motorikus fogyasztók száma, pl. Vágóhíd, vagy például a városi vízvezeték és csatornázási rendszeren belül vízemelő berendezések motorikus szerkezetének működtetésére alkalmazták. Ilyen működött a Városi Székháznál 440 Volt 5,6 Hp motorral, a Gazdasági Bank épületénél 220 Volt, 0,54 Hp motorral. A szikvízgyárak mindegyike már a 20-as évek végétől villamos árammal működött gazdaságokban

nőtt a háztartási gépek száma, pl. 1935-ben Nagy Pál Ferencéknél jég szekrény működött motorral.

Saját maga is működtetett például darálómalmot a Gabonapiac terén. A bevétel növelés érdekében itt üzemelt gépműhelye is, ahol mezőgazdasági gépeket, traktorokat és autókat javítottak, Kiskunhalas Helyi Értesítőjének 1937. február 5-i száma alapján.

A különböző engedmények ellenére is az áramfogyasztásból származó bevételek a részvénytársaságnál nőtek.

A villamossági RT. áramfogyasztásból származó bevétele

Év	Bevétel P-ben
1931.	108 661,85
1932.	97 828,72
1933.	86 250,56
1934.	83 836,43
1935.	94 978,88
1936.	99 921,11
1937.	107 137,81
1938.	112 413,31
1939.	118 855,61

A skála jól érzékelteti a lezajlott gazdasági változásokat. A válság mélypontja Halason is 1934-ben volt, ekkorra a fogyasztás az 1931. évinek 77 %-ára esett vissza. A korábbi szintet csak 1937-re közelítették meg.

6. Kereskedelem, vendéglátás

A kereskedelem fejlődése számszerűleg és ágazat szerint is megfigyelhető. "Újabbnál-újabb üzletprofilok születtek, néhány elosztó nagykereskedőmegyénk városaiban is megjelent. Ébredezett a kereskedők közötti gazdasági verseny. Emiatt nemcsak tőkére és a szakma sajátosságai által megkivánt személyi tulajdonságokra, de fokozottabb általános műveltségre, gazdasági tájékozottságra és egyre nagyobb szakismeretre is szüksége volt annak, aki siker reményében akart üzleti vállalkozásba kezdeni. A fejlődésmegyénkben nagyon mérsékletesen szélesítette a kereskedelmi és vendéglátóipari alkalmazottak rétegét". /186/

Legjellemzőbbek az úgynevezett vegyeskereskedések. Ezek a helyi Kereskedők Egyesületének tagjaiként szakcsoportokat alakítottak, és vezetőket választottak.

Szakcsoportok és vezetőik 1934-ben / 187 /

Fűszer és vegyesárú	Hirschler Herman
Rőfös és divatárú	Kálmán Dezső
Vas	Práger Sándor
Termény	Koltai Benő
Bor	Ádám Mátyás
Bőr	Brandstein Manó
Fa	Schwarcz Ferenc

A nagyobb kereskedők főleg a városközpontokhoz közel, a piacra menő utak mentén, vagy magán a piactéren települtek. "Nagyobb telepesezés alakult ki a vasút mellett, amióta Halas határváros". / 188 /

A kereskedők száma egyenletes fejlődést mutat. Az 1922. február 19-én megalakult Kereskedők Egyesületének alakuló közgyűlésén 53 kereskedő jelent meg, "köztük szép számmal zsidó származású".

1934-ben üzlettel rendelkező kereskedő llo.

Megoszlásuk:

Fűszer és vegyes kereskedő	66
Rőfös kereskedő	12
Vas szakmában	5
Divatárú és cipő	9
Épület- és tűzifa	5
Bőrkereskedő	2
Terménykereskedő	4
Borkereskedő	5
Papír és írószerkereskedő	2

Amint látjuk a válság alatt sem csökkent a számuk, sőt jelentős gyarapodásról számolhatott 1934-ben Dr. Fekete Imre polgármester.

" A letűnt 4 év alatt a kereskedők létszámában 40 %-os gyarapodás mutatkozik. Tévedés lenne ezt a körülményt a gazdasági viszonyok legcsekélyebb fokú javulásának is betudni. Ennek oka egyedül abban leli magyarázatát, hogy a kereskedelem szabad pálya lévén, elkerülhetetlen, hogy a más pályákon letöröttek ezen a pályán is ne próbálkozzanak, hogy aztán rövid időre alapos kiábrándulásban legyen részük". / 189 /

A számszerű fejlődés azonban nem jelent egyben korszerűsödést is. A többségükben jelentéktelen boltocskák zömében, maga a kereskedő és családja dolgozott. Néhányuk alkalmazott csak 1-2 segédet.

A működő boltok többször nem is a kereskedő tulajdonában voltak, hanem bérelték, többnyire a várostól. Ezeknek alapterülete igen kicsi volt. Jól mutatja ezt a város által bérbeadott üzletekről történt kimutatás. / 190 /

A város által bérbeadott üzletek térmértékei

Sorszám	Cég neve	Üzlethelység m ²
1.	Práger János lapszerkesztő üzlete	27,80
2.	özv. Pressburger Ferencné könyvkereskedő cég üzlete	23,70
	özv. Pressburger Ferencné könyvkereskedő cég raktára	6,20
3.	Fodor Dezső cipő üzlete	48,00
4.	özv. Bodány Zoltánné dohány árudája	48,00
5.	Ván Balázs divatárú üzlete	48,00
6.	Benedek Mihály mészáros üzlete	36,00
7.	Gyemizse Antal és társai temetkezési vállalkozók üzlete	39,00
8.	Faragó Sándor órás és ékszerész üzlete	48,00
9.	Schön Samu divatárú üzlete	100,00
10.	Kohn Benő hentes üzlete	46,00
11.	Kincztler Sándor kefék üzlete	21,30
12.	Hurt A. Ferencné könyvkereskedése	42,00
13.	Szöllősi Istvánné hölgyfodrász üzlete	47,00
14.	Tóth fodrász üzlete	17,50
15.	Maján György mész-üzlete	30,00
16.	Frommer Samu cipész üzlete	23,00
17.	Szórady György ingatlanforgalmi irodája	14,00
18.	Hangya Szövetkezet üzlethelysége	101,00
	Hangya Szövetkezet irodahelysége	15,00
	Hangya Szövetkezet irodahelysége	3,60
	Hangya Szövetkezet irodahelysége	12,00
	Hangya Szövetkezet raktára	22,30
	Hangya Szövetkezet raktára	9,50

Sorszám	Cég neve	Üzlethelység m ²
19.	Füle Sándor mézárós üzlete	27,60
	Füle Sándor mellékhelyisége	12,00
20.	özv. Nagy Kálózy Sándorné dohányárudája	14,80
21.	Práger Mór rőfös üzlete	32,80
	Práger Mór rőfös raktára	10,00
22.	Tirmann Kondrád divatárú üzlete	47,00
	Tirmann Kondrád divatárú raktára	7,00
23.	Németh Félix fodrász üzlete	25,00
	Németh Félix mellékhelyisége	8,80
24.	Árvai Károly gyógyszer-tára	41,00
	segéd szoba	10,50
	laboratórium	10,30
	gyógyszerkamra	12,00
25.	Bergl Albert és Fia divatárú üzlete	56,60
26.	Kocsis Sándor pék üzlete	10,00
27.	Langermann József vaskereskedő üzlete	23,40
28.	Hoffmann Félix dohány árudája	15,00
29.	Spiner Adolfné bádigos üzlete	18,50
30.	név nincs pék üzlet	17,60
	szoba	17,60
	szoba	15,00
	éléskamra	5,00
	konyha	7,00
	szoba	6,70
	szoba	7,00
	pékműhely	38,00
	pék konyha	18,00

A válság idején a forgalom jelentősen csökkent, aminek következtében többen még a bérleti díjat sem tudták kifizetni. A város képviselőtestülete 1931. augusztus 11-én tartott közgyűlésén a bérleti díjak összegéből meg-

határozott mennyiséget engedett el.

" Práger Mór 95 P, Nagykálózy Sándorné 145 P, Tirmann Konrád 80 P, Németh Félix 100 P, özv. Bokody Zoltánné 40 P, Ván Balázs 80 P, Faragó Sándor 200 P, Schön Samu 300 P, Hurth A. Ferencné 400 P, Tóth János 133 P, Bergl József 150 P, Radolyavity Illés 200 P, Frommer Samu 200 P, Hangya Fogyasztási Szövetkezet 200 P, Fischer Ernőné 80 P". /191/

A boltbérletekből eredő pénzbevételei vesztesége Halasnak 2733 P.

Az adókulcsok leszállítását is kérték a polgármestertől. Ennek hatására a képviselőtestület " 1932. október 26-án megállapította az inségjárulék adókulcsait. Lehetővé tette, hogy a 2 %-os adókulcsot leszállítsák".

1936-ra már a Kereskedők Egyesülete 120 tagot számlált. A halasi kereskedők a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara tagjai közé is delegálhatták küldötteket. Az egyesület 1935. február 24-én tartott választmányi ülésén "2 helyre 2 főt jelölt, Práger Sándort és Kálmán Dezsőt". / 192 / Az országban is jelentős Schneider Cég 1936-tól szintén képviselteti magát. Kálmán Dezső helyett " 1936. április 1-től Schneider Lipótot felveszi rendes taggá". / 193 /

A Kereskedők Egyesülete elnökségi ülésein rendszeresen foglalkozott a város kereskedelmi életével, az árak alakításával. A szakosztályvezetőkkel közösen alakították a szakmák szerinti haszonkulcsot, külön a kicsiben és a nagyban való értékesítésre.

Kertész László előterjesztette, hogy csupán a nettó haszonkulcsot terjesszék fel, " mert félő, hogy a bruttó haszonkulcsot veszik tekintetbe az adóügyi hatóságok", ezáltal terheik tovább nőnek.

Az egyesület 1931. március 22-én tartott ülésén megállapított haszonkulcsok a jegyzőkönyvi bejegyzés alapján:

	Kicsiben	Nagyban
Vas szakma	5 %	3 %
Fűszer, vegyes	4 %	1 %
Bőr	-	4 %
Gabona	-	1,2 %
Textil	5 %	3 %
Fa, épületfa	-	3,5 %
Divatszakma	6 %	-

Az egymás elleni konkurencia, az árharc többször adott vitára alapot. A vitás kérdések eldöntésére az egyesületen belül bizottságot alapítottak.

Ezt a Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyvi bejegyzése alapján, 1934. június 16. ülésén Práger Sándor javaslatára bevezették.

Indítványában előadta, " hogy a mindinkább elfajuló árharcok következtében, valamint a vitás kérdések ügyében, amelyek az utóbbi időben sűrűn előadódnak, egy nagyobb bizottságot, "Juryt" óhajtott megjelölni ezen vitás kérdések elintézésére végett. A Jury tagok esetenként sorshúzás útján lennének kinevezve, amelynek elnöke mindenkor csakis jogismeretekkel bíró egyén lehet. A választmány 24 tagot jelöl ki. A mindenkor megalakítandó Jurybe az elnök, vagy a mindenkori Jury elnöke, jelöli ki a fenti 24 tagból a Jury tagjait".

Ugyancsak egyesületen belül létrehozottak egy szabottárcsoportot. A szabott árakat először Práger Sándor vezette be, a " cégnél meghonosította a Ny-i államokra jellemző szabott árak rendszerét, és evvel is követésre méltó példát adott kartársainak". / 194 /

Az egyesület 1937. júniusában a szabottárak ügyében értekezletet tartott, s " annak eredményeképpen belépett a szabottárcsoportba már mintegy 26 cég", és írta alá a szabályzatot. " További aláírások várhatók".

A szabott árakat rendszeresen ellenőrizték, a kereskedők megelégedésére a rendszer bevált.

Az árúk tetszetős elhelyezése, a kereskedelmi kultúra emelése érdekében 1933. októberében, a Halasi Hét rendezvénysorozatának keretében, kirakatversenyt rendeztek.

A kereskedők helyi egyesületének feladatai jelentősen nőttek. Az 1939. október 15-i jegyzőkönyvi bejegyzés alapján, " azok a kormányrendeletek, amelyek az árúcikkek forgalmának korlátozásával, az árrögzítéssel és egyéb intézkedéssel nehéz feladatok elé állították a kereskedelmet, kötelességükké tették, hogy a rendelkezéseknek a tagokkal való lehető gyors közlését, tájékoztatását megoldjuk". Ezért hivatalos lapra is előfizettek.

A kereskedők érdekeinek védelmében harcot indítottak 1936-ban " az ötödik vásár országos kirakodó jellegének megszüntetésére", céljuk az volt, hogy ez csak állatvásár legyen.

A nyári vasárnapi nyitvatartás érdekében mozgalom indult. 1939-re ez lehetővé vált, " de a halasi kereskedők ezzel nem éltek".

1937-ben az egyesület elhatározta, hogy " minden kereskedőtől bekéri a rossz adósok jegyzékét". Információt csak azok kapnak, akik adatot is szolgáltatnak. Ez nem került bevezetésre, mivel mindössze 6 kereskedő adott át jegyzékét". / 195 /

1939. december 8-i ülésükön a kereskedő alkalmazottak legalacsonyabb munkabérét is megállapították.

Új " egyesületi helyiséget " létesítettek 1932-ben, a "Szilády Áron utcában, a régi postamesteri lakásban".

A helyi ipartestület nehezményezte, hogy a szükségessé vált bútor és egyéb berendezési tárgyak nem helyben lettek beszerezve, " a helyi iparosságnak e célra megfelelő szakmai érdekeltségeinél, hanem Budapesten. Itt egy bizottság dolgozott, amely először használt bútort akart vásárolni, hogy a berendezés minél olcsóbb legyen, de alkalmi vétellel teljesen új berendezést vásároltak". / 196 /

Az Ipartestülettel közösen is felléptek a Villamossági RT

ellen. Az egyre szaporodó villamossági berendezések, a boltok világításából eredő villanyárak túl magasak voltak. A villanyáramdíjak leszállítására akciót indítottak " az Ipartestülettel közösen, és igyekezni kell, hogy sikeresen", a villanygyár vezetőségével közösen, " közmegelelégedésre, megoldható legyen".

Halas széles vonzáskörzettel rendelkezett, főleg a környező községekből. Ezért a város javuló közlekedése egyértelmű előnyt nem jelentett mindenkinek. Ezt tanúsítja a Kereskedők Egyesületének 1936. november 28-i jegyző - könyvében Schön Samu és társainak beadványa.

" A Baja-Kiskunhalas között közlekedő MÁVAUT-járat kedvezőtlen menetrendje folytán a választmány illetékességét kéri. Az autóbusz ugyanis reggel indul Kiskunhalasról és este érkezik vissza, miáltal a jánoshalmi és mélykúti közönség Bajára való közlekedése és ottani bevásárlása meg van könnyítve, ezzel városunkból a járat a közönséget elvonja".

Ha nyíltan nem is adtak hangot, de a kiskereskedők erősen érezték a Schneider Cég uralkodó szerepét a piacon. Más városokból nem jöttek kereskedők, mivel a versenyt úgy sem tudták volna vele felvenni.

A Nemzeti Ujság 1934. július 31-i számában egy nagykőrösi nagykereskedő a " következő nyilatkozatot adta a halasi gyümölcspiacról: azért nem jön a halasi piacra, mert itt a Schneider Cég uralja a piacot".

Más városok kereskedőinek betörését nem engedték Halasra, a helybeliek erősen ragaszkodtak pozícióikhoz. 1936. november 8-án a " helybeli textilkereskedők szóban panaszt emeltek az elnökségnél amiatt, hogy " Ligeti Lipót " szegedi cég, a fogyasztók látogatásával megrendeléseket gyűjtő havi hitelre. Kéri, hogy az egyesület tegyen a nevezett cég ellen feljelentést az iparhatóságnál".

1937. január 11-én hasonló eset fordult elő a Schell Kőolaj RT-vel is.

A kereskedők nagy része országos nagy vállalatok lerakata is volt. Pl. Schwarcz Mihály Épületfa, Téglá- és Cserép-kályha raktára egyben a Hatschek féle Eternit Pala képviselője is, vagy Kohn Sebestyén Vas és Gépnagykereskedő a Hoffhern-Schrantz és Clayton-Schuthleworth RT Gépgyári művek és a Schell Kőolaj RT lerakata.

A kereskedelem legnagyobb helyi eseményei voltak a vásárok. Évente, hagyományosan 4 országos vásárt tartottak Halason, amit 1935-től 6-ra emeltek fel. Ezért az 5. és 6. vásár ellen többször adtak be beadványt a helyi kereskedők, egyrészt a kirakodóvásárra való minősítésre, másrészt kérelmük szerint a vásáron csak a helybeli kereskedőknek és iparosoknak legyen joga kirakodni.

A vásárookra és piacokra vonatkozó szabályrendelet értelmében az "országos vásárok alkalmával a kirakodóvásár a vásár első napján, az áprilisi és szeptemberi időszakban reggel 8, március és októberi időszakokban pedig 9 órakor veszi kezdetét. A hetivásárok, valamint az élelmiszer napipiacok kezdete május 1". / 197 /

A városi képviselőtestület 1932. évi 16. számú határozatában a vásárokat mostani szerdai napok helyett, a régi vásárnap dátumokkal "kivánták visszaállítani, mert a jelenlegi hétköznapi vásárok kevésbé látogatottak, mintha azokat vasárnapokon tartanák meg".

Állatvásártérnek új helyet jelöltek ki 1933-ban. A MÁV vasútállomás, a Felsőszénáskert és a Kőrösi féle gőzmalom közötti területnek a kiskunmajsai országút északi oldalánál lévő részt.

Az 1931-34. közötti időszakban jelentősen csökkent az állatvásárok forgalma. Kevesebb a felhajtott és az eladott állat. 1926-ban felhajtott szarvasmarha 13 819, gazdára talált 2 162, az összes állat 15,6 %-a.

1934-ben ez a szám, felhajtott 5 542, eladott 3082, 55,6%. Tehát arányát tekintve nagyobb az elkelt állatok száma, de a felhozatal jóval kevesebb a korábbinál, még felét sem éri el. Nyilván a tenyésztési kedv jelentősen csökkent, és

inkább szabadulni igyekeztek az igényes állatoktól.

A piacként használt területeket növelni kívánták. Az eddig / 1934 / piacként használt területek : Fazekas tér, Horthy Miklós tér, Bethlen tér, Mátyás tér és Vásártér mellett, " piactérül jelöli ki a gyümölcs, zöldség, baromfi és tojáskereskedők üzletei, telepei előtti utcarészt, továbbá a piac területén kívül eső és kocsimegállólóul kijelölt helyeken, itt a termelők, mint a kereskedők a városi helypénzdijszabályzatban megállapított piaci helypénzdijakat megfizetni kötelesek". / 198 /

A Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet, " Fekete József szabómester kezdeményezésére alakult Szervezőbizottság munkássága eredményeként, 1918. május 26-án létesült, s rövidesen megnyitotta üzlethelyiségét is".

1934-ben a fióküzletén kívül négy fióküzletet, a vasútállomás mellett raktárt és tüzelőanyagkereskedést tartott fenn helyben, a szomszédos Kiskun-Majsán szintén egy fióküzlethelyiséget. A szövetkezeti boltok fűszer-csemege, vegyes- és rőfösárúval foglalkoznak". / 199 /

Fő profilja azonban a felvásárlás volt. A Hangya közgyűlés 1937. április 17-i beszámolójából kitűnik, hogy több termény mellett hízott sertést 244 ezer pengőért, tollat 54 ezer pengőért, mustot 20 ezer pengőért és Kiefer körtét 2 ezer P-ért vett át a szövetkezet, és ezen a hatalmas üzleten mindössze 1 600 P-t keresett, azaz a forgalom 1/2 %-át. Szinte hihetetlenül kevés az a haszon, ami mellett a Hangya ezeket az üzleteket lebonyolította". / 200 / Ez a megállapítás már 1937-ben történt, akkor amikor az állami beavatkozás hatására mindenütt érződik a konjuktúra. A válság alatt komoly gondot jelentett a haszonkiesés, és a bérletek kifizetése is veszélyben forgott. 1934-ben az alábbi tényeket rögzítették a közgyűlés jegyzőkönyvébe.

" A Kiskunhalasi Hangya Szövetkezet a város tulajdonát képező, a régi járásbiróság épületében lévő üzlethelyiséget 1927 óta bérli a várostól. Ezen üzlethelyiség e-

redeti évi bérösszege 16 000 P volt. Kérelmében előterjeszti a Hangya Szövetkezet, hogy az 1931. évben kért és kapott, a várostól az 1931. évre 200 P bérletelengedést.

Miután a változott gazdasági viszonyok miatt üzleti forgalma erősen lepadt, azon kérelmét terjeszti elő, hogy az 1931. évben élvezett 200 P bérletséklést az 1932. és 1933. bérekre is adja meg részére a város, és kéri továbbá, hogy az 1934. évi folyó hó 1-től kezdődően, évi bérösszegét 1000 P-ben állapítsa meg a képviselőtestület".

/ 201 /

Egy szintén 1937-ből készült kimutatás alapján a vármegyében a " legnagyobb forgalmú pedig Halason 1015 millió P-t forgalmaz". / 202 /

Ha elfogadjuk azt a haszonkulcsot, amit a Hangya közgyűlés említ, akkor hatalmas forgalmat kellett lebonyolítani a sokmilliós összeghez. Nyilván a forgalmat jelentősen növelte az a tény, hogy a Schneider Cég a Hangya Szövetkezettel társult. Ezáltal nem csak más munkából von ki embereket, hanem hatással vannak az üzletek forgalmára is."

Vendéglátás

A város szerette volna az idegenforgalmat is fellendíteni. Különösen a Sóstói-tó és a Fehértó szerepelt kiemelten. Ez utóbbi sziksós hatású, országosan is nyilvántartott, gyógyfürdőként.

Egy 1937-ben készült országos statisztika megállapítása alapján a " leglátogatottabb és vendégforgalmi szervezetek kötelékébe tartozó üdülő és fürdőhelyek főbb adatai:

Fövenyfürdő	2
Gyógy és gőzfürdő	1
Szanatórium	1
férőhely	12
Üdülőház	2
férőhely	24 " / 203 /

Ugyanebben az évben a szállodák számáról és ellátottságáról, komfortosságáról is készült felmérés.

Szállodák száma 4, férőhely 80.

Egyedül a Városi Szállodában volt víz és villanyvilágítás, férőhely 28 fő. A Körösi és Gyugel szállodák 16-16 férőhellyel működtek, ezekben villany volt. A Sóstói szállodában semmi sem volt, 20 főt fogadhatott. / 204 / Meleg víz egyetlen szállodában sem volt.

A csinosításra, a diszítésre is nagy gondot fordítottak a tulajdonosok. A nagyvendéglőt Király Ilus festette ki. Jelentős idegenforgalom a városban nem volt, akik itt nyaraltak, azok a Sóstón vagy Fehértón üdültek.

A vendéglőkben a naponkénti ellátás szoba nélkül, átlag 3 P-be került, ha hosszabb ideig tartózkodott a vendég, akkor árengedményt is kapott.

Halas vezetői többször szerveztek, főleg Budapestről, filléres vonatokat Sóstóra. A vendégek szállításában a városi gazdák is részt vettek fogataikkal.

Nevezetes helyek voltak Halason a Horthy Miklós téren lévő Keresztes Szálloda és Vendéglő, a Bethlen téren / a vasútállomás mellett / a Bárány Szálloda, a Lovassy f. vendéglő az Eötvös utcán, a Füstös és Göre kocsmá a Csengeri utcában a Viziák vendéglő.

Tevékenységiüket is rendszabályozta a város, többször foglalkoztak a fogadók, vendéglők, kávéházak és kávéházakról szóló szabályrendeletekkel.

A vendéglői forgalomban jelentős szerepet játszottak a szikvízgyárak is.

Több működött a városban, valamennyien villamos áramot használtak a töltőgépek működtetéséhez.

Az "Árpád Szikvízgyár három cég egyesüléséből alakult 1920-ban. 1937-ben a Villanytelep által kilógramonként 3 filléres eladási árral előállított müjeget is forgalmazta a Gimnázium utcai telepén. Közösén alapították meg a "Jéggyár és Hűtőház KFT"-t". / 205 /

Pásztor Sándor szikvízgyára a Rákóczi téren szintén "1920-ban alakult. Napi teljesítménye 800 üveg". / 206 / Szanyi Béla szódagyára 1930-ban nyílt meg az Árpád utcán, és a teljesítőképessége 1600 üveg". / 207 /

Összegzés

A hosszú ideig elmaradott, majd az 1900-as években lassú fejlődésnek induló Kiskunhalas, a felaprózódott parcellákon nem tudott virágzó kultúrát megteremteni. A zömében kietlen, sivár talaj hatalmas mennyiségű tőkét igényelt volna, amit a kisgazdaságok nem tudtak biztosítani.

A fejlettség, a korszerű technika csak foltokban jelentkezik a mezőgazdaságban és az iparban is / Schneider Cég /. Az ország legnagyobb baromfifeldolgozó üzeme mellett, ott találjuk a több mint 30 %-ban egyedül dolgozó kisiparost.

Az ipar, főleg kisipar, lassú térhódítása mellett a mezőgazdaság uralkodó szerepe megmaradt, a lakosság legnagyobb csoportját is ez foglalkoztatja.

Kiskunhalas városiasodási folyamata megkezdődött, a városkép azonban főleg földszintes, s csak a központban található néhány emeletes ház.

Az 1900-as évekre megugrott a tanyák száma. A tanyai életmód konzerválta a múlt örökségét, a kisparaszti gazdaság fejletlenségét. A várostól távol lévő kis gazdaságok első sorban nem árútermelésre törekedtek, a magas önköltség mellett egy-egy család ellátására alig maradt 5-600 P tőke.

Az alacsony aranykorona értékű, tenyérnyi parcellákon a korszerű technika nem fejlődhetett, visszahúzta az elavult földadó rendszer is.

A városban megjelenő ipar csak kevés munkáskézt foglalkoztatott, a mezőgazdaság hatalmas munkaerőkínálata az alkalmazottak bérét és a napszámokat állandóan alacso -

nyan tartotta. A dinamikus fejlődést megvalósító néhány iparos és kereskedő kasztszerűen elszigetelődött, kisugárzása nem volt érezhető társai körében.

A tárgyalt korszakban alapvetően két jellemző figyelhető meg.

Egyrészt a gazdasági világválság alatt a gazdasági élet minden területe igen kedvezőtlen helyzetbe került, majd a válság után erőteljes állami beavatkozással fejlődés bontakozik ki.

A mélypont Kiskunhalason is 1933/34-ben jelentkezett, 1935-től mutatkoztak jelei a mesterségesen támasztott konjunktúrának, melyet a II. világháborúra való felkészülés szült, és bele is torkollott a vesztes háborúba.

A nagyarányú árcsökkenések, az agrártermékek mind kisebb eladási lehetőségei 1929-34 között, tragikus hatással voltak a gazdaság minden ágazatára, a termelés visszaesett, a belső piac összeszűkült.

"A gazdasági válság legsúlyosabb jelei eleinte a mezőgazdaságban mutatkoztak". A halasi gazdáktól a talponmaradás különösen nagy erőfeszítést követelt ebben az időszakban, épp a város mezőgazdasági jellege miatt.

A vevőkért folytatott konkurenciaharc számos kereskedőt juttatott csődbe.

A konszolidáció a kedvező állami beavatkozási politika hatására jön létre.

A mezőgazdaságban gazdavédelmi törvények jelennek meg, fizetési haladékok, kamatkönnyítéseket kapnak. Az állam kedvezményes vetőmagot, vegyszert juttat, tenyészállatokat biztosít.

Az ipar és kereskedelem életében is érezteti hatását az állami beavatkozás. Az élelmiszeripar területén a Schneider Cég jelentős külföldi piacokhoz jut az erősödő német és olasz kapcsolatok hatására. Az agrárkivitel lehetőségei

kedvezőkké váltak, a kontingensek tételei évente nőttek. A vámtérítések szintén serkentőleg hatottak, segítették a

versenyképességet.

A fasiszta gazdaságba fokozatosan beilleszkedő magyar gazdasági élet, a csatlakozással, a súlyos krízisből ki-lábalt.

Ez azonban a mezőgazdaságban és a többi ágazatban is csak a válság okozta visszaesés kiheverésére volt elegendő, lényegesebb előrehaladást nem eredményezett.

Hatalmas erőfeszítést fejtett ki Kiskunhalas lakossága, főleg a mezőgazdaság területén. Ez a város legfőbb léta-lapja. Döntő a tanyás gazdálkodás. A mostoha körülmények ellenére egyre újabb és újabb területeket hódítottak meg, tettek emberi leleményességgel termővé.

A tárgyalt korszakhoz viszonyítva a múlt század közepén a szántóföld mennyisége az 1935-ös területnek csak 71 %-át tette ki. A szőlő 150 %-kal, a kert 816 %-kal gyarapo-dott .

A homokkal és mocsárral való küzdelem a város népének nagy erőpróbája, ez olyan feltétele a tájon való életnek, amelyet még napjaink fejlett agrotechnikája mellett is vállalnia kell annak, aki itt élni, boldogulni akar.

J E G Y Z E T E K

1. Kiskunhalas monográfia, 9. oldal
2. Kiskunhalas monográfia, 11. oldal
3. Nagy Szeder István: Kiskunhalas Város Gazdaságtörténete
Oklevéltárral, IV. köt. 6. oldal
4. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója, 27. old. [65]
5. Kiskunhalas monográfia, 19. oldal
6. Nagy Szeder István: Kiskunhalas Város Gazdaságtörténete
IV. köt. 6. oldal
7. Vorák József: A halasi tanyarendszer kérdései.
Thorma János Múzeum. Kézirat, 1. oldal
8. Vorák József: im. 1. oldal
9. Vorák József: im. 3. oldal
10. Nagy Szeder István: im. IV. köt. 130. oldal
11. Kiskunhalasi Városi Könyvtár adattára, A 894-1108
12. Magyar Statisztikai Közlemények, 86. kötet. Új sorozat
194. oldal. Az 1930. népszámlálás adatai II. rész
13. Polgármesteri Elnöki Hivatal iratai 67/1929.
Kiskunfélegyháza, Levéltár
14. Nagy Szeder István: im. IV. köt. 130. oldal
15. Dr. Fekete Imre: Polgármesteri jelentés, 176. oldal
16. Városi Könyvtár: Kimutatás Kiskunhalas határában fekvő
birtokkategóriákról, A 896-1110
17. Berend T. Iván: A tőkés gazdálkodás története Magyaror-
szágon 1849-1944, 311. oldal
18. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója, 1936.
178. oldal [66]
19. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 1935. Új sorozat, 99. kötet, 379. oldal
20. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 1935. Új sorozat, 99. kötet, 378. oldal
21. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 1935. Új sorozat, 100. kötet, 288. oldal
22. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 1935. Új sorozat, 99. kötet, 192. oldal
23. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 1935. Új sorozat, 99. kötet, 193. oldal

24. Pest vármegye adattára 1937. 46. oldal
25. Pest-megyei Levéltár / PmL /
Kiskunhalas megyei város képviselőtestületének iratai, 15327 kig./1923.
26. PmL, Kiskunhalas megyei város képviselőtestületének ülése, 15309 kig./1923.
27. PmL, Kiskunhalas megyei város képviselőtestületének ülése, 19514 kig./1923.
28. Országos Levéltár / OL /: Kiskunhalas megyei város Mezőgazdasági Bizottságának jelentése az általános mezőgazdasági helyzetről, 1933/34232
- 29.30. OL: A Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara jelentése a növényvédelemről, 1930/27122
31. Dr.Fekete Imre: im. 95. oldal
32. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK.1935, 105. kötet, 383. oldal
- 33.34.35. OL: Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara jelentése, 1930/27122 [14]
36. Nagy Szeder István: im. 27. oldal
37. Kivonat a Kiskunhalas Református Egyház Presbiteriánusainak 1938. év április 27-én tartott jegyzőkönyvéből,
Thorma János Múzeum, 8502 XCVI.
38. Dr.Fekete Imre: im. 120. oldal
39. Dr.Fekete Imre: im. 121. oldal
40. Kiskunhalas Helyi Értesítője 1940. január 10.
Thorma János Múzeum adattára
41. Kunsági Napló, VIII. évf. 3.sz. 1939. május 9.
42. Nagy Szeder István: im. 98. oldal
43. Városunk / Kiskunhalas városjóléti, közgazdasági és társadalompolitikai szemléje / 1937. április 17.
44. Városunk, 1937. május 20.
45. Erdősgazdák, Gyümölcsstermelők Egyesületének alapszabálya, PmL 1933/13224 kig.
46. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai,
MSTK 105. kötet, 1935. 289. oldal

- 47.48. Kiskunhalas Helyi Értesítője, 1939. június 9.
49. Dr.Fekete Imre: im. 44. oldal
50. Pest vármegye Adattára, 66. oldal
51. PmL: 1929. VII. törvénycikk FM. rendeletének végrehajtása 1929/32721 kig.
52. Dr.Fekete Imre: im. 14 1. oldal
53. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 105. kötet, 1935. 382. oldal
54. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 105. kötet, 1935. 382. oldal
55.56. Pest vármegye Adattára, 66. oldal
57. Nagy Szeder István: im. IV. 25. oldal
58. PmL: Földművelésügyi Minisztériumnak jelentés
47/636/1936.
59. Nagy Szeder István: im. 78. oldal
60. OL: Gyümölcs Kiviteli Cégek Egyesülete, 2568/1934.
61. Gunst Péter: A mezőgazdasági termelés története Magyar-
országon 1920-38. 96. oldal
62. Nagy Szeder István: im. 121. oldal
63. Kiskunhalas Helyi Értesítője 1937. április 15.
64.65. OL: Kérvény a gyümölcsfelvásárló ügyében
FM 8472/1931.
66. Halasi Hírlap I. évfolyam 34. sz. 1933. december 3.
67.68. Kiskunhalas Mezőgazdaságának főbb adatai
MSTK 105. kötet, 1935. 984. oldal
69. Gunst Péter: im. 395. oldal
70. Gunst Péter: im. 402. oldal
71. Gunst Péter: im. 413. oldal
72. Halasi Hírlap, 1933. december 3.
73. Friss Ujság, 1936. május 20.
74. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója, 95.
oldal [66]
75. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója,
1930. május 11. [4]
76. Pest vármegye Adattára, III. kötet, 62. oldal

77. Kiskunhalas mezőgazdaságának főbb adatai,
MSTK 105. kötet, 1935. 984. oldal
78. Gunst Péter: im. 413. oldal
79. Kiskunhalas megyei város legfontosabb műszaki munkálatai 1935-38.
Városi Könyvtár adattára, A 379-393
80. Kiskunhalas mezőgazdaságának főbb adatai,
MSTK 1935-ös mezőgazdasági statisztika
100. kötet, 1935. 288. oldal
81. OL: Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója
1930. május 11. [4]
82. Polgármesteri Elnöki Hivatal Jelentései,
59/1928. Kiskunfélegyháza, Levéltár, 1928. május 21.
83. Polgármesteri Elnöki Hivatal Jelentései,
75/1935. Kiskunfélegyháza, Levéltár
84. 1935-ös mezőgazdasági összeírás
MSTK 100. kötet, 288. oldal
85. Pünkösti Árpád: Im, békjöttünk nagy örömmel, 14. oldal
86. Nagy Szeder István: im. 122. oldal
87. Dr. Fekete Imre: im. 125. oldal
88. Új Nemzedék, 1937. június 3.
89. A Földművelésügyi Minisztériumnak az Országos Levéltárban található évenkénti tavaszi állatösszeírása,
„K” szekció
90. Gazdasági Egyesület Közlönye, 1940. augusztus 3.
91. Kiskunhalas megyei város Mezőgazdasági Bizottságának jelentése az általános mezőgazdasági helyzetről,
1933/34232 OL.
92. Gazdasági Egyesület Közlönye, 1937. augusztus
93. Gazdasági Egyesület Közlönye, 1941. VIII. évf. 2. sz.
13. oldal
94. Kunsági Napló, 1939. május 9.
95. Bodoglár-pusztai Gazdakör bevételi és kiadási naplója,
Kiskunfélegyháza, Levéltár 2931/1931.
96. Thorma János Múzeum: A 13905 LCII.
97. 1935-ös mezőgazdasági összeírás,
MSTK 105. kötet, 385. oldal

98. Városunk, 1937. április 17.
99. Magyarország vármegyéi és városai II. kötet, 73. oldal
100. Magyarország vármegyéi és városai II. kötet, 71. oldal
101. OL: 1924/1938 A Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara
iratai, A kiskunhalasi baromfikeltető ügye
102. Városunk, 1937. április 17.
103. Magyarország vármegyéi és városai II. kötet, 71. oldal
104. A Gazdasági Egyesületnek a Földművelésügyi Minisztériumhoz írt kérelme
OL 1938/17.sz. 15941.
105. A Földművelésügyi Minisztérium válasza a Halasi Gazdasági Egyesület kérelmére
OL 1938/ 16805
106. Kimutatás a Kiskunhalas megyei város területén lévő
méhcsaládokról
Könyvtár, A 376-390
107. Kiskunhalas Helyi Értesítője, 1940. január 19.
108. Kiskunhalas megyei város Mezőgazdasági Bizottságának
jelentése az általános mezőgazdasági helyzetről
OL 1933/34232
109. Pest vármegye Adattára, 79. oldal
110. OL: Kiskunhalas Mezőgazdasági Bizottságának jelentése
az általános mezőgazdasági helyzetről
1933/34232
111. Kiskunhalas város képviselőtestületének 1927. évi ok-
tóber 29-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve
214 kig./1927
112. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója
OL: 1932/5868
113. Pest vármegye Adattára, 134. oldal
114. Dr.Fekete Imre: im. 83. oldal
115. Pest vármegye Adattára, 62. oldal
116. Gazdasági Egyesület Közlönye, 1935. április 5.
4. oldal
117. Dr.Fekete Imre: im. 80. oldal
118. Bodoglár-pusztai Gazdakör kiadási és bevételi naplója,
Kiskunfélegyháza Levéltár

119. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója,
OL: 1937/ 25413 [30]
120. Kiskunhalas megyei város legfontosabb műszaki munkálatai 1935-1938. évben,
Városi Könyvtár, A 379-393
121. Gazdasági Egyesület Közlönye, 1940. december,
1. oldal
122. Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamarához írt kérelme a
OL: 1932/5868 városi Mezőgazdasági Bizottságnak .
123. Berend T. Iván: A tőkés gazdaság története Magyarországon / 1844-1944/, 291. oldal
124. A Magyar Királyi Iparügyi Miniszter 8600/1930. rendelet,
Városi Könyvtár A 894-1108
125. Kiskunhalas megyei város statisztikai jelentése,
Városi Könyvtár A 366-380
126. Halasi Gazdasági Bank RT. Kiskunhalas
Halasi Villamossági RT Jegyzőkönyve, 1931. október 8.
127. Kiskunhalas megyei város ipara / kézirat /,
Városi Könyvtár A 885-1099
128. Nagy Szeder István: im. 87. oldal
129. Magyar Élelmiszerkiviteli Cégek Országos Szövetségének levelezése, 1938.
130. Baromfifeldolgozó Vállalat Monográfiája, 17. oldal
131. Baromfifeldolgozó Vállalat Monográfiája, 33. oldal
132. Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal kimutatása a friss tojás adótérítéséről,
OL: 33486/1933. FM.
133. Nagy Szeder István: im. 86. oldal
134. Baromfifeldolgozó Vállalat Monográfiája, 46. oldal
135. MSTK. 86. kötet, 1935. 272. oldal
136. OL: Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal kimutatása 1933. szeptember 22.
3755, 35348/1933. FM.
137. Berend T. Iván-Ránki György: A magyar gazdaság száz éve, 134. oldal

138. Baromfifeldolgozó Vállalat Monográfiája, 8. oldal
139. Kivonat a Kiskunhalas megyei város képviselőtestületének 1938. december 19-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből,
287 kgy. - 13970/1938.kig.sz.
Városi Könyvtár A 392 - 406
140. Az Iparfelügyelőségi Bizottság jelentése,
PmL: 1129/1926. kig.sz.
141. Dr.Fekete Imre: im. 45. oldal
142. Nagy Szeder István: im. 123. oldal
143. Kimutatás Kiskunhalas külterületi malmairól,
Városi Könyvtár A 452-685
144. Magyarország vármegyéi és városai, II. kötet, 135. oldal
145. Kunsági Napló, 1939. november 23.
146. Kiskunhalasi szeszfőzdék, 1935. február 7.
Városi Könyvtár A 347-361
147. PmL: Kiskunhalasi szeszfőzde telepengedélye,
2191/1936. kgy.
148. PmL: 30031 kig./1925. és 15047/1927. kig.sz.
Kiskunhalas rt. város képviselőtestületének 1927. szeptember hó 7-én 174 kgy., 14091 kig. 1927 szám alatt kelt határozata
149. PmL: Kimutatás Kiskunhalas megyei város vágóhidjáról
1622 kgy./1928.
150. Nagy Szeder István: im. 183. oldal
151. Kiskunhalas legfontosabb műszaki munkálatai 1935. - 38. évben,
Városi Könyvtár A 379. - 393
152. PmL: 11958/1933.kig.sz. Üvegházépítési kérelem
153. Dr.Fekete Imre: im. 60. oldal
154. PmL: Halasi Mészhomokkő Téglagyár Rt. elnökének kérelme
4821/1929. kgy.
155. PmL: Téglaegetés céljára kölcsön
391/1929.kgy.

156. Városfejlesztési programtervezet 1938.
Városi Könyvtár A.891-1105
157. Dr.Fekete Imre: im. 32. oldal
158. Polgármesteri jelentés: Községi üzemek és intézmények jegyzéke
Városi Könyvtár A.359-373
159. Dr.Fekete Imre: im. 91. oldal
160. PmL: Kiskunhalasi Ipartestület Alapszabályzata
8321/1912. kig.sz.
161. Kiskunhalas megyei város legfontosabb műszaki munkálatai 1935-1938.évben
Városi Könyvtár A.379-393
162. Dr.Fekete Imre: im. 44. oldal
163. Legfontosabb műszaki munkálatok 1939.
Városi Könyvtár A.379-393
- 164.165. Pest vármegye Adattára, 25. oldal
166. Nagy Szeder István: im. 81. oldal
167. MSTK. 105. kötet, 1935. 381. oldal
168. Dr.Fekete Imre: im. 39. oldal
169. Kiskunhalas város Mezőgazdasági Bizottságának jelentése, 1933. július 27.
1933/ OL 34232 kig.sz.
170. Tapasztalati adatgyűjtés a városfejlesztési program részére, 1937.
Városi Könyvtár A.892-1106
171. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Általános Ismertetője és Címtára, 34. oldal
172. MSTK 1935. 105. kötet, 385. oldal
173. Nagy Szeder István: im. 90. oldal
174. Nagy Szeder István: im. 91. oldal
175. Nagy Szeder István: im. 94. oldal
- 176.177.178.179. PmL: 47588/1933. Kiskunhalas megyei város villamosenergiaellátása
180. PmL: Magyar Királyi Postaigazgatóság villamos hálózat engedélye 1934. augusztus 29.
81848/1934.

181. Villamos RT. Igazgatósági Jegyzőkönyve, 1935.
szeptember 10.
182. Polgármesteri Elnöki Hivatal iratai
18/1935. Kiskunfélegyháza Levéltár
183. PmL: 56433/931. A Kiskunhalasi Villamossági RT-nek
a villanytelep átvétele iránti kérelme
184. Halasi Villamossági RT. Igazgatósági Jegyzőkönyve,
1934. május 4.
185. Halasi Villamossági RT. Igazgatósági Jegyzőkönyve,
1935. január 8.
186. Nagy Szeder István: im. 91. oldal
187. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve,
1934. április, Kiskunfélegyháza Levéltár
188. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve,
1936. november 24. Kiskunfélegyháza Levéltár
189. Dr. Fekete Imre: im. 164. oldal
190. A város által bérbeadott üzletek
Városi Könyvtár A 362-376
191. PmL: Kivonat Kiskunhalas város képviselőtestületének
1931. augusztus 11-én tartott közgyűléséből,
140 kgy./6791 kig. 1931.
192. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve, 1935. február
24. Kiskunfélegyháza Levéltár
193. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve, 1936. április 1.
Kiskunfélegyháza Levéltár
194. Polgármesteri Elnöki Hivatal jelentései,
45/1932. Kiskunfélegyháza Levéltár
195. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve, 1937. jan. 10.
196. Kereskedők Egyesületének Jegyzőkönyve, 1932. dec. 28.
197. Kiskunhalas megyei város országos és heti vásáraitra
valamint élelmiszer napipiacra vonatkozó szabályrende-
lete, 1931. november 16.
Városi Könyvtár, A 65-78
198. PmL: Kiskunhalas piacfejlesztési terve
4232 kig./1934.

- 199. Nagy Szeder István: im. 87. oldal
- 200. Városunk, 1937. április 17.
- 201. PmL: Hangya Közgyűlés Jegyzőkönyve, 1934. június 4.
17321 kig./1934.
- 202. Pest vármegye Adattára, 77. oldal
- 203. MSTK 1937. 104. kötet, 20. oldal
- 204. MSTK 1937. 104. kötet, 39. oldal
- 205. Városunk, 1937. július 20.
- 206. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Általános Ismertető-
- 207. je és Cimtára, 69. oldal

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

1. Balassa Iván: Az eke és a szántás története Magyarországon
Budapest 1973.
2. Barabariits Lajos: A vetés gépesítésének kezdetei és elterjedése Magyarországon
Budapest 1965.
3. Bács-Kiskun megyei Levéltár kiskunfélegyházi részlege:
Kiskunhalas II. Vadásztársaság jegyzőkönyve
Kiskunhalas Göbölly-járási Gazdakör Pénztárkönyve 1928-1936.
Polgármesteri Elnöki Hivatal iratai 1930-1938.
Kereskedők Egyesületének jegyzőkönyve 1922-1942.
Gazdasági Egyesület jegyzőkönyve 1875-1949.
Bodoglári Gazdakör pénztári könyve 1903-1949.
Pénzügyi és Közgazdasági Bizottság 1930.
4. Bács-Kiskun megye múltjából III.
A kapitalizmus kora
Bács-Kiskun megyei levéltár kiadványai V. Kecskemét, 1981.
5. Berend T. Iván-Ránki György: Gazdaság és társadalom
Tanulmányok hazánk és K-Európa XIX.-XX. századi történetéből
Magvető, Budapest, 1974.
6. Berend T. Iván-Ránki György: Közép-Keleteurópa gazdasági fejlődése a XIX-XX. században
Közgazd. és Jogi Könyvkiadó
Budapest 1976.
7. Berend T. Iván-Ránki György: A magyar gazdaság száz éve
Kossuth Kiadó,
Budapest 1972.

8. Berend T.Iván-Ránki György: A monopolkapitalizmus kialakulása és uralma Magyarországon 1900-1944.
Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1958.
9. Berend T.Iván-Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944.
Kossuth Kiadó-Közgazd. és Jogi Kiadó Budapest 1978.
10. Berend T.Iván-Ránki György: Magyarország ipari színvonal az európai összehasonlítás tükrében a II. világháború előtt
Közgazdasági Szemle 1961. 1.sz.
11. Berend T.Iván : Válságos évtizedek: Közép- és Kelet Európa a két világháború között
Gondolat, Budapest 1982.
12. Bródy András : Gazdasági növekedésünk üteme 1924 - 1965.
Közgazdasági Szemle 1967. 4.sz.
13. Csizmadia Andor - Kovács Kálmán - Asztalos László:
Magyar Állam és Jegtörténet
Szerkesztő: Csizmadia Andor
Tankönyvkiadó, Budapest 1978.
14. A Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara évi jelentése 1929. május 9-től 1930. május 11-ig
Szerkesztő: Dr.Gesztelyi Nagy László igazgató, egyetemi m. tanár
A Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara kiadványa, 12. szám
OL, „P” szekció
15. Enyedi György : Kelet-Közép-Európa Gazdaságföldrajza
Közgazd. és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1978.
16. Erdei Ferenc : Futóhomok
Akadémia Kiadó, Budapest 1977.
17. Erdei Ferenc : A magyar társadalomról
Akadémia Kiadó, Budapest 1980.

18. Erdei Ferenc : Magyar Város
Hasonmás kiadás
Akadémia Kiadó, Budapest 1974.
19. Ember Mária : A csipke
Thorma János Múzeum 2743-4155
20. Gunst Péter : A mezőgazdasági termelés törté-
nete Magyarországon /1920-1938/
Akadémia Kiadó, Budapest 1970.
21. Halasi Villamossági RT Igazgatósági jegyzőkönyve
1931-1940.
Áramszolgáltató Vállalat
22. Hogyan éltek elődeink? Fejezetek a magyar művelődés
történetéből
Gondolat, Budapest 1980.
23. Hegyi András : Szeged mezőgazdasága és paraszt-
ságának helyzete a Gömbös-kormány
időszakában / 1932-1936. /
Acta Historica Tomus XLV
Szeged 1976.
24. Iványosi Szabó Tibor: Bács-Kiskun megye múltjából
Agrártörténeti Szemle 1973. 3-4.sz.
25. Járási-Városi Könyvtár Kiskunhalas
Adattár
Halasi Hírlap 1933-1940.
26. Kiskunhalas megyei város 1931-34. évi közigazgatási
életéről
Dr.Fekete Imre: Polgármesteri jelen-
tése
Kiskunhalas Helyi Értesítője,
Lapvállalat nyomdája
27. Kiskunhalas Helytörténeti Monográfia I.
Szerkesztő: Janó Ákos
Kiskunhalas 1965.
28. Jerzy Ciepielewski - Irene Kostrowicka - Zbigniew Landau
Jerzy Tomaszewski : A világ gazdaságtörténete a XIX. és
XX. században
Kossuth Könyvkiadó 1974.

29. Kosáry Domokos szerkesztette: Magyarország története
képekben
Gondolat, Budapest 1967.
30. Küzdelem az Alföld jövőjéért
Beszámoló a Duna-Tisza Közi Mező-
gazdasági Kamara másfélévtizedes
munkájáról 1922-1937.
OL. „P” szekció, 31. sz.
Az 1937. évi június 4-én tartott
rendes évi tavaszi közgyűlés elő-
terjesztette Dr. Gesztelyi Nagy
László igazgató
Kecskemét 1937.
31. Magyarország Gazdasági Földrajza
Gondolat 1963.
32. Magyarország tájföldrajza I. kötet
A dunai Alföld
Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.
33. Magyarország természeti és gazdasági földrajza
Tankönyvkiadó, Budapest 1973.
34. Magyarország története II. kötet
Szerkesztő: Molnár Erik
Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1964.
35. Magyarország földművelésügye az 1923-1925. években.
A Magyar Kir. Kormány 1923-1925. évi
működéséről és az ország közállapota-
iról szóló jelentés és statisztikai
évkönyv
Budapest, Atheneum Irodalmi és Nyom-
dai RT. 1928.
36. Magyarország földművelésügye az 1926. évben
Különlenyomat a Magyar Kir. Kormány
1926. évi működéséről és az ország
közállapotairól szóló jelentés és
statisztikai évkönyv
Budapest, Atheneum Irodalmi és Nyom-
dai RT. 1929.

37. Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől
1970-ig /Négy kötetben/ III.kötet
1848-1944.
Készült a MTA történettudományi
intézetében
Akadémia Könyvkiadó, Budapest 1982.
38. Magyarország Vármegyéi és Városai
Magyarország monográfiája
Szerkeszti: Borovszky Samu
Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye II.
Budapest,
Országos Monográfiai Társaság
V. Arany János u.
39. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor 86. kötet
Az 1930. népszámlálás II. rész
Stephaneum Nyomda RT
Budapest 1934.
40. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor 100. kötet
Magyarország állatállománya, gaz-
dasági gépfelszerelése és gyümölcs-
faállománya 1935. év
Stephaneum Nyomda RT
Budapest 1937.
41. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor 102. kötet
Magyarország földbirtokviszonyai az
1935. évi birtoknagyságcsoporthoz
szerint
Magyar Kir.Központi Statisztikai
Hivatal
Stephaneum Nyomda RT
Budapest 1932.
42. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor, 104. kötet
Magyarország leglátogatottabb és
vendégforgalmi szervezetek kötele-
kébe tartozó üdülő és fürdőhelyek
főbb adatai 1937.
Budapest, Stephaneum Nyomda 1939.

43. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor, 105. kötet
Magyarország mezőgazdaságának főbb
üzemi adatai az 1935. évben törvény-
hatóságok és községek /városok/ sze-
rint
Magyar Kir. Statisztikai Hivatal
Stephaneum Nyomda,
Budapest 1938.
44. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sor, 107. kötet
Magyarország vasútainak állapota 1937.
Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir.
Központi Statisztikai Hivatal
Stephaneum Nyomda,
Budapest 1939.
45. Magyarország története tíz kötetben
Készült: A MTA Történettudományi In-
tézetében 8/1 1918-1919
8/2 1919-1945
Akadémia Kiadó,
Budapest 1978.
46. Nagy Szeder István: A kiskunhalasi tanyatulajdonosok
betűrendes címtára
Thorma János Múzeum 1510.
47. Nagy Szeder István: Kiskunhalas város gazdaságtörténete
Törvénytárral IV. kötet
Kiskunhalas 1935.
48. Országos Levéltár : A Földművelésügyi Minisztérium
Kiskunhalasra vonatkozó íratai
A Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara
íratai
49. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye és Kecskemét th. jogú
város adattára, I. rész
Szerkesztő: Csatári István
Kultúra Könyvnyomdai Műintézet 1939.
Budapest, VIII. Rákóczi út 57/b.

50. Pest megyei Levéltár: Budapest, Megyei Tanács Épülete
V. ker. Városház u.
51. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Gazdasági Egyesületé-
nek hivatalos Közlönye
Gazdasági, társadalmi időszaki lap,
megjelenik havonta
Budapest V. Vármegyeháza
Gazdasági Egyesület Budapest
1935-től
Országgyűlési Könyvtár A 4/2732
52. Pünkösdi Árpád : Im, bėjöttünk nagy örömmel
Magvető Kiadó Budapest, 1979.
53. Dr.Radó Sándor : Magyarország gazdasági földrajza
Gondolat 1963.
54. Ránki György : Gazdaság és külpolitika
A nagyhatalmak harca a DK-európai
gazdasági hegemoniáért 1919-39.
Magvető Könyvkiadó,
Budapest 1981.
55. Richter Ilona : Homokország
Kiskunhalas, Thorma János Múzeum
2985.
56. Romsics Ignác : Ellenforradalom és konszolidáció
Magyar História Sorozat
Gondolat 1982.
57. Sütő József : Kiskunhalas múltja
Thorma János Múzeum 3853
58. Szalay László : A pusztá balladája
Thorma János Múzeum 2045
59. Szőreg és népe Tanulmányok
Szerkesztő: Hegyi András
Szeged 1977.
60. Szuhay Miklós : Állami beavatkozás és a magyar me-
zőgazdaság az 1930-as években
Akadémiai Kiadó 1969.

61. Thorma János Múzeum: Halasi Hírlap 1933-as évfolyam
Kiskunhalas Helyi Értesítője
1932.
Levéltári anyag.
62. Újságok, folyóiratok: Kunsági Élet,
Új Nemzedék,
Halasi Újság,
Városunk.
63. Vármegyék Országos Cimtára
Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye
általános ismertetője és cimtára
Második kötet
Főszerkesztő: F. Szabó Géza
Kiadja a Vármegyei Tisztviselők
Országos Egyesülete Szerkesztőség
és Kiadóhivatal
Budapest, VIII. József körút 20.
64. Vita a magyarországi kapitalizmus fejlődéséről
Akadémiai Kiadó 1970.
65. A Baromfifeldolgozó Vállalat Kiskunhalasi Gyárának Története
Monográfia , 1969.
Készítette : Kiss Kálmán
66. A Duna-Tisza-Közi Mezőgazdasági Kamara beszámolója 1936-37 .

Rövidítések

A	Kiskunhalas Városi Könyvtár Adattára
HP	745,700 W
MSTK	Magyar Statisztikai Közlemények
OL	Országos Levéltár
PmL	Pest-megyei Levéltár
[ ]	Hivatkozás a felhasznált irodalomra

Kiskunhalas külterületének járásai

- I. Bodoglár
  - Felsőszállás I.
- II. Felsőszállás II.
  - Tajó
  - Zsana II.
- III. Eresztő
  - Felsőszállás III.
  - Zsana III.
- IV. Alsószállás IV.
  - Balota IV.
- V. Alsóöregszőlők V.
  - Alsószállás V.
  - Balota V.
  - Fehértó V.
  - Füzes V.
  - Göbolyjárás
- VI. Alsóöregszőlő VI.
  - Fehértó VI.
  - Füzes VI.
  - Reketttye VI.
- VII. Bogárzó
  - Debeák
  - Felsőkistelek
  - Felsőöregszőlő
  - Reketttye
- VIII. Felsőkistelek VII.
  - Felsőszállás
  - Pirtó

Az 1930-as népszámlálás adatai Kiskunhalason

		Belterület	Külterület	Összes
Jelen levő népesség		13 728	15 101	28 829
	kereső	6 770	6 923	13 693
	eltartott	6 958	8 178	15 136
Östermelés	kereső	2 988	6 386	9 374
	eltartott	3 007	7 672	10 679
Bányászat	kereső	-	-	-
	eltartott	2	-	2
Ipar	kereső	1 428	164	1 592
	eltartott	1 436	168	1 604
Véderő	kereső	42	1	43
	eltartott	39	-	39
Kereskedelem, hitel	kereső	502	28	530
	eltartott	479	23	502
Közlekedés	kereső	330	63	393
	eltartott	631	162	793
Községi közszolgáltat	kereső	448	41	489
	eltartott	577	40	617
Napszám	kereső	103	6	109
	eltartott	47	6	53
Nyugdíjas	kereső	428	52	480
	eltartott	525	72	597
Cseléd	kereső	379	181	560
	eltartott	12	16	28
Egyéb	kereső	122	1	123
	eltartott	203	19	222

A tavaszi állatösszeírás eredményei Általános Városban

/ Közös legelőre járó állatok /

Év	Bivaly			Ló melegvéri			Ló hidegvéri		
	Bika	Borjú	Tohén	Üsző	Ökér	Tinó	Mén	Kanca	Egyéb
1928.	-	-	-	-	-	-	197	2111	1432
1929.	-	-	-	-	-	-	187	2223	1432
1930.	-	-	-	-	8	-	149	2060	1503
1931.	-	-	-	-	-	-	215	2134	1532
1932.	-	-	-	-	-	-	97	2030	1398
1933.	-	-	-	-	-	-	155	2054	1547
1934.	-	-	-	-	-	-	72	1197	1489
1935.	hiányzik			hiányzik			hiányzik		
1936.	2	-	-	1	2	3	150	1964	1493
1937.	-	-	-	-	-	-	133	2100	1385
1938.	-	-	-	-	-	-	136	2092	1435
1939.	-	-	-	-	-	-	339	2041	1577
1940.	2	2	6	2	16	2	102	2231	1606
1941.	4	2	6	5	4	-	212	1858	1893
							8	123	74

Megjegyzés: Ló egyéb - kancacsikó 3 éven alul, és a herélt.

A Földművelésügyi Minisztériumnak az Országos Levéltárban található évenkénti állatösszeírása alapján.

A közös legelőre járó állatok - fajták és nemek szerint - összkimutatás városában
/ szarvasmarha /

Év	Magyar fajta				Szlimentáli				Borzderec				Egyéb fajta			
	Bika	Tehén	Üsző	Ökör	Tinó	Bika	Tehén	Üsző	Ökör	Tinó	Bika	Tehén	Üsző	Ökör	Tinó	Tinó
1928.	262	652	276	203	130	450	2237	1119	616	388	-	-	1	9	5	-
1929.	207	752	359	392	256	516	2210	1123	264	295	-	-	-	-	-	-
1930.	109	580	2071	224	112	373	2681	979	76	236	-	-	-	-	-	-
1931.	75	439	291	182	162	357	2497	1088	126	731	-	-	-	-	-	-
1932.	176	120	255	182	102	34	2547	1236	147	164	-	-	-	-	-	-
1933.	114	101	161	124	105	179	2647	1291	268	287	-	-	-	-	-	-
1934.	29	305	186	144	42	235	2725	1368	243	340	-	-	-	-	-	-
1935.	22	297	272	186	56	210	2772	1507	138	284	-	-	-	-	-	-
1936.	30	342	289	100	83	146	2631	1622	269	258	3	2	2	4	43	44
1937.	42	156	102	82	55	128	2949	1668	299	239	-	-	-	-	-	-
1938.	23	335	254	120	70	169	2366	1726	235	195	-	-	-	-	-	-
1939.	33	234	287	104	61	177	3089	1943	313	191	-	-	-	-	-	-
1940.	9	104	139	94	56	131	3038	2086	276	208	-	-	-	-	-	-
1941.	26	167	108	82	38	113	3129	1775	263	248	-	-	-	-	-	-

A Földművelésügyi Minisztériumnak az Országos Levéltárban található évenkénti tavaszi összeírása alapján

A tavaszi állatösszeírás eredménye
/ közös letelező /
Ménfőcsanak m. városában

Év	Kos	Juh	Anyja	Egyéb	Szazár	Őszvér	Kocskó	Zsir sertés /ungallia/	Hús sertés
								Kan Koca	Kan Koca
								Egyéb	Egyéb
1928.	560	5946	174	18	12	43	550	2236 6406	- -
1929.		ninos kimutatás	26	8	32	831	3206	6660	128 520 1055
1930.	752	6474	120	18	4	34	2617	2036 7483	330 428 871
1931.	279	6405	155	16	4	38	777	2007 9992	80 630 382
1932.	231	5928	325	15	3	56	417	1452 3450	219 298 654
1933.	363	4083	78	18	8	75	201	1562 3763	4 11 502
1934.	451	4987	86	8	4	66	335	1778 2821	434 105 667
1935.		hiányzik		-	-	-	-	-	- -
1936.	365	6860	530	6	1	102	56	328 3348	2 21 159
1937.	252	8412	249	10	-	82	225	2125 3588	27 101 407
1938.	340	5722	963	9	4	111	741	2629 4457	69 1738 1816
1939.	291	7835	622	17	12	116	694	2396 4421	27 419 1862
1940.	310	6677	320	-	-	-	743	3638 5597	41 173 566
1941.	106	6978	227	-	-	-	831	4475 2540	77 1591 2741

Megjegyzés: juh egyéb - 1 éven aluli nőstény bárány, ürü, herélt
sertés egyéb- ártány, szüldő

A Földművelésügyi Minisztériumnak az Országos Levéltárban található évenkénti állatösszeírás alapján

A kiskunhalasi ipartestület tagjai szakma szerint 1933.
december hó 31-én

Asztalos 39, ács 3, bádogos 7, papucsos 9, bognár 15, borbély 29, női fodrász 5, cipész 58, csizmadia 22, cukrász 4, tetőfedő 3, építőmester 3, faesztergályos 2, szabó 37, szűrszabó 1, fésűs 1, női szabó 15, fogtechnikus 1, lakatos 21, hentes és mészáros 22, kádár 7, kalapos 3, női kalapkészítő 4, kályhás 1, kaptafakészítő 1, kárpitos 3, kefekötő 1, szítás 1, kelmefestő 1, kéményseprő 2, kesses és köszörűs 4, kosárfonó 7, kőműves mester 11, kisebb kőműves 4, kőfaragó 1, könyvkötő 1, könyvnyomdász 2, kötélgyártó 3, kötszővő 2, molnár és daráló 17, szobafestő és mázoló 14, műszerész 3, órás és ékszerész 5, villanyszerelő 7, rádiószerelő 6, rézműves 1, szíjgyártó 6, paplankészítő 1, sütő pék 11, kenyérsütő 3, szücs 5, üveges 4, vendéglős 13, mühimző 2, drogista 2, talicskás 1, kovács 45, kocsifényező 3, kozmetikus 1, fényező, mázoló 3, harisnyakötő 1, fényképész 3, bétisztító 2.

1929-ben autótulajdonos

Komor Ágoston 7, Halasi Villamossági RT 13, Benedek Albert 12-16, Dr. Weisz Imre 13, Farkas Áron 14, ifj. Kovács Mihály 13, dr. Steiner Ignác 13, Kohn Sebestyén 11, Grósz Tivadar 13, Ádám Dezső 13, Szabó Gusztáv 13, Villamossági RT 7, Dr. Molnár Kálmán 13, Babenyece Benedek 13, Hodossy Géza 7, Csurda Rezső 7, Schneider Ignác 22, Csepreghy Gyula 13, Baki Gyuláné 13, Kovács Mihály 11, Kovács Sándor 18, Rázsonyi Papp Gedeon 13, Körösi Jónó 14, Babenyece Benedek 16, Szabó Gusztáv 13, Kohn Sebestyén 18, Farkas Elek 19, Nagy D. Sándor 13, Fábrián István 22 lóerős személyautóval rendelkeztek.

Teherautó tulajdonosok: Schneider Ignác,
Ráckevei Gyula,
Schwartz Károly,
Szabó Gusztáv,
Kohn Sebestyén,
Bártfai Dezső,
Rapcsányi Mihály,
Schneider Ignác 2.

Autóbusz tulajdonosok: Brinkus Dezső,
Nagy Szeder István 3.

A városnak még volt 40 HP-s tűzoltóautója, 40 HP-s mentőautója.

Vágóhídi forgalom

levágva

Év	Ló	Marha	Sertés	Juh
1876.	-	245	-	-
1877.	-	216	-	-
1878.	-	224	-	-
1879.	-	155	-	-
1880.	-	201	-	-
1881.	-	192	-	-
1882.	-	251	-	-
1886.	-	-	-	-
1906.	-	866	1321	6350
1919.	-	1712	252	1758
1920.	-	462	478	2007
1921.	-	1393	911	4474
1922.	-	1943	936	3020
1923.	-	980	587	1582
1924.	-	745	692	1645
1925.	-	1271	1070	3651
1926.	-	1517	1722	4467
1927.	-	1171	2016	3891
1928.	-	1204	2117	3712
1929.	-	882	1919	4019
1930.	-	956	1920	4548
1931.	-	906	1944	4306
1932.	-	1212	1653	4100
1933.	-	1286	1584	3221
1934.	-	1308	1846	2768

Malmok jegyzéke 1929-ben

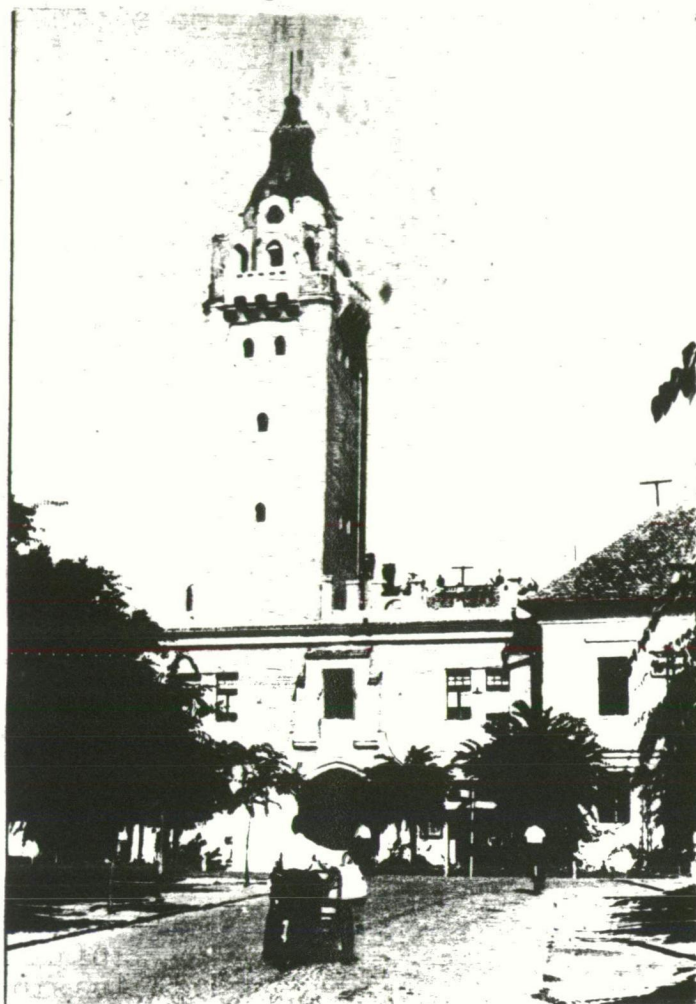
Barna Sándor, Kölcsey u,
Kőrössi Antal, Malom u 2-4.
id. Lengyel József, Akácfa u 5.
Magyar Kálmánné, Zsana puszta 301.
Sáfrík József, Akácfa u 9.
Id. Szücs Nagy Sándor, Kertész u 6.
Zilah István, Füzes puszta 101.
Zsembery István, Tinódi u 15.
Kőrössi Jenő, Barina telep,
Székely Sándor, Szász Károly u 18.
Friedrich Lajos, Szilády Áron u 13.
Kmeth Benő, Akácfa u 5.
Szvetnik István, Tábor u 20.
Fekete P. Antal, Eresztő puszta,
Kollár Lajos, Balotapuszta,
Magyar Imre, Malomsor,
Németh B. Ferenc, Fehértó 70.
Petrik István, Kertész u 4.
Ternyák Ferenc, Tinódi u 11.
Zilah Sándor, Avar u 17.
Keller Móric, Eresztő puszta,
Elő G. Ferenc, Balotapuszta 77.
Halasi Villamossági RT, Gabonapiac,
özv. Fekete P. Imréné, Tajó puszta,
Daczi Antal, Pirtó 137.
Lakatos József, Rekettye puszta,
Ónodi Balázs, Tajó puszta 134.
Gusztos Lajos, Felsőszállás,
Farkas Imre, Balota puszta,
Fekete Kálmán, Eresztő puszta,
Farkas József, Balota 173.
Halász D. Balázs, Balota puszta,
Papp K. János, Petőfi u.

F É N Y K É P M E L L É K L E T E K

a kiskunhalasi Thorma János Muzeum fotoarchi-
vumának anyagából

Kálmán Dezső üzletéről készült képek a tulaj-
donos fiának saját felvételei

A Városi Tanács épülete

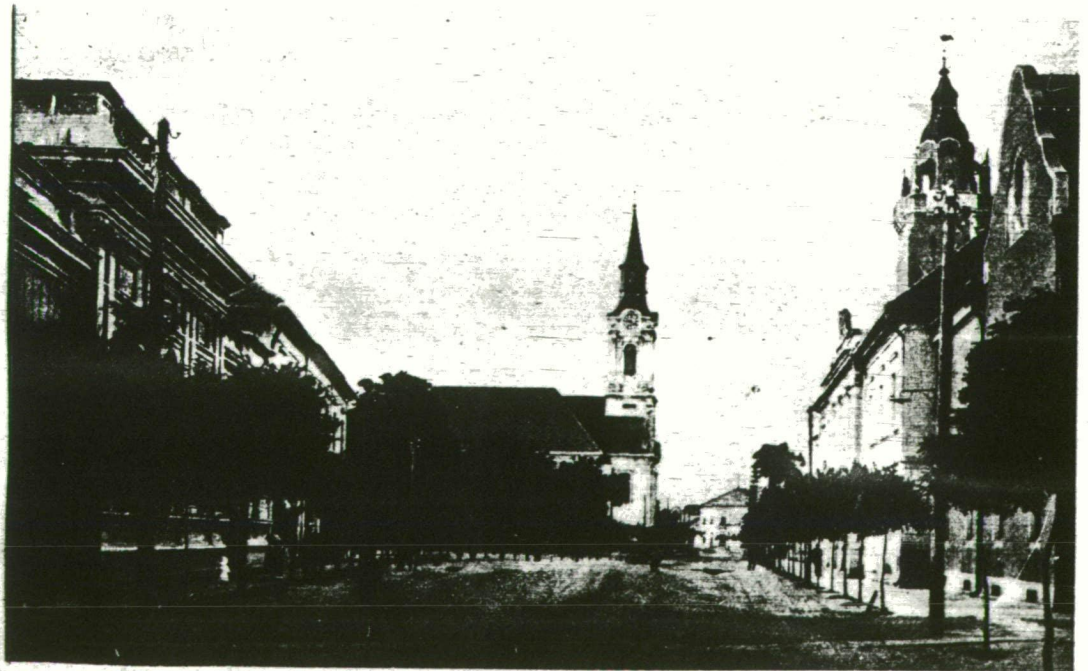

A református templom a lelkeszlak melléképületeivel
/Készítette: Lakatos Vince, 1940 körül/

Sáfrik-féle szélmalom

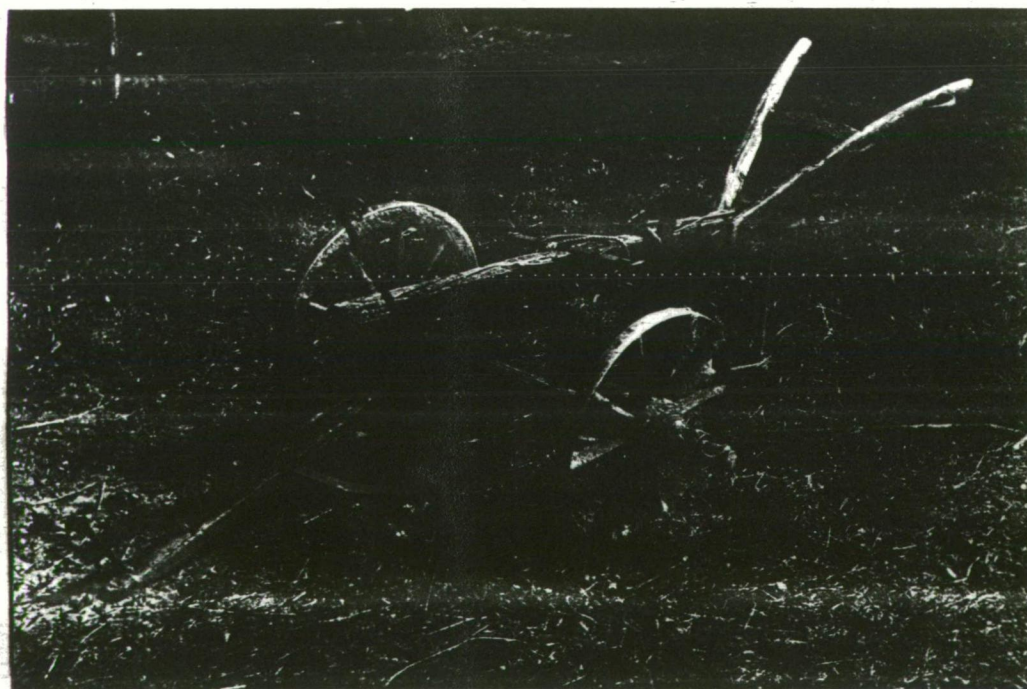

A Fő utca és a református templom az 1930-as években

Hegyhúzás; A hegyhúzó megmerítése homokkal

Faeke talyigával

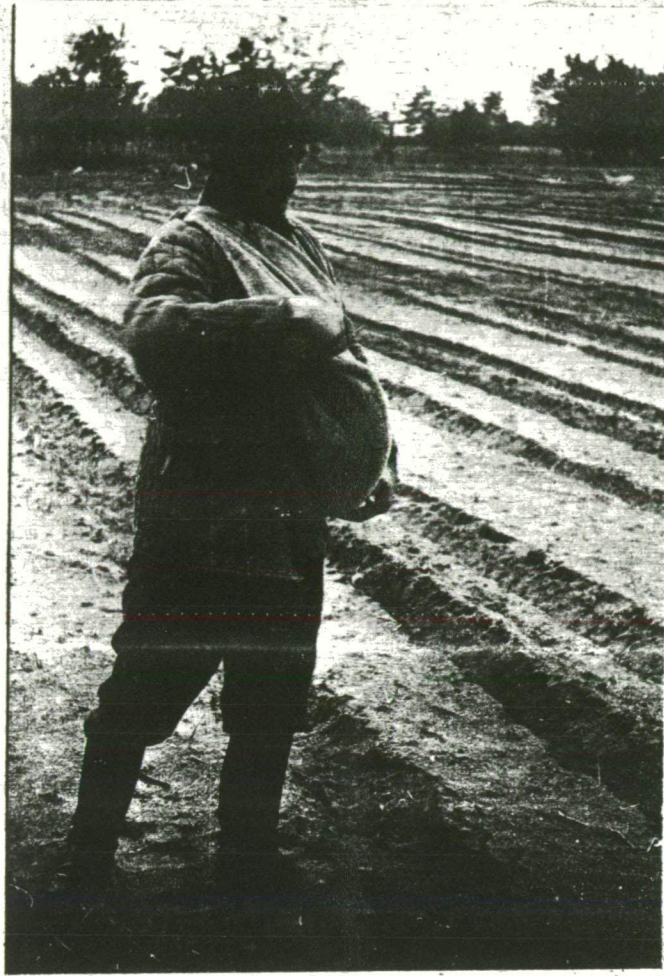

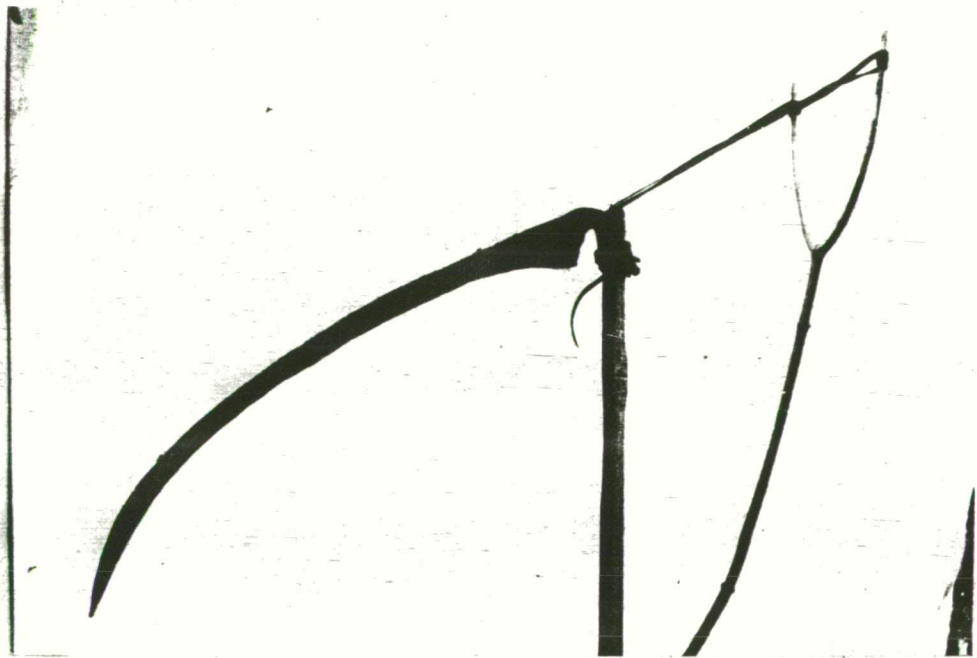
Trágyázás kocsiról / Rekettye puszta /

Kukoricavetőgép rajta ülő fogatossal
1920-as évek

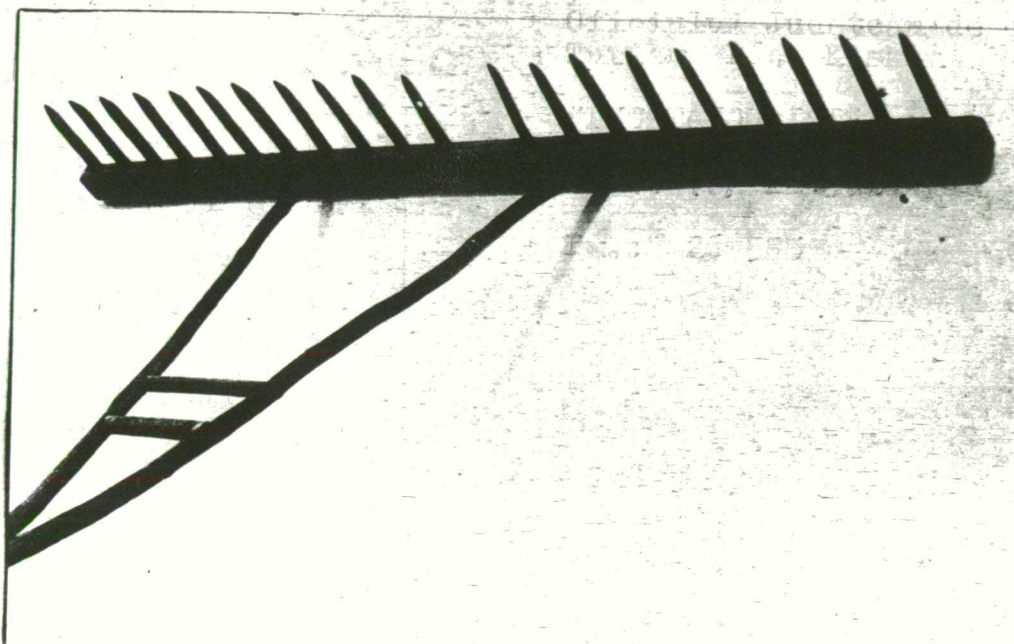

Vetés kézzel

Kasza, takaróval

Tarlógereblye " Bőgő "

Aratók 1928-ban

Aratók 1934-ben

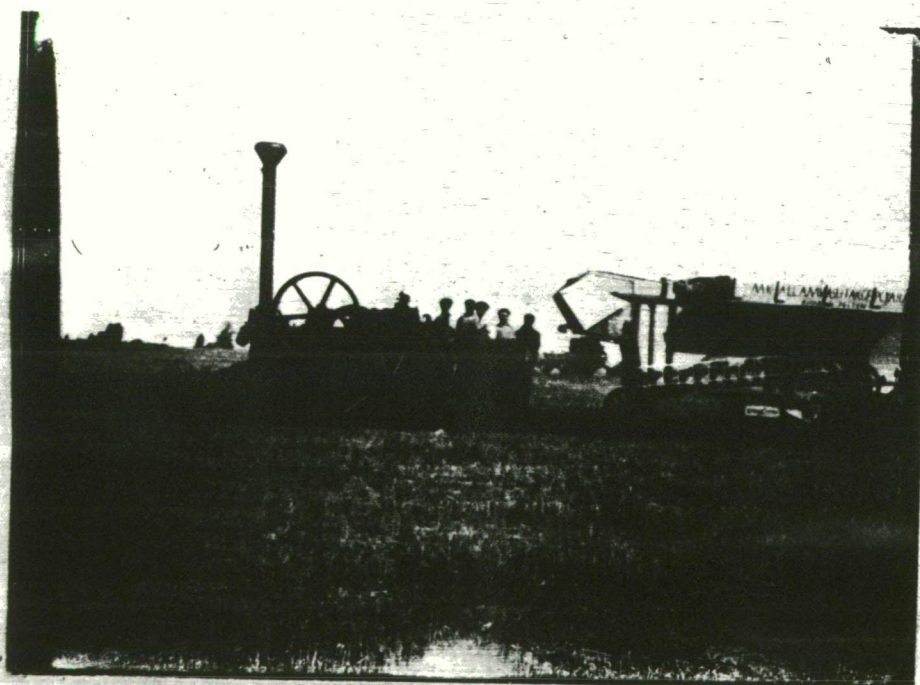

Krumpliszüret 1934-ben

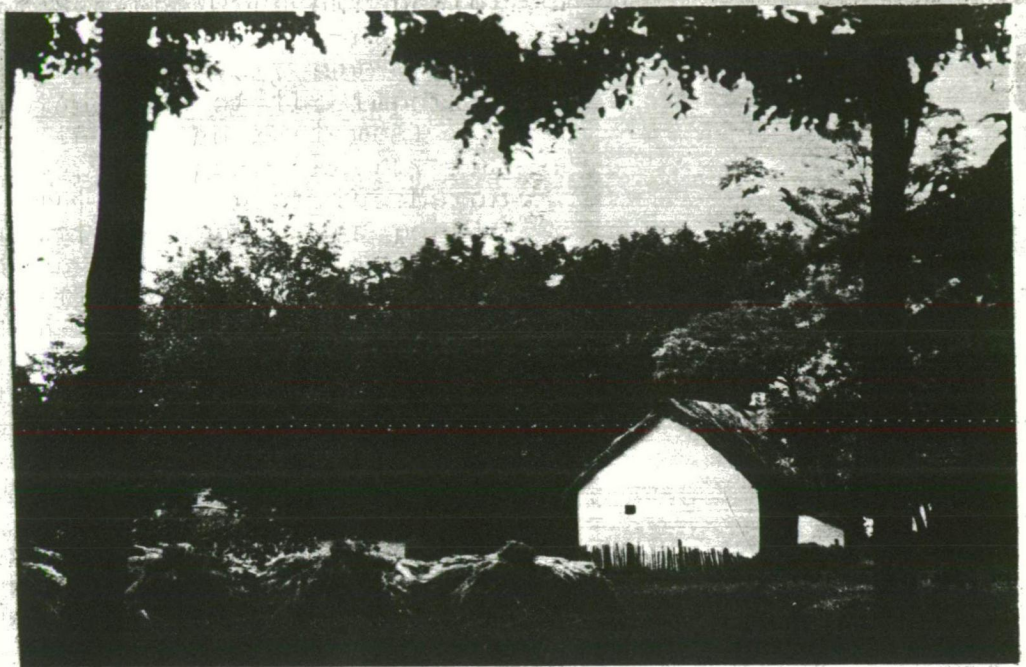

Cséplőbanda a régi fajta cséplőgéppel az
1920 - as évekből

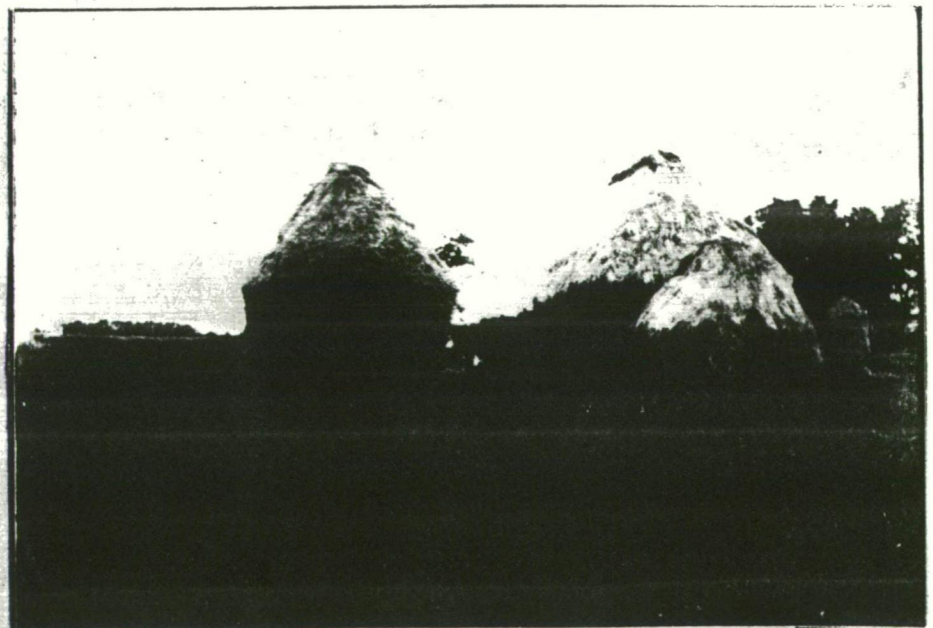

Cséplőgépvontatás / magánjáró /

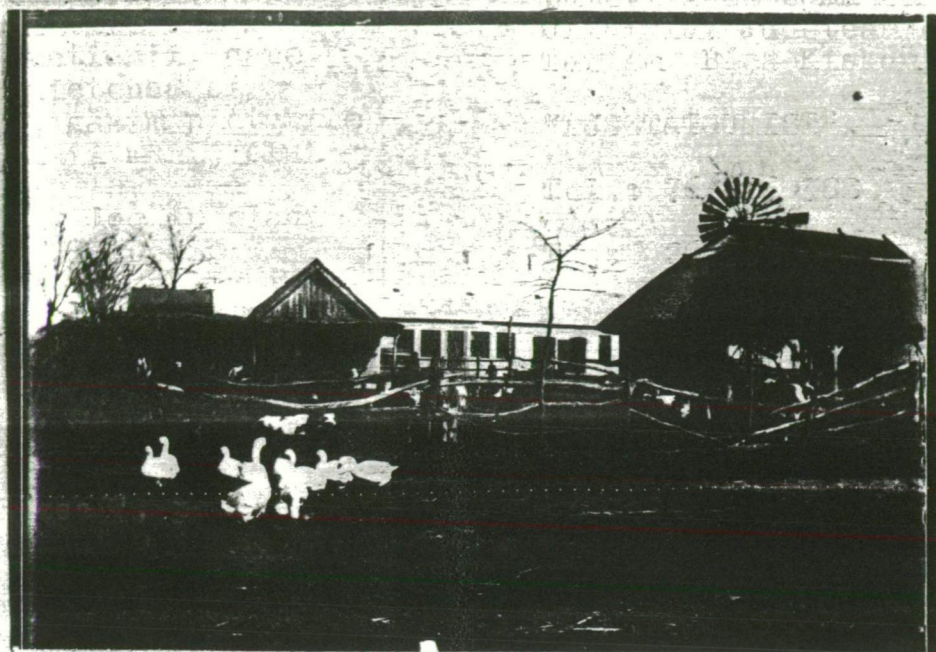

Tanya, előtérben a tarlón keresztek

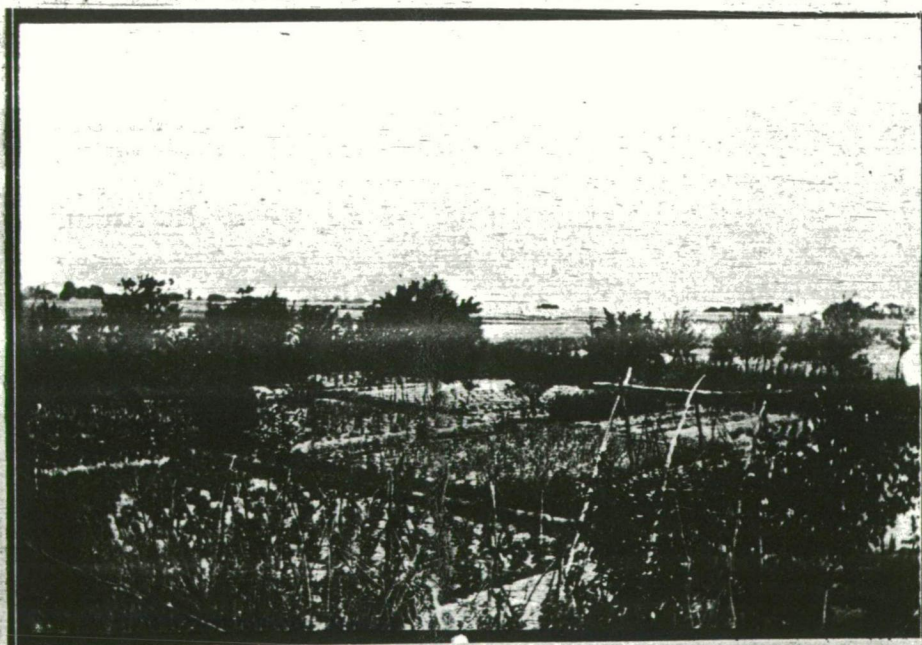

Tanyai szérüskert asztagokkal

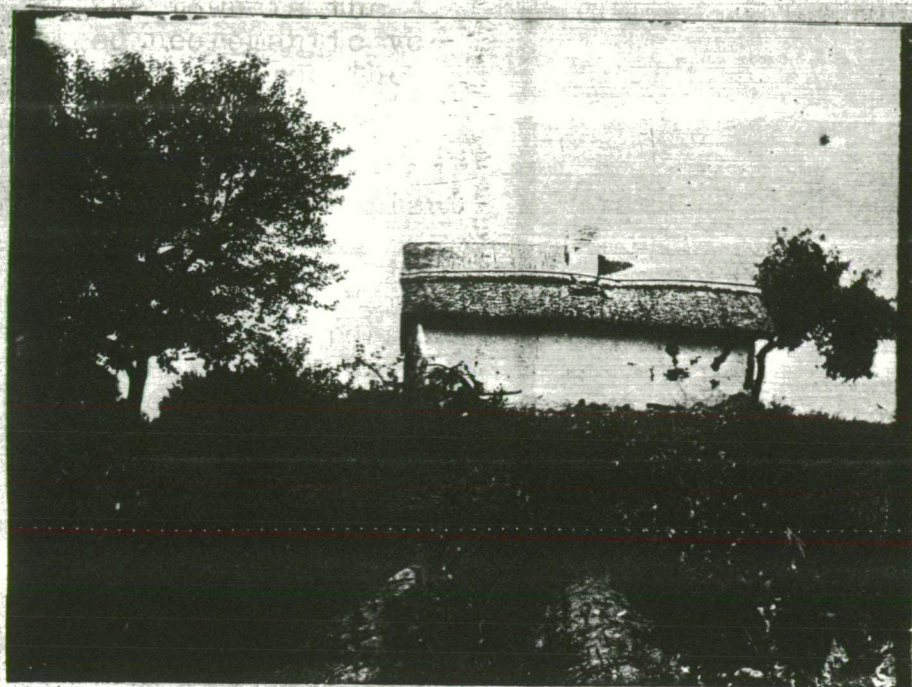

Nagy Felszegi Imre tanyája az 1930-as
években, Fűzespusztá

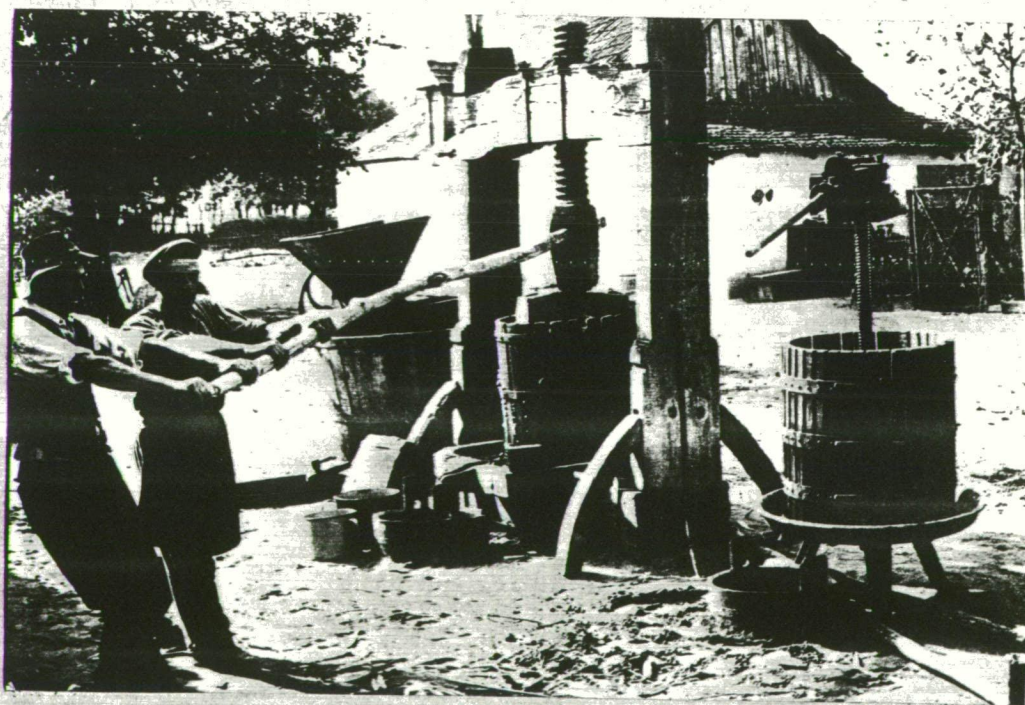

Veteményes kert a tanyán az 1920-as
években

Szőlőpajta az 1930-as években

Szűretelők. Sajtolás az 1880-ban készült
présszel

Miklós Illés István juhász, 1937.

Pásztorcserény, a pásztor felesége ebédet
visz, 1937.

Juhász a nyájjal homoki legelőn, 1920-as
évek

Disznó a tanya előtt /mangalica/

Asszonyok pulykafalkával 1920-as
évek

Vasárnap délután a méhes előtt
1922.

Kálmán Dezső rőfösüzletének bejárata,
Fő utca

Az üzlet belülről, a tulajdonos és felesége
kiszolgál

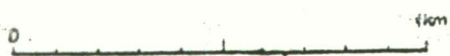

KISKUNHALAS

M. VÁROS

1940

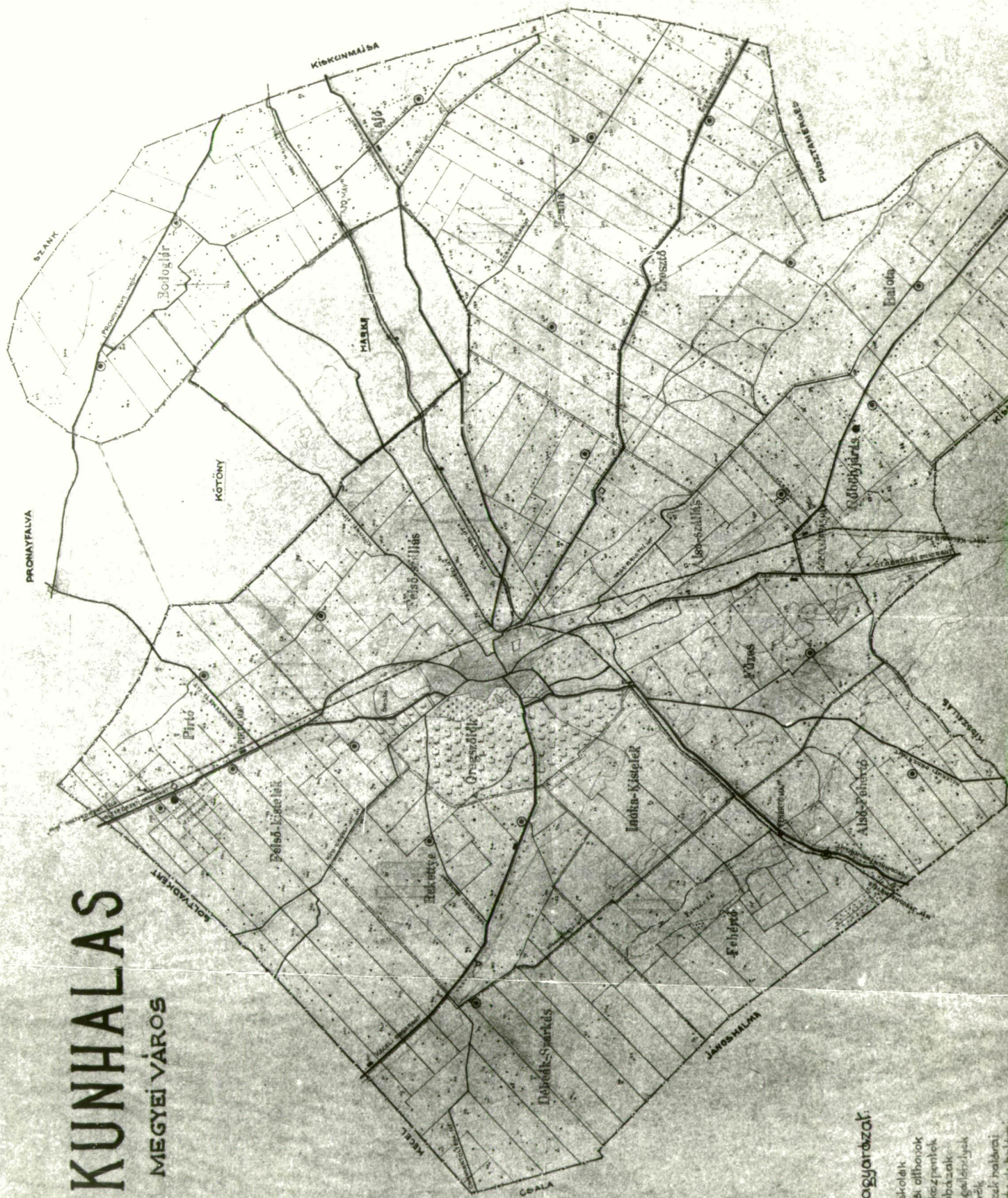
1 : 10.000

KISKUNHALAS

MEGYEI VÁROS

Jelmagyarázat

- Fuztár iskolák
- Szőlészeti otthonok
- Állatállattartók
- Ill. kápolnák
- Vasúti megállóhelyek
- Gazdasági
- Fuztáriskolák helye

.....15-65/1984.....bksz.

Tárgy: Kiss Erzsébet
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Szántó Imre elvtársnak
egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Kiss Erzsébet: Kiskunhalas gazdasága a világválságtól a
világháborúig /1929-1939/

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1984. márc. 29. ....

[Handwritten signature]

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

[Handwritten signature]
főelőadó

Kapták: Dr. Cséni Endre docens .....
Dr. Szántó Imre prof. .... társbíró